

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО
КАФЕДРА СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ**

**Н .В. САВІНОВА
М. І. БЕРЕГОВА
Д. М. БОРУЛЬКО**

**ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО
ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ
З ПСИХОФІЗИЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ**

Частина III

(Для змішаної форми навчання)

Навчально-методичний посібник

Миколаїв
Видавець Румянцева Г. В.
2022

Рецензенти:

Пахомова Н. Г. – доктор педагогічних наук, професор, зав. кафедри корекційної та соціальної педагогіки Полтавського національного університету імені В. Г. Короленка;

Шульженко Д. І. – доктор психологічних наук, професор кафедри психокорекційної педагогіки факультету спеціальної та інклюзивної освіти НПУ імені М. П. Драгоманова, професор

*Рекомендовано вченою радою
Миколаївського національного університету
імені В. О. Сухомлинського*

Савінова Н. В.

С 13   Інклюзивне навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку з психофізичними порушеннями. Частина 3. (Для змішаної форми навчання) : навчально-методичний посібник / Н. В. Савінова, М. І. Берегова, Д. М. Борулько. – Миколаїв: Видавець Румянцева Г. В., 2022. – 184 с.

ISBN 978-617-729-065-9

Навчально-методичний посібник висвітлює питання змісту, основних завдань, а також організації, проведення практичних, лабораторних занять, завдань для самостійної роботи студентів спеціальності «Спеціальна освіта (логопедія)» з курсу «Інклюзивне навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку».

Посібник адресований викладачам, логопедам, фахівцям у галузі спеціальної освіти, студентам, магістрантам спеціальності «Спеціальна освіта (логопедія)».

УДК 378.147:376

© Савінова Н. В., Берегова М. І.,
Борулько Д. М., 2022

ISBN 978-617-729-065-9

© МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2022

Зміст

Передмова.....	4
Лекційні матеріали.....	9
Засоби діагностики навчальних досягнень студентів.....	52
Інструктивно-методичні матеріали до семінарських, практичних і лабораторних занять.....	54
Питання до екзаменаційних білетів, екзаменаційні білети.....	125
Методичні матеріали, що забезпечують самостійну роботу студентів.....	134
Методичні матеріали щодо виконання контрольних робіт для заочної форми навчання.....	136
Практичний кейс.....	142
Словник.....	181

ПЕРЕДМОВА

Головною метою соціального розвитку сучасного суспільства є повага до людського розмаїття, встановлення принципів солідарності та безпеки, що забезпечує захист та повну інтеграцію у соціум усіх верств населення, в тому числі й осіб з обмеженими психофізичними можливостями. В основу інтеграції закладено принцип доступності та дотримання прав людини щодо рівного доступу до здобуття якісної освіти.

Офіційна позиція європейської спільноти щодо усунення упередженості та дискримінації стосовно осіб з порушеннями психофізичного розвитку була висловлена ЮНЕСКО, Комісією з прав людини: «Освіта має надаватися в межах можливого, у загальноосвітніх школах, без будь-якого вияву дискримінації стосовно дітей та дорослих інвалідів. Таким чином, у більшості випадків інвалідність сама по собі не є перешкодою, дискримінація – ось що перешкоджає дитині отримати освіту у загальній системі. В окремих випадках, відповідно до законодавчих норм, діти-інваліди зобов'язані відвідувати спеціальні школи, що є офіційною сегрегацією».

Інноваційні перетворення, що відбуваються в Україні, процес входження у світовий освітній простір призвели до зміни ставлення суспільства до проблем інклюзивної освіти, яка нині стала пріоритетом в освіті. Інклюзія в освіті визначається як процес включення дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітні навчальні заклади (дошкільні та шкільні), і забезпечення права на одержання освіти, якість якої не відрізняється від освіти здорових дітей.

В основу інклюзивної освіти покладена концепція, яка виключає будь-яку дискримінацію учнів з особливостями розвитку і створює хороші умови для отримання якісної освіти, виховання та розвитку таких дітей. Педагоги та вчені, які впроваджують основи інклюзивної освіти у сучасну школу визнають, що кожна особлива дитина може повноцінно навчатися разом з дітьми, а певні

особливості психофізичного розвитку мають бути джерелом навчально-виховної роботи для усіх учасників навчально-виховного процесу.

Проблеми освіти дітей із особливостями психофізичного розвитку розглядають багато вчених, як у соціальній, так і спеціальній педагогіці (Л. Гречко, В. Засенко, А. Колупаєва, М. Матвєєва, С. Миронова, Н. Савінова, В. Синьов, О. Чопік, Л. Фомічова, А. Шевцов та ін.)

Положення про організацію інклюзії в освітній галузі відображено в низці документів, як міжнародних (Всесвітня декларація «Освіта для всіх», Саламанкська Декларація, Програма дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами, Дакарська Декларація), так і українських (Концепція розвитку інклюзивної освіти, «Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах», «Положення про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах», Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року та інші).

Інклюзивна освіта в Україні базується на принципах, затверджених у Конвенції ООН «Про права інвалідів»: недискримінація осіб з інвалідністю; повне й ефективне залучення їх в суспільство; повага до особливостей та здібностей інвалідів; прийняття їх як компонента людського різноманіття та частини людства; рівність можливостей; повага до права зберігати свою індивідуальність

Політика України в галузі освіти останнім часом спрямована на проблеми інтеграції людей з вадами психофізичного розвитку у систему суспільних стосунків. Так, у «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки» передбачено ряд завдань, спрямованих на оптимізацію освіти дітей з особливими потребами. Зокрема, заплановано розширення практики інклюзивного та інтегрованого навчання у навчальних закладах різних рівнів дітей з особливостями психофізичного розвитку; пріоритетне фінансування та навчально-методичне і матеріально-технічне забезпечення тих навчальних закладів, які надають освітні послуги таким людям.

Інклюзивне навчання здійснюється шляхом включення дітей з особливостями психофізичного розвитку до звичайних класів за різноманітними формами та моделями навчання. Проте, незважаючи на численні дослідження особливостей впровадження інклюзії, невирішеними залишаються багато проблем, зокрема: упереджене ставлення до дітей з особливостями психофізичного розвитку з боку соціуму (учні, учителі, батьки, громада); недосконалість навчально-методичного забезпечення та супроводу дітей та їх батьків, низький рівень професійної підготовки спеціалістів, які готові працювати в інклюзивному навчальному закладі.

Найважливішою умовою розвитку інклюзії у сфері освіти, на думку зарубіжних (M. Ainscow, T. Booth, B. Cagran, A. De Boer, J.-R. Kim, A. Minnaert, S.J. Pijl, M. Schmidt, K. Scorgie і ін.) та українських дослідників, є підготовка компетентних педагогів, здатних і готових ефективно працювати з дітьми, що мають особливості психофізичного розвитку.

Науковці пропонують особистісний підхід до навчання та виховання дитини з особливостями психофізичного розвитку, який об'єднує у собі кілька напрямів. Один з них – напрямок гуманістичної психології (G. Allport, G. Murray, G. Murphy, C. Rogers, A. Maslow та інші). Другий – напрямок соціальної теорії аутопоеза (U. Maturana, F. Varela). Суть другого напрямку полягає у необхідності забезпечення кожної дитини індивідуальним освітнім маршрутом. Він орієнтований на активну комунікативну взаємодію дитини з її соціальним оточенням та надає можливість комунікативної перевірки адекватності отриманих знань, навичок. З позиції цих концепцій інклюзивна освіта для кожної дитини реалізується через спеціально побудований індивідуальний освітній план.

Відповідно до концепції розвитку інклюзивної освіти, інклюзивне навчання – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно-орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей

навчально-пізнавальної діяльності таких дітей.

У дослідженнях педагогів Європи та США концепція інклюзивної освіти представлена філософськими ідеями екзистенціалізму, прагматизму, постмодернізму, феноменології, які реалізуються через інтерактивний підхід. Саме цей підхід, з точки зору Н. М. Назарової, є теоретико-методологічною основою інклюзивної освіти в зарубіжній педагогіці.

Аналізуючи різні підходи до інклюзивної освіти, ми визначили, що незалежно від того, як трактується інклюзивна освіта, всі дослідники роблять висновок про те, що навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітніх навчальних закладах (ДНЗ та школах) має обов'язково супроводжуватися висококваліфікованою командою фахівців (психологами, дефектологами, медичними працівниками, соціальними працівниками та ін.). Проте, для успішної реалізації інклюзивного навчання необхідно дотримуватися певних умов: постійна державна підтримка, створення нормативно-правової бази інклюзивної освіти, формування толерантного ставлення батьків та звичайних дітей до дітей з особливостями психофізичного розвитку, впровадження технологій підготовки педагогів до роботи в умовах інклюзивної освіти.

У дослідженнях А. Broderick, Н. Mehta-Parekh і D. Kim Reid відзначається, що освіту дітей з особливостями психофізичного розвитку треба ретельно планувати. Правильна організація інклюзивної освіти, на думку дослідників, полягає в розумінні вчителями цінності кожного учня. Автори приходять до висновку, що не тільки адекватне фізичне і соціально-емоційне середовище сприяють ефективному плануванню інклюзії в освітньому процесі. Важливою складовою є диференціація інструкцій для учнів з нормальним і порушеним розвитком.

Інклюзивна освіта в Україні розвивається не так давно, як у країнах Європи, але досить швидкими темпами. Для України інклюзивна освіта є педагогічною інновацією і в той же час вимогою часу та міжнародним зобов'язанням держави. Інклюзія як освітня концепція постійно активно

розвивається, і є важливою для формування політики й стратегій, спрямованих на усунення причин і наслідків дискримінації, нерівності та виключення.

Інклюзивні заклади освіти багато в чому змінюють роль учителя, який залучається до різноманітних взаємодій з учнями, більше дізнаючись про кожного з них, а також активно вступає в контакти із суспільством поза школою. Перспективи розвитку інклюзивної освіти передбачають нові вимоги до роботи адміністрації та колективу школи, до рівня управління навчальним закладом, організації всієї системи його внутрішніх і зовнішніх відносин. На адміністрацію інклюзивної школи покладається обов'язок забезпечити відповідність освітнього середовища і технологій потребам соціального розвитку кожної дитини. А це значить – створити суспільство, яке б спонукало дітей до набуття досвіду, було б стимулом взаєморозуміння і соціальної взаємодії та одночасно захисним простором. Саме у такому оточенні дитина з особливими потребами може без перешкод розкритися, відчувати внутрішній зв'язок зі світом, ідентичність і когерентність йому, а також свою значимість для нього.

Лекційний курс Лекція 1

Інклюзивна освіта як модель соціального устрою: генезис, понятійно-термінологічні визначення та основні принципи.

<p>За «Словником іноземних слів» (за ред. І. Лехіна) поняття «інклюзія» означає включення, введення, приєднання, а поняття «інтеграція» – об'єднання частин в ціле</p>	<p>According to the "Dictionary of Foreign Words" (edited by I. Lekhin), the concept of "inclusion" means introduction, accession, and the concept of "integration" - the union of parts into a whole</p>
<p>Інклюзія – це двосторонній процес, який передбачає адаптацію та готовність шкільного колективу прийняти дитину з особливостями розвитку.</p>	<p>Inclusion is a two-way process that involves adaptation and readiness of the school staff to accept a child with special needs.</p>
<p>У словникових джерелах, інклюзивне навчання представлено як комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно-орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей .</p>	<p>In dictionary sources, inclusive education is presented as a comprehensive process of ensuring equal access to quality education for children with special educational needs by organizing their education in secondary schools based on the use of personality-oriented teaching methods, taking into account individual characteristics of such children.</p>
<p>У нормативно-правових документах</p>	<p>Regulatory documents state that</p>

<p>зазначено, що інклюзивне навчання – система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників (стаття 1, пункт 12 Закону України «Про освіту» (від 05.09.2017 року; діє з 28.09.2017 року))</p>	<p>inclusive education is a system of educational services guaranteed by the state, based on the principles of non-discrimination, consideration of human diversity, effective involvement and inclusion in the educational process of all its participants (Article 1, paragraph 12 of the Law of Ukraine "On Education" (from 05.09.2017; effective from 28.09.2017))</p>
<p>Інклюзивна освіта в Україні базується на принципах, затверджених у Конвенції ООН «Про права інвалідів»: недискримінація осіб з інвалідністю; повне й ефективне залучення їх у суспільство; повага до особливостей та здібностей інвалідів; прийняття їх як компонента людського різноманіття та частини людства; рівність можливостей; повага до права зберігати свою індивідуальність.</p>	<p>Inclusive education in Ukraine is based on the principles enshrined in the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities: non-discrimination against persons with disabilities; full and effective involvement of them in society; respect for the features and abilities of the disabled; their acceptance as a component of human diversity and part of humanity; equality of opportunity; respect for the right to preserve one's individuality.</p>
<p>В. Синьов, А. Шевцов підкреслюють, що побудова інклюзивного освітнього простору ґрунтується на таких засадах:</p> <p>1) надання рівного доступу до навчання в загальноосвітніх закладах та отримання якісної освіти кожною</p>	<p>V. Sinyov, A. Shevtsov emphasize that the construction of an inclusive educational space is based on the following principles:</p> <p>1) providing equal access to education in secondary schools and receiving quality education by every child;</p>

<p>дитиною;</p> <p>2) визнання здатності до навчання кожної дитини та необхідність створення суспільством відповідних умов для цього;</p> <p>3) забезпечення права дітей розвиватись у родинному оточенні та мати доступ до всіх ресурсів місцевої спільноти;</p> <p>4) залучення батьків до навчального процесу, як рівноправних партнерів та перших учителів дітей;</p> <p>5) розробка навчальних програм на основі особистісно орієнтованого та індивідуального підходів, що сприяють розвитку навичок навчання протягом усього життя;</p> <p>6) незаперечення того факту, що інклюзивне навчання передбачає додаткові ресурси, необхідні для забезпечення особливих освітніх потреб дитини;</p> <p>7) використання результатів сучасних досліджень та практики в реалізації інклюзивної моделі навчання;</p> <p>8) реалізація командного підходу в навчанні й вихованні дітей, що передбачає залучення педагогів, батьків, спеціалістів.</p>	<p>2) recognition of each child's ability to learn and the need for society to create appropriate conditions for this;</p> <p>3) ensuring the right of children to develop in a family environment and to have access to all resources of the local community;</p> <p>4) involvement of parents in the educational process as equal partners and first teachers of children;</p> <p>5) development of curricula based on personality-oriented and individual approaches that promote the development of lifelong learning skills;</p> <p>6) non-denial of the fact that inclusive education provides additional resources necessary to meet the special educational needs of the child;</p> <p>7) use of results of modern researches and practice in realization of inclusive model of training;</p> <p>8) implementation of a team approach in the education and upbringing of children, which involves the involvement of teachers, parents, professionals.</p>
--	--

<p>Особливостями інклюзивного освітнього простору є доступність для всіх категорій дітей; варіативність (змістовна, часова, структурно-організаційна, методологічна); соціальна спрямованість навчально-виховного процесу; індивідуалізація навчання; толерантне ставлення до дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчального закладу.</p>	<p>Features of the inclusive educational space are accessibility for all categories of children; variability (substantive, temporal, structural-organizational, methodological); social orientation of the educational process; individualization of training; tolerant attitude to children with special educational needs in an inclusive school.</p>
<p>За своїм походженням слово дидактика відноситься до грецької мови і в перекладі означає: «didaktikos» – повчаючий; «didasko» – вивчаючий.</p>	<p>By origin, the word didactics refers to the Greek language and means: "didaktikos" - instructive; "Didasko" - studying. Didactics is also understood as the science of teaching and learning. It has been established that teaching has a close connection with learning, and these two aspects of the process form an integrative integrity in the form of a learning process.</p>
<p>Дидактика розуміється і як наука про викладання та учіння. Встановлено, що викладання має тісний зв'язок з учінням, і ці два боки процесу складають</p>	<p>Didactics as a science develops the laws of learning, analyzes its dependencies, determines the principles, methods, organizational forms and means of</p>

інтегративну цілісність у вигляді процесу навчання	learning. This is due to its functions: theoretical (diagnostic and prognostic) and practical (instrumental).
--	---

Лекція 2

Психолого-педагогічний супровід дітей в умовах інклюзивного навчання

<p>Psychological and pedagogical support of a child with special needs in an inclusive institution - is mutually agreed complex activity of a multidisciplinary team of specialists and parents child, aimed at creating the necessary conditions conducive to development the child's personality; her acquisition of knowledge, skills and abilities; successful adaptation, rehabilitation; its self-realization and integration into society</p>	<p>Психолого-педагогічний супровід дитини з особливостями психофізичного розвитку в інклюзивному закладі - це взаємоузгоджена комплексна діяльність мультидисциплінарної команди фахівців і батьків дитини, спрямована на створення необхідних умов, що сприяють розвитку особистості дитини; засвоєнню нею знань, умінь і навичок; успішній адаптації, реабілітації; її самореалізації та інтеграції в соціум</p>
<p>The interaction of specialists should be based on the following principles:</p> <ul style="list-style-type: none"> ü Adherence to the interests of the child <p>The professional actions of the teacher should be aimed at protecting the rights and defending the interests of the child. The child should be considered as a whole personality, not an "abnormal" person.</p> <ul style="list-style-type: none"> ü Complexity of psychological and 	<p>Взаємодія фахівців має ґрунтуватись на таких принципах:</p> <ul style="list-style-type: none"> ü Дотримання інтересів дитини <p>Професійні дії педагога мають спрямовуватись на захист прав та відстоювання інтересів дитини. Дитина з ОПФР має розглядатись як цілісна особистість, а не «аномальна» особа.</p> <ul style="list-style-type: none"> ü Комплексність психолого-

<p>pedagogical support</p> <p>Accompaniment of a child with mental and physical disabilities to be solved through an integrated approach; analysis of problems with medical, psychological, pedagogical and social positions. Integrated approach and evaluation the development of the child from different sides allows to achieve integrity.</p>	<p>педагогічного супроводу</p> <p>Супровід дитини з порушенням психофізичного розвитку має розв'язуватись через комплексний підхід; аналіз проблем з медичної, психологічної, педагогічної та соціальної позицій. Комплексний підхід і оцінка розвитку дитини з різних сторін дозволяє домогтися цілісності.</p>
<p>Continuity of support</p> <p>The content and methods of accompanying the child will change depending from the specific situation of its development, but the support must be constant and continuous, from an early age to adulthood.</p> <p>ü Systematic work</p> <p>The work of specialists should take place in a system in which every action and strategy team members meet not only the goals of an individual specialist (teacher, defectologist, teacher's assistant, psychologist, social pedagogue), but also is a means of achieving the overall goal of psychological and pedagogical support of the child.</p> <p>ü Consistency of work</p> <p>The actions of specialists must be coordinated. It has to happen constant mutual information about the work of each specialist.</p>	<p>Неперервність супроводу</p> <p>Зміст і методи супроводу дитини з ОПФР будуть змінюватись залежно від конкретної ситуації її розвитку, проте супровід має бути постійним і неперервним, починаючи з раннього віку і до дорослого життя.</p> <p>ü Системність роботи</p> <p>Робота фахівців має відбуватись в системі, за якої кожна дія і стратегія члена команди відповідають не лише меті окремого спеціаліста (вчитель, корекційний педагог, асистент вчителя, психолог, соціальний педагог ліка), а й є засобом реалізації загальної мети психолого-педагогічного супроводу дитини.</p> <p>ü Узгодженість роботи</p> <p>Дії фахівців мають координуватись і</p>

	узгоджуватись. Має відбуватись постійне взаємоінформування про роботу кожного спеціаліста.
<p>Analysis of literary sources, practices of inclusive education, our own experience allowed to detail the questions to be answered before drawing up a program of psychological and pedagogical support:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. The level of psychophysical development of the child, his experience, behavior, orientation, capabilities, strengths of personality. 2. What curriculum can a child learn and how to combine it with correction tasks? 3. What help does the child need, what is its content: <ul style="list-style-type: none"> - definition of a specific specialist (speech therapist, typhlopedagogue, deaf educator, orthopedist, oligophrenic educator, psychologist, social educator and etc.); - organization of correctional and developmental classes; - conducting consultative and educational work with teachers and parents; - use of special correction methods and techniques by the teacher learning that contributes to both the mastery of the curriculum and mental child development? 	<p>Аналіз літературних джерел, практики інклюзивної освіти, наш власний досвід дозволили деталізувати питання, відповіді на які слід одержати перед складанням програми психолого-педагогічного супроводу:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Рівень психофізичного розвитку дитини, її досвід, поведінка, спрямованість, можливості, сильні сторони особистості. 2. Яку навчальну програму здатна засвоїти дитина і як її поєднати з корекційними завданнями? 3. Якої корекційної допомоги потребує дитина, у чому полягає її зміст: <ul style="list-style-type: none"> - визначення конкретного спеціаліста (логопед, тифлопедагог, сурдопедагог, ортопедагог, олігофренопедагог, психолог, соціальний педагог та ін.); - організація корекційно-розвиткових занять; - проведення консультативно – просвітницької роботи з вчителями та батьками; - використання вчителем спеціальних

<p>4. Does the child need medical care; what is its meaning?</p> <p>5. What conditions should be created in the school and the family so that learning, education and treatment was effective?</p>	<p>корекційних методів і прийомів навчання, що сприяють як засвоєнню навчальної програми, так і психічному розвитку дитини?</p> <p>4. Чи потребує дитина медичної допомоги; у чому полягає її зміст?</p> <p>5. Які умови слід створити в навчальному закладі й сім'ї, щоб навчання, виховання і лікування було ефективним?</p>
<p>4. What is the protection regime for a particular child, namely:</p> <ul style="list-style-type: none"> - the amount of training load; - coordination of the weekly training schedule, medical procedures, correctional and developmental classes; - the ratio and alternation of mental, physical labor and passive and active recreation; - measures aimed at hardening the nervous system? <p>6. What conditions are required for special training:</p> <ul style="list-style-type: none"> - individual curriculum; - special individual approach; - participation of parents; - equipment; - individual clarity? <p>7. What should be the psychological and</p>	<p>4. У чому полягає охоронний режим для конкретної дитини, а саме:</p> <ul style="list-style-type: none"> - обсяг навчального навантаження; - узгодження тижневого розкладу навчання, лікувальних процедур, корекційно-розвиткових занять; - співвідношення і чергування розумової, фізичної праці й пасивного та активного відпочинку; - заходи, спрямовані на загартовування нервової системи? <p>6. Які умови потрібні для спеціального навчання:</p> <ul style="list-style-type: none"> - індивідуальна навчальна програма; - особливий індивідуальний підхід; - участь батьків; - обладнання; - індивідуальна наочність?

<p>pedagogical work aimed at formation of the optimal social status of a child with psychophysical defects? In particular, the following aspects should be considered:</p> <ul style="list-style-type: none"> - how to introduce a child to classmates; - with whom to sit at the desk; - how to explain to students the problems and difficulties of a child with psychophysical violations; - what to do to establish a friendly relationship with the team? <p>8. What should be the measures for prevention and overcoming the complex inferiority, low self-esteem, negative character traits, incentives to defect compensation; education of purposefulness and ability to overcome difficulties? What methods of pedagogical work should be used for this?</p>	<p>7. Якою має бути психологічна і педагогічна робота, спрямована на формування оптимального соціального статусу дитини з психофізичними порушеннями?</p> <p>Зокрема, слід продумати такі аспекти:</p> <ul style="list-style-type: none"> - як познайомити дитину з однокласниками; - з ким посадити за парту; - як пояснити учням проблеми і труднощі дитини з психофізичними порушеннями; - що зробити для встановлення доброзичливих стосунків дитини з учнівським колективом? <p>8. Якими мають бути заходи з профілактики та подолання комплексу меншовартості, заниженої самооцінки, негативних рис характеру, стимуляції до компенсації дефекту; виховання цілеспрямованості й вміння долати труднощі? Які прийоми педагогічної роботи слід для цього використовувати?</p>
<p>9. What are the conditions of a child's development in the family? How parents relate to child problems:</p> <ul style="list-style-type: none"> - take an active part in the socialization of the child; 	<p>9. Якими є умови розвитку дитини в сім'ї? Як батьки ставляться до проблеми дитини:</p> <ul style="list-style-type: none"> - беруть активну участь у соціалізації дитини;

<p>- promote the social adaptation of the child under the guidance of specialists;</p> <p>- do not interfere in the work of specialists;</p> <p>- counteract corrective work?</p> <p>10. How to take into account the family situation and make it as much as possible contributed to the correction of the development of a child with mental or physical disabilities, or at least not interfered with her? What should be the forms and content of work with parents?</p> <p>11. How to take into account the individual psychological characteristics of the child, and namely: the level of intellectual development; features of cognitive processes and emotional and volitional sphere; motivation; area of immediate development?</p> <p>12. What disorders of psychophysical development can be corrected; which of should they be the objects of pedagogical and which should be the objects of psychological intervention?</p> <p>13. What violations should only be taken into account in the psychological and pedagogical work because they cannot be corrected? What should be the content and form work arounds?</p> <p>14. What are the strengths of a child's personality can be used in educational</p>	<p>- сприяють соціальній адаптації дитини під керівництвом спеціалістів;</p> <p>- не втручаються у роботу фахівців;</p> <p>- протидіють корекційній роботі?</p> <p>10. Як врахувати сімейну ситуацію і зробити так, щоб вона максимально сприяла корекції розвитку дитини з психофізичними порушеннями чи, хоча б не заважала їй? Якими мають бути форми і зміст роботи з батьками?</p> <p>11. Як враховувати індивідуальні психологічні особливості дитини, а саме: рівень інтелектуального розвитку; особливості пізнавальних процесів та емоційно-вольової сфери; мотивацію; зону найближчого розвитку?</p> <p>12. Які порушення психофізичного розвитку піддаються корекції; які з них мають стати об'єктами педагогічного, а які – психологічного втручання?</p> <p>13. Які порушення слід лише враховувати у психолого-педагогічній роботі, оскільки вони не піддаються корекції? Яким має бути зміст і форми обхідних шляхів?</p> <p>14. Які сильні сторони особистості дитини можна використати у навчально-виховному процесі та корекційній роботі.</p>
---	--

process and correctional work	
<p>A multidisciplinary approach involves the interaction of specialists many fields (general and special education, social pedagogy, medicine, psychology, rehabilitation, etc.), which allows in a comprehensive accompanying the child to optimize the processes of its development, education, training, treatment. The multidisciplinary team of inclusive education is a group of specialists and the child's parents, united by a common goal, accomplishment, and common approach, for the implementation of which it supports mutual within the team responsibility.</p>	<p>Мультидисциплінарний підхід передбачає взаємодію спеціалістів багатьох галузей (загальна та спеціальна освіта, соціальна педагогіка, медицина, психологія, реабілітологія тощо), що дозволяє в комплексному супроводі дитини оптимізувати процеси її розвитку, виховання, навчання, лікування. Мультидисциплінарна команда інклюзивної освіти – це група фахівців та батьків дитини, об'єднаних спільною метою, виконанням завдань і загальним підходом, для реалізації яких вона підтримує всередині команди взаємну відповідальність.</p>
<p>We will describe the responsibilities of specialists who provide psychological and pedagogical support to children with psychophysical development in inclusive institutions, in accordance with the legislation of inclusive education in Ukraine: Ø educators of secondary schools - conduct classes, organize leisure children responsible for regime moments; follow the recommendations special teacher on an individual approach to the child or consolidation certain skills acquired in</p>	<p>Опишемо обов'язки спеціалістів, що забезпечують психологопедагогічний супровід дітей з особливостями психофізичного розвитку в інклюзивних закладах, відповідно до законодавчої бази інклюзивної освіти в Україні: Ø вихователі ДНЗ - проводять заняття, організовують дозвілля дітей, відповідають за режимні моменти; виконують рекомендації корекційного педагога щодо індивідуального підходу до дитини чи закріплення певних</p>

<p>correctional classes;</p> <p>∅ primary school teacher and subject teachers general education - conduct lessons, implementing not only educational, but also the correctional goals of children's education provided by special educational standards; follow the recommendations of a special teacher, psychologist on individual approach to the child or consolidation of certain skills acquired in correctional classes;</p> <p>∅ primary school teacher / class teacher together with social teacher and psychologist - are responsible for the formation of the group / class, work with parents;</p> <p>∅ special teachers, special psychologist – conduct correctional and developmental classes. In particular:- speech therapist works with children with speech and intelligence disorders, ZPR, ORA, complex violations; in the presence of speech disorders and with children with visual impairments;</p> <p>Typhlopedagogue conducts special correctional classes with children who have visual impairments, aimed primarily at the development of their orientation in space, mobility, etc .;</p> <p>Deaf educator develops auditory perception and forms the pronunciation of children with hearing impairments;- oligophrenic educator</p>	<p>навичок, одержаних на корекційних заняттях;</p> <p>∅ вчитель початкових класів та вчителі-предметники загальноосвітньої підготовки – проводять уроки, реалізуючи не лише освітні, а й корекційні цілі навчання дітей з ОПФР, передбачені спеціальними освітніми стандартами; виконують рекомендації корекційного педагога, психолога щодо індивідуального підходу до дитини чи закріплення певних навичок, одержаних на корекційних заняттях;</p> <p>∅ вчитель початкових класів/класний керівник разом із соціальним педагогом і психологом –відповідають за формування колективу групи/класу, роботу з батьками;</p> <p>∅ корекційні педагоги, спеціальний психолог - проводять корекційно-розвиткові заняття. Зокрема: - логопед працює з дітьми, які мають порушення мовлення, інтелекту, ЗПР, ОРА, комплексні порушення; за наявності мовленнєвих порушень і з дітьми, що мають проблеми зору;</p> <p>- тифлопедагог проводить спеціальні корекційні заняття з дітьми, які мають</p>
--	--

<p>works with children with intellectual disabilities or mental retardation; by the decision of IRC employment of this specialist with development of cognitive activity can be combined with classes with psychologist; orthopedist conducts correctional classes with children who have musculoskeletal disorders (MOP);- the work of a psychologist is needed by children with intellectual disabilities, CPD, emotional and volitional sphere; and in the presence of certain problems (violations behavior, attention deficit disorder, personal problems, etc.) - and others categories of children</p>	<p>порушення зору, спрямовані передусім на розвиток їхньої орієнтації в просторі, мобільності тощо; - сурдопедагог розвиває слухове сприймання та формує вимову дітей з вадами слуху; - олігофренопедагог працює з дітьми, які мають вади інтелекту або затримку психічного розвитку; за рішенням ІРЦ заняття цього спеціаліста з розвитку пізнавальної діяльності можуть поєднуватись із заняттями із психологом; - ортопедагог проводить корекційні заняття з дітьми, які мають порушення опорно-рухового апарату (ОРА); - роботи психолога потребують діти із вадами інтелекту, ЗПР, емоційно-вольової сфери; а за наявності певних проблем (порушення поведінки, синдром дефіциту уваги, особистісні проблеми тощо) – й інші категорії дітей</p>
---	--

Лекція 3-4

Навчально-методичне забезпечення інклюзивної освіти

<p>Adaptations and modifications are aimed primarily at correcting the behavioral characteristics of a child with special educational needs and providing him with quality</p>	<p>Адаптації та модифікації спрямовані, насамперед, на корекцію поведінкових особливостей дитини з ООП та надання їй якісних освітніх</p>
--	---

<p>educational services (understanding the material, acquiring educational skills, stimulating attention and providing opportunities to demonstrate their knowledge), as well as social adaptation of the child in the educational environment.</p> <p>The main difference between these two concepts is that adaptation does not involve changing the content of education. It is a question of correction of approaches to training of the child with special educational needs whereas modification provides change of curricula and programs and, accordingly, the effect expected from them.</p>	<p>послуг (розуміння нею матеріалу, отримання освітніх навичок, стимулювання уваги та надання можливостей демонструвати свої знання), а також на соціальну адаптацію дитини в освітньому середовищі.</p> <p>Головна відмінність цих двох понять у тому, що адаптація не передбачає зміни змісту навчання. Тобто йдеться про корекцію підходів до навчання дитини з ООП, тоді як модифікація передбачає зміну навчальних планів і програм й, відповідно, очікуваного від них ефекту.</p>
<p>Adaptation is a strategy that helps a child with special educational needs to acquire the same amount of knowledge as his or her classmates in an inclusive classroom.</p> <p>Modification is a change (usually simplification) of the content of the subject, the curriculum and, as a</p>	<p>Адаптація – це стратегії, що допомагають дитині з особливими освітніми потребами засвоювати ті самі обсяги знань, що і її однокласники в інклюзивному класі.</p> <p>Модифікація – це зміна (зазвичай, спрощення) змісту</p>

<p>result, the level of knowledge and skills that the child must acquire during learning.</p> <p>If in the case of adaptation the content of education corresponds to the level of knowledge and skills received by the whole class, then the modification is an opportunity for a child with special needs to participate in educational activities, although the level of acquired knowledge may not correspond to the age of students in the class.</p>	<p>предмету, програми викладання та, у результаті, рівня знань та навичок, які має опанувати дитина впродовж навчання.</p> <p>Якщо у випадку адаптації зміст навчання відповідає рівню знань та навичок, що отримує весь клас, то модифікація – це можливість дитини з особливими потребами брати участь у навчальній діяльності, хоча рівень засвоєваних знань може не відповідати віковим особливостям учнів класу класу, у якому вона навчається.</p>
<p>Adaptations for a child with special educational needs should be carried out in parallel in several directions:</p> <ul style="list-style-type: none"> • adaptation of the environment; • psychological and pedagogical strategies; • training materials and tasks; • evaluation system and criteria. 	<p>Адаптації для дитини з особливими освітніми потребами треба проводити паралельно в кількох напрямках:</p> <p>пристосування середовища; психолого-педагогічні стратегії; навчальні матеріали та завдання; система та критерії оцінювання.</p>

<p>Children with special needs have different causes of poor health, and therefore need different approaches to adapting to the environment.</p> <p>And if it is not a special school, then it is unlikely that a child with a violation of, for example, the musculoskeletal system will be immediately built an elevator or escalator to climb to higher floors. However, arranging the entrance with ramps or the location of classrooms on the ground floor, as well as accessibility and facilities for common areas, is something that the school can decide for itself.</p>	<p>ПРИСТОСУВАННЯ СЕРЕДОВИЩА</p> <p>Діти з ООП мають різні причини незадовільного стану здоров'я, а отже, потребують різних підходів до прилаштування середовища. І якщо це не спеціальна школа, то навряд чи можна очікувати, що для дитини із порушенням, наприклад, опорно-рухового апарату буде негайно зведено ліфт чи ескалатор для піднімання на вищі поверхи. Проте облаштування входу пандусами або розташування навчальних кабінетів на першому поверсі, так само як і доступність та пристосування для місць загального вжитку, – це те, що школа може вирішити самотійно.</p>
<p>The educational space in the classroom can also be adjusted to the needs of an individual child.</p>	<p>Освітній простір у класі так само можна підлаштувати під потреби окремої дитини.</p>

<p>Example: placement in the classroom, according to needs: next to the teacher or, conversely, on the last desks with an assistant;</p> <p>near a window or wall;</p> <p>you can cover the window next to the blinds or, conversely, open it for greater illumination of the child's workplace;</p> <p>kinetic and motor nuances are very important for children with hyperactivity and attention deficit syndrome, so you can equip the furniture with additional rubber bands or footrests, balance hemispheres, mats, etc .;</p> <p>the availability of furniture and the child's workplace should be considered.</p>	<p>Наприклад:</p> <p>розміщення в класі, відповідно до потреб: поруч з учителем або, навпаки, на останніх партах з асистентом; біля вікна або стіни;</p> <p>можна прикрити вікно поруч за допомогою жалюзі або, навпаки, відкривати його задля більшої освітленості робочого місця дитини;</p> <p>для дітей із гіперактивністю та синдромом дефіциту уваги дуже важливі кінетичні та рухові нюанси, тож можна оснастити меблі додатковими гумками чи підставками для ніг, балансовими півкулями, килимками тощо;</p> <p>варто розглянути доступність меблів та робочого місця дитини.</p>
<p>Today there are many opportunities to make a special desk or equip it with any accessories. For children with special needs, it is useful to temporarily install a special screen:</p>	<p>Сьогодні є безліч можливостей зробити спеціальну парту чи оснастити її будь-яким приладдям. Для дітей з особливими потребами корисно</p>

<p>the surface of the desk is surrounded on three sides by an individual booth, such as cardboard, and the child can work protected from the environment and external stimuli. You can remove and set the screen to perform certain tasks.</p>	<p>тимчасово встановлювати спеціальний екран: поверхня парти з трьох боків огорожується індивідуальною кабінкою, наприклад, з картону, і дитина може працювати захищено від впливу довкілля та зовнішніх подразників. Екран можна знімати та встановлювати для виконання певних завдань.</p>
<p>The main task of specialists in this area is to organize a clear and clearly defined environment for a child with special needs, in which he can feel protected and work in his mode and according to his abilities, as well as provide communication with other children in the team.</p> <p>Schedule</p> <p>It is extremely important for children with special educational needs to have a clear step-by-step "action plan": when they know and understand what will be done, it allows them to feel more confident.</p>	<p>Основне завдання фахівців у цьому напрямі – організувати для дитини з ООП зрозуміле та чітко визначене середовище, у якому вона може почуватися захищеною та працювати у своєму режимі й відповідно до своїх здібностей, а також забезпечити комунікацію з рештою дітей у колективі.</p> <p>Розклад</p> <p>Дітям з особливими освітніми потребами надзвичайно важливо мати чіткий покроковий “план дій”: коли вони знають і розуміють, що за чим буде</p>

<p>In addition, studies show that approximately 70% of information a person perceives visually. Therefore, in the child's field of vision should be placed: a list of rules and requirements of the educational institution, schedule and lesson plan, step-by-step instructions.</p>	<p>виконуватися, це дає їм змогу почуватися впевненіше. До того ж дослідження свідчать, що орієнтовно 70% інформації людина сприймає візуально. Тож у зоровому полі дитини треба розмістити: список правил та вимог навчального закладу, розклад та план уроків, покрокові інструкції.</p>
<p>It is also important to warn a child with special needs in advance about a change in schedule or unplanned activities and to minimize waiting periods for the next tasks. Forced inaction and misunderstanding of further actions can lead to additional arousal and, consequently, deterioration of behavior</p>	<p>Важливо також заздалегідь попереджати дитину з ООП про зміну розкладу чи незаплановані активності та мінімізувати періоди очікування виконання наступних завдань. Змушена бездіяльність і нерозуміння подальших дій можуть призводити до додаткового збудження і, відповідно, погіршення поведінки</p>
<p>Changing the format of tasks Such children should also divide the task into several, shorter duration and complexity. This does not mean</p>	<p>Зміна формату завдань Таким дітям також варто розділяти завдання на кілька, меншої тривалості та</p>

simplifying tasks or changing the curriculum, but only to provide more time, step-by-step instructions, more frequent repetitions. It is also possible to use non-standard approaches - computer technology, simulation of situations, instruction cards and cards with visual material, etc.

Breaks

Children with special needs also need more frequent breaks in their studies. Therefore, it is recommended for them to develop a system of additional breaks of 2-5 minutes, for example, every quarter of an hour during a regular lesson. A teacher or teacher's assistant who works with a child can do so at their own discretion by keeping an eye on the clock. Or give the child the opportunity to report their fatigue on their own, but so as not to interfere with learning the rest of the class. Special cards can help with this - if a

складності. Це не означає спрощення завдань або змінення навчальної програми, а лише те, щоби надавати більше часу, покрокові інструкції, частіші повторення. Можливо також застосовувати нестандартні підходи – комп'ютерні технології, моделювання ситуацій, картки-інструкції й картки з наочним матеріалом тощо.

Перерви

Діти з ООП потребують і частіших перерв у навчанні. Тому для них рекомендується **розробити систему додаткових перерв у 2–5 хвилин, наприклад, кожні чверть години** під час звичайного уроку.

Вчитель або асистент вчителя, які працюють із дитиною, можуть робити їх на свій розсуд, стежачи за годинником. Або ж надати дитині можливість сповіщати про

child picks up such a card, they can give it a break.

There can be no more than three breaks per lesson so that the child learns not to abuse his special position. In addition, there may be times during the lesson when such a break is undesirable. This situation can be solved with the help of a special "stop card" from the teacher, so that the child understands that as soon as the task on which the class is currently working is completed, he will get the desired rest.

свою втому самотійно, але так, щоби не заважати вчитися решті класу. У цьому можуть допомогти спеціальні картки – якщо дитина піднімає таку картку, їй можуть надати перерву.

Перерв може бути не більше трьох за урок, щоби дитина вчилася не зловживати своїм особливим становищем. До того ж упродовж уроку можуть виникати моменти, коли така перерва небажана. Подібну ситуацію можна вирішити за допомогою спеціальної “стоп-картки” від учителя, щоби дитина розуміла, що як тільки буде закінчене завдання, над яким зараз працює клас, вона отримає бажаний відпочинок.

The rules of conduct during such short breaks should be clearly discussed with the child and drawn up in a visual instruction, taking into account his or her individual needs.

З дитиною має бути чітко **обговорені та оформлені у візуальну інструкцію правила поведінки впродовж таких невеликих перерв**, з огляду на її

<p>After all, someone just needs to pay attention to their favorite toy, and someone needs to walk down the hall.</p>	<p>індивідуальні потреби. Адже комусь достатньо перевести увагу на улюблену іграшку, а комусь потрібно пройтися коридором.</p>
<p>Of particular importance for children with special needs are a variety of visual materials - lesson schedules, rules of conduct, reminders and patterns of work in the classroom and more. All these materials must be visually accessible to such a student. Tablets and permits for additional breaks, step-by-step instructions for tasks and division into several parts will also be useful for the child's adaptation to classroom work and communication with other students.</p> <p>Advices:</p> <p>All materials should contain not only the text part, but also bright pictures, photos, schemes.</p> <p>When you know about the preferences and interests of a child</p>	<p>Як уже говорилося, особливе значення для дітей з ООП мають різноманітні візуальні матеріали – розклади уроків, правила поведінки, нагадування і схеми роботи на уроці тощо. Усі ці матеріали повинні бути в зоровій доступності для такого учня.</p> <p>Таблички й дозволи на додаткові перерви, покрокові інструкції виконання завдань та поділ на завдань на кілька частин також стануть у пригоді для адаптації дитини до роботи в класі та її комунікації з іншими учнями.</p> <p>Поради:</p> <p>Усі матеріали мають містити не лише текстову частину, але і яскраві картинки, фотографії,</p>

with special needs, you should use images, characteristics and items from this list.

For example, a child is interested in birds or animals - therefore, these visual illustrations should be used in visual materials.

If you like cartoons or computer games, the emphasis is on the characters and their characteristics, and so on.

Using the dialogues and plots of your favorite cartoons to explain the topic of the lesson is also effective.

As well as performing tasks with the help of a computer (for example, if it is difficult for a child to write with a pen, but he can and wants to express his opinion in writing).

It is important to provide information in a form that activates the senses that are most developed in this child (for example, to allow the use of audiobooks instead of printed ones, if the perception of audiotext is

схеми.

Коли відомо про уподобання та зацікавлення дитини з ООП, варто використовувати образи, характеристики та предмети з цього списку. Наприклад, **дитина цікавиться птахами або звірятками – отже, у візуальних матеріалах треба використовувати саме ці ілюстрації.** Якщо серед уподобань – мультфільми чи комп'ютерна гра, то акцент робиться на героях та їхніх характеристиках тощо.

Використовувати діалоги та сюжети улюблених мультфільмів для пояснення теми уроку – також ефективно. Як і виконання завдань за допомогою комп'ютера (наприклад, якщо дитині складно писати ручкою, але вона вміє й хоче висловлювати свою думку письмово).

<p>more effective than reading).It is also possible to give such a child the opportunity to choose the method of completing the task (method, but not the content of the task itself!): Write with a pen or pencil, answer questions orally or in writing, read or listen, and so on.</p>	<p>Варто надавати інформацію в такій формі, яка пускає в дію органи чуття, що найбільш розвинені в цієї дитини (наприклад, дозволяти користуватися аудіокнигами замість друкованих, якщо сприйняття аудіотексту більш ефективно, ніж читання).</p> <p>Також можна надавати такій дитині змогу обирати методику виконання завдання (методику, але не зміст самого завдання!): писати ручкою чи олівцем, відповідати на запитання усно чи письмово, читати чи слухати тощо.</p>
<p>Approaches to assessing and encouraging children with special needs are also different from those of other students. The child must see not only the end result, but also their intermediate achievements. And also to understand what its actions lead to achievement of the corresponding</p>	<p>Підходи до оцінювання та заохочення дітей з ООП так само різняться від подібного для інших учнів. Дитина має бачити не лише кінцевий результат, але і свої проміжні досягнення. А також розуміти, які її дії призводять до досягнення відповідної мети.</p>

<p>purpose.</p> <p>To do this, also for the individual needs of the child develop visual tables and graphs of achievements and filled in with the child: stars, emoticons, stickers, pictures - all this can and should be used when there is something to praise a child with special needs. This can be not only an achievement in learning, but also examples of "correct" behavior, following the rules, completing the task or part of it on time.</p>	<p>Задля цього так само під індивідуальні потреби дитини розробляють наочні таблиці та графіки досягнень і заповнюються разом із дитиною: зірочки, смайлики, наліпки, картинки – усе це можна і треба використовувати тоді, коли є, за що хвалити дитину з ООП. Це може бути не лише досягнення в навчанні, але і приклади “правильної” поведінки, дотримання правил, виконання завдання чи його частини вчасно.</p>
<p>For each correct and timely task, the child should be encouraged with pleasant little things - an additional break, viewing a favorite book or pictures, the ability to hold a toy, permission to get up or walk, visit the resource room, jump on a trampoline and more.</p>	<p>За кожне правильне та вчасне виконання завдання дитину варто заохочувати приємними дрібницями – додатковою перервою, переглядом улюбленої книги чи картинок, можливістю потримати в руках іграшку, дозволом встати чи пройтись, відвідати ресурсну кімнату, пострибати на батуті тощо.</p>

<p>Priming is a method of preparing a child with special needs for a certain activity that he has to complete. According to this method, the child is prepared in advance for a certain situation: show similar materials that will be used during the task, explain the sequence of future events and rules that will apply, introduce people who will be involved. However, such training does not involve training or experience.</p> <p>Examples of priming: Preparing a child for the beginning of the school year in a new school. Then parents or guardians can bring the child to school the day before, walk through classes and corridors, meet teachers and assistants, sit at a desk. Similarly, if the child is concerned about the test, you can show him in advance printed materials similar to those that will be on the test, completed tests, drawings - that is, examples of work</p>	<p>Праймінг – це метод підготовки дитини з ООП до певної діяльності, яку вона має завершити. За цією методикою дитину заздалегідь готують до певної ситуації: показують схожі матеріали, які будуть використовуватися під час виконання завдання, пояснюють послідовність майбутніх подій і правил, які будуть діяти, знайомлять із людьми, які будуть у цьому задіяні. Проте така підготовка не передбачає навчання чи проходження досвіду заздалегідь.</p> <p>Приклади праймінгу:</p> <p>Підготовка дитини до початку навчального року в новій школі. Тоді батьки чи опікуни можуть напередодні привести дитину в школу, пройтися класами та коридорами, познайомитися з вчителями та асистентом,</p>
---	---

<p>that will be expected from the student at the end of such a task.</p>	<p>посидіти за партою.</p> <p>Так само, якщо дитина переймається через контрольну роботу, можна заздалегідь показати їй друковані матеріали, подібні до тих, що будуть на контрольній, заповнені тести, малюнки – тобто приклади роботи, яка очікуватиметься від учня наприкінці такого завдання.</p>
<p>Adaptation is aimed at:search and development of ways to present information and study the subject by a child, taking into account the peculiarities of its perception;use of additional tools and materials (cards, instructions, rules, etc.);development and formation of ways to test the acquisition of knowledge and skills.</p> <p>For better assimilation of the material you can use:division of tasks into several, simpler in content or step-by-step;reducing the duration of the task or their number, provided that the level of complexity is</p>	<p>Адаптація спрямована на:</p> <p>пошук і розроблення способів подання інформації та вивчення предмету дитиною з ООП з урахуванням особливостей її сприйняття;</p> <p>використання додаткових засобів і матеріалів (карток, інструкцій, правил тощо);</p> <p>розроблення та формування способів перевірки засвоєння знань та навичок.</p> <p>Для кращого засвоєння матеріалу можна використовувати:</p>

<p>maintained:more frequent repetitions, simplified instructions for execution;involvement of atypical methods - computer programs, visual cards, objects, audio and video clips, etc .;design of educational materials taking into account the physiological needs of the student - large font, color highlighting, underlining.</p>	<p>поділ завдань на кілька, простіших за змістом або покрокових;</p> <p>зменшення тривалості виконання завдання або їхньої кількості за умови збереження рівня складності:</p> <p>частіші повторення, спрощені інструкції до виконання;</p> <p>залучення нетипових методик – комп’ютерних програм, візуалізаційних карток, предметів, аудіо- та відеороликів тощо;</p> <p>оформлення навчальних матеріалів з огляду на фізіологічні потреби учня – великий шрифт, виділення кольором, підкреслення.</p>
<p>Assessing the level of acquired knowledge and skills in adapted programs also requires an individual approach.</p> <p>Recommendations:</p> <p>Written assignments can be composed separately from the</p>	<p>Оцінювання рівня отримуваних знань та навичок за адаптованими програмами також потребує індивідуального підходу.</p> <p>Рекомендації:</p> <p>Письмові завдання можна складати окремо від завдань</p>

<p>assignments of the rest of the class on the basis of individual testing on topics.</p> <p>The child may be given extra time to complete tasks or a reduced number of them while maintaining complexity.</p> <p>A student with special needs may need the help of an assistant or teacher. However, it is important to remember that they should not solve the problem instead of the child, but only help to understand the task and algorithms.</p> <p>You can ask the child to complete the task in a non-standard way - in the form of a presentation, pictures, illustrations - and show the result personally to the teacher or in a small group of classmates, and not in front of the whole class.</p>	<p>решти класу на основі індивідуального тестування за темами. Дитині може бути наданий додатковий час на виконання завдань або їхня скорочена кількість зі збереженням складності.</p> <p>Учню з ООП може знадобитися допомога асистента або вчителя. Проте варто пам'ятати, що вони не мають розв'язувати завдання замість дитини, а лише надати допомогу в розумінні завдання та алгоритмах дій.</p> <p>Можна запропонувати дитині виконати завдання нестандартно – у вигляді презентації, картинок, ілюстрацій – та показати результат особисто вчителю чи в невеликій групі однокласників, а не перед усім класом.</p>
<p>The main tasks of modification - simplification, exclusion or consolidation of the content of the</p>	<p>Основні завдання модифікації – спрощення, виключення чи ущільнення змісту навчальної</p>

curriculum, taking into account the characteristics of the student with special needs. It is also aimed at ensuring the child's activity in educational socialization (active participation in classroom learning) and the organization of individual learning conditions through additional methods and tools.

The peculiarity of the method is that it is not similar to the requirements and content of special schools. The idea of modified inclusion is that the child studies according to the same thematic-calendar plan as the whole class of the secondary school. The themes of the lessons for the student with special needs and the other students are the same, but the materials, approaches and depth of study differ. The programs of special schools can (and should!) be used as a methodological material for determining the content of education

програми з урахуванням особливостей учня з ООП. Також вона спрямована на забезпечення активності дитини в навчальній соціалізації (активній участі в навчанні класу) та організацію індивідуальних умов навчання за допомогою додаткових методів і засобів.

Особливість методики в тому, що вона **не аналогічна вимогам та змісту навчання спеціальних шкіл**. Ідея модифікованої інклюзії в тому, що дитина вчиться за тим же тематично-календарним планом, що і весь клас загальноосвітньої школи. Теми уроків для учня з ООП та решти учнів збігаються, але різняться матеріали, підходи та глибина вивчення. Програми ж спеціальних шкіл можна (і варто!) використовувати як методичний матеріал визначення змісту навчання та класифікацій

and classification of assessment.	оцінювання.
<ul style="list-style-type: none"> • simplification (reducing the complexity of goals and / or content); • exclusion (reduction of the number of disciplines studied, or reduction of requirements to the ultimate goals of the subject and exclusion of certain content); • combination or compaction (integration of some subjects into one course or integration of ultimate goals, content). 	<ul style="list-style-type: none"> • спрощення (зменшення складності цілей і / або змісту); • виключення (скорочення кількості дисциплін, що вивчаються, або зменшення вимог до кінцевих цілей вивчення предмету та виключення певного змісту); • поєднання або ущільнення (інтеграція деяких предметів в один курс або інтеграція кінцевих цілей, змісту).
<ul style="list-style-type: none"> • reducing the amount of material studied in the lesson; • reducing the number of topics from one or more disciplines; • replacing the task with another while maintaining the direction of the discipline (for example, typing on a computer instead of writing it with a pen); • reducing the complexity of the task (addition instead of multiplication); 	<ul style="list-style-type: none"> • скорочення обсягу матеріалу, що вивчається на уроці; • зменшення кількості тем з однієї чи кількох дисциплін; • заміна завдання на інше за збереження напряму вивчення дисципліни (наприклад, набрати текст на комп'ютері замість писати його ручкою); • зниження складності завдання (складання замість

<ul style="list-style-type: none"> • use of additional materials - cards, algorithms of action, rules - in the form of drawings or marks; • repetition of instructions and algorithms of action. 	<p>множення);</p> <ul style="list-style-type: none"> • використання додаткових матеріалів – карток, алгоритмів дії, правил – у вигляді малюнків чи позначок; • повторення інструкцій та алгоритмів дії.
<p>Lesson planning for a special child is mainly the task of the teacher's assistant.</p> <p>He should receive from the teacher the topic and plan of the next lesson for the whole class, review the teaching material to be used, analyze the information and draw a number of conclusions:</p> <ul style="list-style-type: none"> • whether his ward needs psychological and emotional adaptation in this lesson; • whether there is a sufficient level of prior training to understand the material; • whether additional (and what exactly) materials are needed - adapted or modified; 	<p>Поурочне планування роботи для особливої дитини – це, переважно, завдання асистента вчителя. Він має отримати від педагога тему і план наступного уроку для всього класу, продивитися навчальний матеріал, що буде використовуватися, проаналізувати інформацію і зробити низку висновків:</p> <ul style="list-style-type: none"> • чи потрібна його підопічному психолого-емоційна адаптація на цьому уроці; • чи достатній рівень попередньої підготовки для розуміння матеріалу; • чи потрібні додаткові (і які

<ul style="list-style-type: none"> • what tasks the student will be able to perform, in whole or in part, • what help he needs; • whether the child is involved in oral answers, work at the board or in groups; • what information and skills the child should receive at the end of the lesson (determined together with the teacher). <p>That is, each lesson of a child with special needs in the classroom should be worked out by teachers in advance to guide the student step by step, without distracting the rest of the class from the topic of the lesson.</p>	<p>саме) матеріали – адаптовані або модифіковані;</p> <ul style="list-style-type: none"> • які саме завдання учень зможе виконати, повністю чи частково, яка допомога йому потрібна; • чи передбачено залучення дитини до усних відповідей, роботи біля дошки чи в групах; • які саме інформацію та навички дитина має отримати наприкінці уроку (визначається разом з учителем). <p>Тобто кожне заняття дитини з ООП у класі має бути пропрацьоване педагогами заздалегідь, щоби провести ним учня покроково, не відволікаючи решту класу від теми уроку.</p>
--	---

Лекція 5

Оцінювання дітей з ООП в умовах інклюзії

<p>Чітких критеріїв, як оцінювати дітей з ООП, немає. Є два варіанти оцінювання: для дітей, які мають</p>	<p>There are no clear criteria for assessing children with special needs. There are two assessment options: for children</p>
--	--

<p>інтелектуальні порушення і працюють за модифікованою програмою, і загальні.</p> <p>Для тих, хто вчаться за модифікованими (спрощеними) програмами, є критерії, які базуються на критеріях оцінювання в спеціальній освіті. З ними простіше. Але після 9 класу у свідоцтві буде видно, що дитина вчилася не так, як усі.</p> <p>Крім модифікованих програм, є адаптовані. Дитина, яка працює за такою програмою, може витратити більше часу на виконання завдань, бо має труднощі з концентрацією. Тоді ми або зменшуємо обсяг завдань, залишаючи складність, або даємо підтримку: візуалізацію чи асистент допомагає організаційно.</p>	<p>with intellectual disabilities and working on a modified program, and general.</p> <p>For those studying in modified (simplified) programs, there are criteria that are based on assessment criteria in special education. It's easier with them. But after the 9th grade, the certificate will show that the child did not study like everyone else.</p> <p>In addition to modified programs, there are adapted. A child who works on such a program may spend more time completing tasks because he or she has difficulty concentrating. Then we either reduce the amount of tasks, leaving the complexity, or give support: visualization or assistant helps organizationally.</p>
<p>Навчальні досягнення оцінюються за сукупністю критеріїв. Оцінювання має відповідне змістовне наповнення для повноти якості. Саме тому особливої уваги заслуговує диференціювання та характеристика рівнів навчальних досягнень учнів з особливими потребами, які представлено як інструментарій моніторингу, підтримки і заохочення позитивних</p>	<p>Learning achievements are assessed by a set of criteria. The evaluation has the appropriate content for completeness of quality. That is why special attention should be paid to differentiation and characterization of levels of academic achievement of students with special needs, which are presented as a tool for monitoring, supporting and encouraging positive</p>

<p>змін у знаннях, уміннях, мотиваціях і реальній поведінці школярів з інтелектуальними порушеннями.</p>	<p>changes in knowledge, skills, motivations and real behavior of students with intellectual disabilities.</p>
<p>Ваговою позицією розроблених критеріїв як діагностичного інструментарію є виявлення позитивної динаміки розвитку школярів, їхніх пізнавальних здібностей та можливостей до опанування знаннями, життєвими компетенціями; оцінювання засвоєння диференційованого освітнього змісту відповідно до часових термінів його опанування дітьми.</p>	<p>An important position of the developed criteria as a diagnostic tool is to identify the positive dynamics of students' development, their cognitive abilities and opportunities to acquire knowledge, life skills; assessment of the assimilation of differentiated educational content in accordance with the timing of its mastery by children.</p>
<p>Важливим компонентом освітнього процесу в початкових класах є оцінювальна діяльність, що здійснюється на засадах компетентнісного, діяльнісного, суб'єкт-суб'єктного підходів та передбачає партнерську взаємодію вчителя, учнів та їхніх батьків або інших законних представників (далі – батьки). Основними функціями оцінювання є мотиваційна, діагностична, коригувальна, розвивальна, навчальна, виховна, соціальна.</p>	<p>An important component of the educational process in primary school is assessment activities, which are carried out on the basis of competence, activity, subject-subject approaches and involve partnership between teachers, students and their parents or other legal representatives (hereinafter - parents). The main functions of assessment are motivational, diagnostic, corrective, developmental, educational, upbringing, social.</p>
<p>Важливою особливістю критеріїв є</p>	<p>An important feature of the criteria is</p>

<p>рекомендація впровадження формувального оцінювання навчальних досягнень учнів. За формувальним оцінюванням відстежується особистісний розвиток дитини та хід опановування нею навчального досвіду як основи компетентності.</p> <p>Таке оцінювання дозволяє:</p> <ul style="list-style-type: none"> • вибудувувати індивідуальну траєкторію розвитку учнів; • оцінити або визначити досягнення дітей на кожному з етапів освітнього процесу; • вчасно виявляти проблеми й запобігати їх поглибленню; • мотивувати учнів до прагнення здобути максимально можливі результати; • виховувати ціннісні якості особистості, бажання навчатися, переконання у своїх можливостях і здібностях. 	<p>the recommendation of the introduction of formative assessment of student achievement. According to the formative assessment, the child's personal development and the course of mastering the learning experience as the basis of competence are monitored.</p> <p>This assessment allows:</p> <ul style="list-style-type: none"> • to build an individual trajectory of students' development; • assess or determine the achievements of children at each stage of the educational process; • identify problems in time and prevent their deepening; • motivate students to strive for the best possible results; • to bring up value qualities of the person, desire to study, belief in the possibilities and abilities.
---	--

Практична частина до лекцій

Date of compilation: September 20, 2017 (1 year of schooling)

Date of birth: 25.01.2009 (7.5 years)

Features of development: mental retardation, general underdevelopment

speech of II-III degree, disorders of communicative and social development
(disorders autism spectrum)

<p>Physical development and state of motor skills</p>	<p>The boy is active, mobile, height / weight are normal.</p> <p>General motor skills: Cyril has an average level of formation general motor skills: has difficulty performing physical exercises on physical education, there are violations of planning and coordination of movements gross motor skills: in physical education refuses to perform some exercises to coordinate the movements of arms and legs.</p> <p>Fine motor skills and graphomotor skills: Cyril can redraw simple drawings (sun, house), circle for dotted lines of figures, numbers and letters (simple printed), paint simple images. The child likes these exercises, always fondly performs all graphic exercises.</p> <p>Violations of fine manual motility at the writing are noted, graphomotor skills are insufficiently formed. Write-off of printed letters, numbers, figures is possible only with physical assistance. Tasks with scissors, plasticine does not like to perform, needs a lot of help.</p>
<p>Cognitive development</p>	<p>Perception: Visual perception within the age norm. Baby easy performs most tasks that do not require additional verbal explanations (by analogy or the given sample).</p> <p>Cyril has a violation of auditory perception, pace, completeness and correctness are reduced. In lessons he accepts the teacher's instructions only after further individual clarification in a simplified form or needs clarity and modeling.</p> <p>Attention: Visual attention is within normal limits.</p> <p>There are pronounced violations of auditory attention.</p> <p>The general attention to performance of tasks is not steady enough,</p>

	<p>in time learning there is a decrease in concentration and stability of attention.</p> <p>The child has difficulty switching between tasks or activities, requires more time and additional instructions.</p> <p>Memory: the predominant modality is visual. The child easily remembers visual images, keeps them in memory for a long time. Auditory memory is reduced, can memorize simple sentences from 2-3 words, keeping them in mind for a short time.</p> <p>Thinking: has direct and reverse counting, is able to make simple subtraction and addition exercises within 10, but based on subject material or visual clues, but the composition of the number is not understood. Knows geometric shapes, names them, reproduces according to instructions, understands sizes, lays out figures on the size; knows the basics and additional colors, uses their names in their own speech, focuses on parts of the day and seasons, called the months of the year.</p> <p>Understands spatial and temporal concepts.</p> <p>The ability to think logically is reduced due to difficulties in understanding speech. The pace of thinking is slow, thinking is passive, causal relationships are not available (performs only visual tasks).</p> <p>Classification of concepts and generalizations are formed, decomposes the figures groups, calls in one word the main categories, can name some objects from categories. Easily performs tasks to eliminate unnecessary (from four one) on various grounds, but it is difficult to explain his choice.</p>
Speech development	Understanding of oral speech: understanding of oral speech is essential reduced. Cyril is able to perform simple, familiar to him

	<p>household instructions. Does not perform group instructions and tasks, needs individual clarification and simplification of instructions. But from pleasure (looks carefully at the interlocutor, not distracted) listens to familiar tales and stories from his life or the life of the class (discussion of excursions, interesting moments).</p> <p>Expressive speech: speech disorders reduced lexical stock, violation of the grammatical structure of the word. There is violations component structure of the word, rearrangement of syllables, omissions of sounds.</p> <p>The child's own speech is ungrammatical, mostly in phrases with 2 words. When performing tasks, speech activity is lower than arbitrary, answers quietly, may refuse to perform tasks, which need to answer questions or name objects.</p> <p>Speech communication: The ability to have a conversation is low, on the question is answered in one or occasionally in two words. In case of communication on "not interesting" for Cyril topics, leaves the interlocutor.</p> <p>Expressive vocabulary is much lower than receptive.</p> <p>Written speech: no reading skills, he can "globally" (in whole words) read a few words (your name, the names of your favorites toys and food). Knows the letters of the alphabet, but confuses the names letters denoting oppositional sounds ([c] - [з], [д] - [т]). He can combine consonant letters in open syllables with vowels a, o, y</p>
Emotionally Volitional sphere and personal development	<p>Emotional reactions: not always adequate situations: does not show compassion, when classmates are upset, do not notice the absence of classmates communicate or play games offered by Cyril.</p> <p>Communication: there is initiative, but there is no flexibility, it can</p>

	<p>occur irritability, in case of non-compliance with its rules or imposition of others; in behavior aggressiveness (can push, strike) to is noted adults and classmates, in order to avoid tasks or unwillingness to follow the established rules.</p> <p>There are frequent mood swings, infantilism, instability emotional and volitional spheres.</p> <p>Game preferences: correspond to an earlier age. The child discovers interest in toys, uses toys for their intended purpose, but ability to play didactic games is reduced: the child loses attention, is noted the difficulty of following the rules, but over time the attitude to already acquaintances games are improving, the boy shows a desire to play these games, can ask for a certain game.</p>
<p>General educational activity</p>	<p>Cyril prefers lessons in mathematics and science.</p> <p>He likes reading and writing lessons the least, as well as handwriting labor.</p> <p>The student is active in their own activities, and passive in learning and task performance, the level of motivation to learn is average, but the motivation decreases with the complication of tasks or increase the duration of the lesson.</p> <p>Due to the peculiarities of perception, the child has difficulty learning educational material presented orally. In case of failure or increasing the complexity of tasks may fail.</p> <p>It is difficult for Kiril to control his own activity, he does not prove the case to the end, gets tired quickly, works unevenly.</p> <p>The boy is able to accept both practical and organizational help, but in case of difficulties in the process of activity, often does not seek them overcome, quit work, can get up and leave the classroom in the hallway.</p> <p>He does not turn to adults for help on his own.</p>

TASKS: identify the necessary adaptations / modifications
of learning tasks for the pupil

MATHEMATICS 1 CLASS

1) Which subject is superfluous? Why?

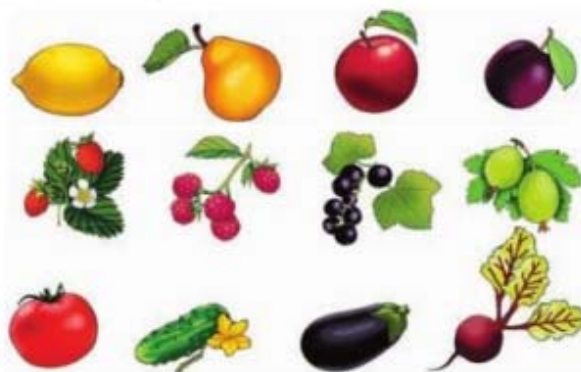

2) Compose and solve examples according to the table

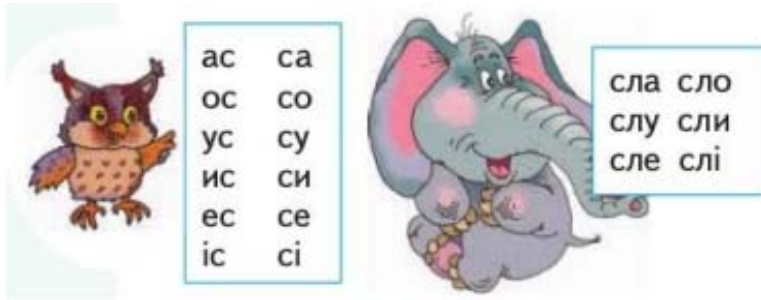
Число	8	6	7	10	4	5	9
Відняти 4							
Додати 2							

PRIMER 1 CLASS

1) You have to name the objects in each row in one word. Tell us what they are

2) Read

How to formulate learning goals?

	
<p>Sergei will have good behavior in the classroom, he will not violate discipline and interfere with teachers and classmates</p>	<p>1. Until the end of the school year, Sergei will follow the rules of educational behavior during lessons:</p> <p>1.1. By the end of the first half, Sergei will sit at his desk for 35 minutes (without trying to run away from class or lie on the floor);</p> <p>1.2. By the end of the first semester, Sergei will ask the teacher for permission to leave the classroom or ask to give him a short break during the lesson;</p> <p>1.3. By the end of the school year, Sergei will learn to sit next to a classmate, keeping a distance (within his half of the desk);</p> <p>1.4. By the end of the school year, Serhiy will learn to ask his classmates for stationery during a whispering lesson and will not take it without permission.</p>

	
Eve will learn the concept of properties of objects	<ol style="list-style-type: none"> 1. By the end of the first quarter, Eve will master the skills of distinguishing, naming the properties of objects; comparison of objects by their properties:<ol style="list-style-type: none"> 1.1. Eve will distinguish the concept of "big / small" (show or give), in pictures and objects; 1.2. Eve will distinguish the concept of "long / short" (show or give), in pictures and objects; 1.3. Eve will name a property (feature of objects) according to size ("big / small") or length ("long / short").

Засоби діагностики навчальних досягнень студентів

Комплекс контрольних робіт (ККР) для визначення залишкових знань з дисципліни, завдань для змістовно-модульних контрольних робіт

Контрольна робота

I рівень

1. Скільки є базових моделей інклюзивної освіти?
  - а) 5
  - б) 8
  - в) 12
2. Що таке адаптація?
  - а) Навчання дітей з особливими потребами зі здоровими дітьми.
  - б) Закономірності навчання та виховання.
  - в) Процес пристосування до мінливих умов зовнішнього середовища.
3. Що з переліченого є видом адаптації?
  - а) Пристосування середовища.
  - б) Виховання.
  - в) Вказівки.
4. Що передбачає епізодична інтеграція?
  - а) Повна взаємодія дітей з психофізичними порушеннями розвитку з однолітками.
  - б) Мінімальну спеціальну взаємодію дітей з психофізичними порушеннями розвитку з однолітками.
  - в) Постійна неповна інтеграція
5. Скільки є видів адаптації дітей з особливими потребами?
  - а) 4
  - б) 20
  - в) 2
6. Що з переліченого є прикладом адаптації навчального підходу?
  - а) Обладнання кімнати.

б) Зміна тривалості або послідовності занять.

в) Застосування методу поширення (того, що знає дитина)

II рівень

1. Дати визначення понять «інклюзія», «інтеграція», «порушення психофізичного розвитку», «особливі потреби».
2. Переваги і недоліки інклюзивної освіти.
3. Базові моделі інклюзивної освіти

III рівень

1. Історичне підґрунтя інклюзивної освіти.
2. Історія спеціальної освіти та інклюзії.
3. Основні принципи інклюзивної освіти.
4. Міжнародна політика і законодавча база інклюзивної освіти

Контрольна робота

1. Індивідуальний навчальний план як складова курикулуму.
2. Роль сім'ї в процесі інтегрування дитини з особливими освітніми потребами в загальноосвітнє середовище.
3. Роль вчителя-дефектолога (корекційного педагога) в загальноосвітньому навчальному закладі
4. Оцінювання. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами початкової школи.

Контрольна робота

1. Назвіть та охарактеризуйте основні віхи діяльності сучасних українських науковців, які розробляли тему інклюзивної освіти.
2. Дайте визначення таких понять: Інклюзивна освіта, Інклюзивне навчання, Інклюзія, Адаптація, Психолого-педагогічний супровід, Курикулум.
3. Охарактеризуйте індивідуальний навчальний план як складову курикулуму
4. Назвіть причини, внаслідок яких впровадження інклюзії у школі може виявитися неефективним
5. Охарактеризуйте роль педагога у впровадженні інклюзивної практики

**Інструктивно-методичні матеріали до семінарських, практичних і
лабораторних занять
ПЛАНІ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ**

Кредит 1. Основи інклюзивного навчання

Практичне заняття № 1

**Тема: Інклюзивна освіта як модель соціального устрою: генезис,
понятійно-термінологічні визначення та основні принципи**

План

1. Проблема інвалідності та її основні аспекти.
2. Інклюзивне суспільство (ізоляція, інклюзія, інтеграція, освіта).
3. Переваги і недоліки інклюзивної освіти.
4. Історичне підґрунтя інклюзивної освіти.
5. Історія спеціальної освіти та інклюзії.
6. Основні принципи інклюзивної освіти.
7. Існуючі стереотипи щодо осіб з інвалідністю.

Завдання:

1. Дати визначення понять «інклюзія», «інтеграція», «порушення психофізичного розвитку», «особливі потреби».
2. «Інвалідність»: визначення та моделі (моральна модель, благодійна, медична, економічна, соціальна, культурна, британська, правозахисна).
3. Проаналізувати програму «Інклюзивна освіта» всеукраїнського фонду «Крок за кроком»

Література:

1. Антология педагогической мысли христианского средневековья: В 2-х т. – М., 1994
2. Бут Т.И. Политика включения и исключения в Англии: в чьих руках сосредоточен контроль / Социальная эксклюзия в образовании. – М., 2003. – С. 17-25.

3. Выготский Л.С. Принципы воспитания физически дефективных детей // Основы дефектологии. – С-П, М.: Изд-во «Лань» 2003. – С.-96. С. 127 дис.
4. Вульфсон Б.Л. Мировое образовательное пространство на рубеже XIX и XX вв.// Педагогика. – 2002.
5. Вульфсон Б.Л. Стратегия развития образования на Западе на пороге XXI века. –М.: УРАО, 1998.
6. Засенко В.В. Рівний доступ до якісної освіти дітей з особливими потребами /Кроки до демократичної освіти:– 2002. – №1. – С. 34.
7. Инклюзивное образование. Политика, содержание и сравнительные перспективы / Под ред. Ф. Армстронга, Д. Армстронга, Л. Бартона. – Лондон. 2000.
8. Колупаєва А.А. До проблеми понятійно-термінологічних визначень у сучасній спеціальній педагогіці // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: Наук.-метод. зб. Випуск 8. – К., 2006. –С. 105-109.
9. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи. Монографія. – К.:САММІТ-книга, 2008.
- 10.Колупаєва А.А. Савчук Л.О. Діти з особливими потребами та організація їх навчання,- К, 2011.
11. Лефрансуа Ги. Психология для учителя – С.-П.- М.: Прайм, 2003.
12. Лупарт, Д., Веббер, Ч. (2002). Шкільна реформа в Канаді: перехід від роздільних систем освіти до інклюзивних шкіл. ExceptionalityEducationCanada, 12 (2), 7-52.
13. Максименко С.Д. Генетическая психология: Методологическая рефлексия проблем развития в психологии. — М.: Рефл-бук, 2000. - 319 с.
14. Максименко С.Д., Соловієнко В.О. Загальна психологія: Навч. посіб. / Міжрегіональна академія управління персоналом. — К. : МАУП, 2000. — 256с

15. Малофеев Н.Н. Западная Европа: эволюция отношения общества и государства к лицам с отклонениями в развитии. – М.: Издательство «Экзамен», 2003.

16. Саламанская декларация. Рамки действий по образованию лиц с особыми потребностями, принятые Всемирной конференцией по образованию лиц с особыми потребностями: доступ и качество. Саламанка. Испания, 7-10 июня 1994г. – К., 2000.

Теоретичний кейс

Характер впливу будь-яких соціально-політичних заходів на життя та соціальний стан інвалідів залежить від концептуальної моделі інвалідності, що розповсюджено в суспільстві. Аналіз ставлення суспільства до осіб з обмеженим фізичним станом свідчить, що існує багато різних моделей інвалідності, до того ж вони притаманні історії та культурі як різних країн, так і окремої країни. Оскільки у будь-якому суспільстві осіб з інвалідністю набагато менше, ніж без інвалідності, то не дивно, що норми і цінності, що превалюють у суспільстві, відображають інтереси більшості.

Дослідження розвитку та становлення моделей інвалідності проводилося такими вченими, як Прейффер Д., Фінкелштейн В., Барнес К, Олівер М., ЯрськаСмірнова Е. Р., Наберушкіна Е. К., Тарасенко О. А. та ін. Згідно з їх працями можна виділити історичні та сучасні моделі інвалідності.

Моделі інвалідності призначені для того, щоб зрозуміти, яким чином особи з недоліками відчують і переживають інвалідність. Також моделі надають відомості для суспільства стосовно розвитку законодавчих і регулятивних актів і програм, які впливають на життя осіб з інвалідністю. Розподіл країн за моделями інвалідності залежить від фундаментальних принципів діючих соціальних програм, методів фінансування (зокрема централізоване чи ні) та рівня довіри населення медичному персоналу та співробітникам установ соціального захисту.

У сучасній соціальній політиці виділяють дві базові моделі інвалідності, а саме, медичну та соціальну, які розглядаються завжди як протиположні одна одній.

Медична модель розглядає інвалідність як власну проблему індивіда, спричинену захворюванням, нещасним випадком чи іншими факторами, що пов'язані зі здоров'ям, та яку можна вирішити через медичне втручання, а саме – реабілітацію.

Соціальна модель, навпаки, розглядає інвалідність як результат впливу соціального статусу і оточення індивіда, включаючи фізичну інфраструктуру (оздоблення будівлі та помешкання інваліда, транспортні засоби) та соціальні умови та перешкоди, що ведуть до дискримінації інваліда у суспільстві. Більш детальне дослідження виявило наявність переліку моделей інвалідності, що формувалися на певному етапі розвитку руху за права інвалідів у країнах Європи та Америки, та які можна вважати історичним підґрунтям формування сучасних моделей. Ученими було виділено п'ять моделей інвалідності медичної спрямованості та шість – соціальної спрямованості, виникнення яких можна вважати як передумовою появи сучасних моделей, так і за основними рисами віднести до складових елементів медичної та соціальної моделей, і які впливали чи досі впливають на соціальну політику щодо інвалідів.

Так, до медичних моделей можна віднести такі:

1. Релігійна модель – походить з базових постулатів християнської релігії та розглядає інвалідність як покарання за гріхи, з одного боку, та відносить інвалідів до мучеників – з іншого. У деяких культурах інвалідність пов'язують з почуттями релігійного покарання, провинною, соромом, низьким соціальним статусом та виключенням самого інваліда і всієї його сім'ї з життя суспільства

2. Медична модель – робить акцент на діагнозі органічної патології чи дисфункції, таким чином встановлюючи інвалідам статус хворих, що веде до необхідності в ізоляції чи виправленні. У медичній моделі інвалід розглядається як проблема. Саме він має потребу змінитися та адаптуватися у суспільстві, але суспільство зі свого боку не завжди має потребу в аналогічній зміні. Цю модель інколи називають «індивідуальною моделлю» через те, що вона пропагує ідею, що саме інвалід самостійно повинен пристосуватися до структури та організації суспільного життя.

3. Економічна модель – інструмент перерозподілу доходів між різними верствами населення через встановлення залежності участі в активній трудовій діяльності від стану здоров'я. Ті, хто був не здатний виконувати роботу певним чином у певні строки через пошкодження здоров'я, відзначалися як особи з відхиленнями від норми, ізолювалися і вилучалися з робочої сили. Слід звернути увагу на те, що концепція інвалідності не була статичною категорією, що пішла від медичної науки, але, навпаки, була змінною розмежувальною категорією в напрямку, який може змінитися залежно від економічного стану, потреб ринку праці, стану робітничого руху і рівня класової боротьби.

4. Реабілітаційна модель – поява обумовлена необхідністю у медичному, психологічному лікуванні великої кількості ветеранів-інвалідів протягом і по закінченні Першої та Другої Світових Війн. На підставі Рекомендацій 1955 р. та зазначаючи, що відбулися значні зміни в розумінні реабілітаційних потреб, в охопленні й організації служб реабілітації, а також у законодавстві та практиці багатьох членів Організації, 20 червня 1983 року було ухвалено рекомендації та Конвенцію про професійну реабілітацію та зайнятість інвалідів, за якою було прийнято нові міжнародні норми з цього питання, які брали до уваги потребу забезпечити рівність можливостей та ставлення до всіх категорій інвалідів як у міських, так і в сільських районах, у зайнятості та соціальній інтеграції.

5. Модель функціональної обмеженості – базується на визначенні інвалідності в рекомендаціях щодо реабілітаційних програм для інвалідів, що висунуті на парламентській сесії Асамблеї Ради Європи у 1992 р., а саме, інвалідність – це обмеження у можливостях, що обумовлено фізичними, психологічними, сенсорними, соціальними, культурними, законодавчими та іншими бар'єрами, які не дозволяють людині з інвалідністю бути інтегрованою у суспільство і брати участь у житті родини чи суспільства на тих самих підставах, що й інші члени суспільства. Комбінація ідей медичної моделі лягла в основу підвищення активності Євгенічного руху та соціального Дарвінізму у кінці XIX – початку XX ст., що стало причиною поширення заходів пригнічення інвалідів спочатку у відношенні працевлаштування, а потім щодо

їхнього існування взагалі. Це дає можливість виділити окрему модель інвалідності, а саме – євгенічну модель, яку, на нашу думку, теж можна віднести до медичних моделей. Євгеніка (від грецького *eugenes* – доброго роду) – це вчення про поліпшення «людської породи» біологічним шляхом, що виходить із визнання фізичної та психічної нерівноцінності рас, біологічного походження класів, класової нерівності, а також теорія спадкового здоров'я людини та шляхах його поліпшення.

Принципи євгеніки вперше було сформульовано Ф. Гальтоном у 1869 р., який запропонував вивчати фактори, які б змогли покращити спадкові якості (здоров'я, розумові здібності, талановитість) майбутніх поколінь. Спочатку ідеї євгеніки носили гуманні цілі, але згодом, як і соціальна теорія дарвінізму, яка ігнорувала припущення щодо можливостей інвалідів, вона була використана для виправдання расизму і як обґрунтування захисту білої раси від хибного впливу іммігрантів. Народження дитини-інваліда відповідно сприймалося, як жахлива загроза збереженню расової чистоти. У 33-х штатах США аж до 1938 р. діяли законодавчі акти щодо стерилізації інвалідів, незважаючи на те, що Верховний Суд країни у 1927 році визнав ці закони неконституційними.

Логіка дисфункціоналізму євгенічної теорії досягла найвищої точки у нелюдському пригнобленні інвалідів за часів нацистського режиму у Німеччині. Сотні тисяч інвалідів, від тих, хто мав інтелектуальну чи психічну інвалідність, до сліпих і глухих, було стерилізовано. Пропаганда у школах цілеспрямовано вчиняла напад на інвалідів як на економічний тягар для країни.

Це згодом переросло у жахливу програму, що виконувалася медичним персоналом, щодо винищення немовлят і дітей з інвалідністю. До 1945 р. приблизно п'ять тисяч дітей було вбито через смертельні ін'єкції, голодомор, відмову в наданні лікарської допомоги та застосування хімічної зброї. З 1939 р. ця програма була також спрямована на інвалідівдорослих. 140 000 осіб серед дорослих з фізичною та розумовою інвалідністю були знищені протягом 1939 – 1940 років лікарями Третього Рейху та завдяки тиску з боку Римської Католицької Церкви.

Слід зауважити, що всі перелічені моделі, як складові моделі інвалідності з точки зору медичного її трактування, так чи інакше встановлюють певні перепони до інтеграції інваліда у суспільство. Отже, виділимо основні недоліки моделей інвалідності, які частіше за все загальною назвою «медична модель»:

♠ саме інвалід, а не суспільство, в якому він існує, має проблему, тому він повинен змінюватися і налаштовуватися на потреби суспільства. Негативне ставлення до інваліда з боку суспільства є причиною появи соціально-економічних складностей;

♠ медична модель сприяє встановленню негативного відношення інваліда до самого себе, що знижує його самооцінку, надає почуття зайвості;

♠ медична модель не бере до уваги зовнішні фактори, які впливають на життєдіяльність інваліда;

♠ політика влади стосовно інвалідів, яка базується виключно на медичній моделі, спричинює дискримінацію у різних галузях життєдіяльності. Соціальну модель інвалідності було розроблено за допомогою самих інвалідів у відповідь на медичну модель та її вплив на їх життя.

Згідно з цією моделлю інвалідність не є провиною самого інваліда, а є неминучим результатом його обмеження. Інвалідність є продуктом фізичних, організаційних і відносних бар'єрів, що складаються у суспільстві та прямують до дискримінації. Усунення дискримінації вимагає змін у стилі життя і мислення суспільства, системі його організації.

З метою усунення дискримінації та досягнення цілей згідно із соціальною моделлю інвалідності в різних країнах світу поширився рух організацій інвалідів за свої права. Найбільш відомим є досвід Британських і Американських організацій, політику яких було взято за основу при трактуванні так званих британських і американських моделей інвалідності (відповідно до країни, де їх вперше було сформульовано).

До соціальних моделей інвалідності вчені відносять такі:

1. Матеріалістична модель – в основу підходу покладено «Фундаментальні принципи інвалідності», які було сформульовано UPIAS у 1976 р., відповідно до яких, інвалідність – це наслідок ослаблення функцій організму людини, через що вона примусово є ізольованою та виключеною з суспільства. Отже, вважається, що інвалідом людину робить суспільство. Така соціальна модель давала можливість ідентифікувати політичну стратегію під назвою «ліквідація бар'єрів» і в наявності був її вплив безпосередньо на інваліда. Заміна медичного погляду на інвалідність – проблема виникає через недоліки у тілі – на погляд з точки зору соціальної моделі – проблема росте із соціального пригноблення – звільнила інвалідів від соціальних і дискримінаційних обмежень.

2. Модель незалежного життя – в основу концепції незалежного життя інвалідів закладаються такі поняття, як самовизначення, самодопомога, самостійність, відповідальність за своє життя і самоконтроль, однакові права і можливості інвалідів і решти людей.

3. Психосоціальна модель інвалідності – акцентує увагу на взаємовідносинах здорових та інвалідів. Формування вірної соціальної політики щодо інвалідів неможливе без уявлення про їх соціально-психологічний та соціально-економічний статус, без розробки правового аспекту інтеграції інвалідів у суспільство, знання особливостей їх взаємовідношень із здоровим оточенням. Ставлення здорових осіб до інвалідів – це один з найважливіших соціально-психологічних факторів інтеграції.

4. Модель інвалідності як дискримінованої меншості (соціо-політична модель) – визнає, що оточення формується суспільною політикою. Існує декілька визначень, завдяки яким позбавлені та несприятливі сегменти населення можна кваліфікувати як групу меншості. По-перше, їх може бути розглянуто як меншість, якщо інші використовують таку фразу, складаючи описання цієї групи, по-друге, статус інвалідів як меншості може бути визначено через порівняння їх позиції з позицією домінуючої частки населення за найбільш вагомими соціальними та економічними показниками, по-третє,

практично всі групи меншості є предметом біологічної залежності, ізоляції, встановлення стереотипів, стигматизації, дискримінації, упередження та фанатизму. Соціо-політична модель – має на увазі, що інвалідність походить скоріш за все від відмови структурованого суспільного оточення пристосуватися до потреб і прагнень інвалідів, ніж від можливості інваліда пристосуватися до вимог суспільства. Соціо-політичний погляд визнає, що політика, яка формує оточення, є відображенням пануючих суспільних відносин і показників.

5. Культурна модель – базується перш за все на презентації інваліда як людини і розвитку її культурних здібностей. Засновником культурної моделі інвалідності вважають американського вченого Девіда Пфейфера, який у 1984 р. видав публікацію під назвою «Чи існує культура інвалідності?». Він стверджував, що, «коли поєднати усі продукти, що зроблено руками людини, результати його розумової діяльності, соціальні організації та інфраструктуру, яка охоплює інваліда, буде видно, що культура є вивченою, розповсюдженою, взаємопов'язаною і різноманітною, тобто Культура інвалідності існує». Британський вчений Вік Фінкельштейн у своїй праці «Інваліди та наш культурний розвиток» (1987) акцентував увагу на тім, що культура не стосується однієї особистості, вона є стилем життя певної групи, чи то малої або великої, національного, локального чи інтернаціонального рівня, і саме ці відокремлені групи формують суспільство.

Попередні моделі інвалідності мають подвійний характер. Наприклад, ряд моделей інвалідності базується на медичному погляді, а саме – на наявності будьяких фізичних пошкоджень та недоліків, які відокремлюють інваліда від інших членів суспільства. З іншого боку, існує ідея, що я не інвалід, а ти інвалід, яка є дуалістичною з точки зору постійного створення сутності інших людей. У процесі дослідження було уточнено класифікацію моделей інвалідності моделлю, яка виключає подвійний характер, а саме – моністичною моделлю, винахідниками якої слід вважати дослідників інвалідності Раттліфа К. і Харли Д.

Монізм – засіб інтерпретації різноманітності явищ світу в розрізі єдиної основи усього, що існує. Найбільш повні відомості про моністичний погляд на життя було розроблено у першому столітті нашої ери на території Китаю і привнесено фахівцями Дзен Буддизму. Згідно з ідеєю конфуціанства доля особистості є невід’ємною частиною досягнень і обов’язків людського життя. До того ж, якщо людина бажає вдосконалюватися, вона повинна розвивати свої обов’язки, і, якщо вона вдосконалює свої обов’язки, – повинна розвиватися й сама.

Подвійний характер погляду на світ – осуджуючий та категоризуючий (такий, що розподіляє) – створює дихотомію, коли ніхто не існує так, як інші, наприклад: інваліди у порівнянні з не інвалідами, хворі у порівнянні зі здоровими, жертва у порівнянні зі злочинцем, чорний у порівнянні з білим. Моністичну парадигму було розглянуто в літературі стосовно медичного догляду в контексті взаємозв’язку і логічності. Інвалідність визначають як критерій людства, яке оточено сторонньою турботою. Взаємозв’язок виступає ключовим моментом в одночасному концептуальному аналізі духовної перспективи, сподівань, визнання і власної переваги і визначається як суттєві, загальні і впливові відносини з іншою особою, духовне життя, характер чи прояв свого внутрішнього «я». Саме поєднання зовнішніх відносин і відносин у самому собі приводить до моністичної парадигми.

Виділяють три основні компоненти взаємозв’язку: взаємозв’язок у собі, взаємозв’язок з іншими, взаємозв’язок із найвищою метою і сенсом життя. Таким чином, взаємозв’язок, у контексті інвалідності, можна визначити як уніфікацію тіла, розуму і духу, де фізичні обмеження одного тіла чи розуму компенсуються за рахунок безумовної єдності з іншими особами і природним середовищем. Аналізуючи базові ідеї соціальних моделей інвалідності, можна зробити висновок, що вони підвищують число важливих аспектів соціальної політики, розглядають інвалідів як частину економіки, зовнішнього середовища та культури суспільства. Перш за все і найважливіше за все: соціальні моделі акцентують на тому, що соціальні програми мають бути спрямованими на

знищення перешкод для повноцінної участі інвалідів у суспільному житті, що життєві умови інваліда розглядаються раніше, ніж сам інвалід. При наявності безумовних переваг соціальних моделей інвалідності можна виділити певні їх недоліки. Соціальна модель має вплив на визначення інвалідності. У такому контексті мається на увазі пояснення природи інвалідності. Коли соціальні робітники встановлюють цілі, що мають бути виконані певними соціальними програмами, вони залучаються до процесу визначення поняття інвалідність. Але соціальна модель не встановлює, яким чином мають бути зображені розбіжності між інвалідами та неінвалідами. Вона також не роз'яснює, як повинно бути сформульоване поняття в соціальних програмах та як воно має діяти.

В чистому вигляді медична та соціальна моделі не використовуються при створенні сучасних соціальних програм. Окремі їх принципи застосовуються на певних етапах здійснення соціального захисту осіб з обмеженими можливостями, наприклад, при ідентифікації та наданні статусу інваліда, при виявленні права на допомогу та її необхідного розміру, у питаннях вільного доступу інвалідів до соціальної, культурної, житлової інфраструктури та ін. Лише взаємозв'язок соціального та медичного підходів при створенні соціальних програм, орієнтованих на певні категорії інвалідів, з обов'язковим їх залученням до процесу розробки дозволить створити ефективну систему соціального захисту осіб з обмеженими можливостями, здатну не тільки задовольнити основні життєві потреби індивіда з матеріальної та фінансової точок зору, але й відчувати повноцінне суспільне життя

Практичне заняття № 2

Тема: Спеціальна освіта в Україні та модернізація освітньої галузі.

План

1. Характеристика спеціальної освіти в Україні (вертикальна та горизонтальна структура; спеціальні дошкільні та загальноосвітні шкільні заклади, навчально-реабілітаційні та оздоровчі багатопрофільні центри і т. ін.)

2. Класифікація порушень психофізичного розвитку у дітей.

3. Особливості впровадження інклюзивного навчання в Україні, ресурсні можливості спеціальної освіти.

4. Розгляд і обговорення окремих найпоширеніших контроверсійних питань у навчанні дітей з особливими потребами.

5. Формування адекватного сприйняття людських відмінностей у здорових учнів.

Завдання

1. Охарактеризуйте систему спеціальної освіти України.

2. Визначте, як демократичні процеси вплинули на функціонування освітньої системи.

3. Зазначте позитиви й негативи стихійного інтегрування.

4. Прокоментуйте слова Л.Виготського та наведіть відповідні приклади з власного досвіду: «При всіх перевагах наша спеціальна школа відрізняється тим основним недоліком, що вона замикає свого вихованця... у вузьке коло шкільного колективу, створює відрізаний і замкнутий світ, у якому все прилаштовано і пристосовано до дефекту життя. Наша спеціальна школа натомість, щоб виводити дитину з ізольованого світу, як правило, розвиває в ній навички, які призводять до ще більшої ізольованості й посилюють її сегрегацію. Через ці недоліки не лише паралізується загальне виховання дитини, а й спеціальна виучка зводиться майже нанівець».

5. Законспектуйте статтю Липи В.О., Серової С.О. Про деякі проблеми впровадження інклюзивної освіти в Україні // Липа В.О., Серова С.О. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки). Збірник наукових праць / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова.– Вип. II. – Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2011. – 288 с.

Література

1. Будяк Л.В. «Інклюзивне навчання в сільському загальноосвітньому закладі» -Черкаси, 2010.

2. Довженко О. Какова наша школа? (по результатам международного сравнения)// Народное образование. – 2002. – №7. – С. 17-22.

3. Гриценко Л.І., Обухівська А.Г., Панок В.Г. та ін. Психологічна служба та психолого-медико-педагогічні консультації системи освіти України (показники розвитку за підсумками 2004-2005 навчального року) / – К.: „Ніка – Центр”, 2005.

4. Дигностика школьної дезадаптації / Под ред. С.А. Беличевой, И.А. Коробейниковой, Т.О. Кумариной и др. – М., 1993.

5. Василюк А., Пахоцінський Р., Яковець Н. Сучасні освітні системи. – Ніжин: Редакційно-видавничий відділ НДПУ, 2002. – 139 с.

6. Діти державної опіки: проблеми, розвиток, підтримка: Навчально-методичний посібник в 2-х кн. – К.: Міленіум, 2005. – 286 с.

7. Колупаєва А.А., Будяк Л.В. Впровадження інклюзивного навчання при проведенні реформування в Україні // Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому освітньому середовищі: Тези доповідей: X Міжнародна науково-практична конференція.

8. Лупарт, Д., Веббер, Ч. (2002). Шкільна реформа в Канаді: перехід від роздільних систем освіти до інклюзивних шкіл. *Exceptionality Education Canada*, 12 (2), 7-52.

Теоретичний кейс

Система спеціальної освіти в Україні має вертикально-горизонтальну структуру. Вертикальна структура базується на вікових особливостях учнів і рівнях загальноосвітніх програм. Горизонтальна структура враховує психофізичний розвиток дитини, особливості її пізнавальної діяльності та характер порушення.

Вертикальна структура визначається віковими періодами:

- раннього дитинства (від 0 до 3 років);
- дошкільний період (з 3 до 6-7 років);
- період шкільного та професійного навчання (з 6-7 до 16-21 років).

У період від 0 до 3 років (раннє дитинство) діти перебувають на домашньому утриманні, у дитячих дошкільних закладах, діти-сироти - у будинках дитини. Спеціальну допомогу діти з порушеннями психофізичного розвитку можуть одержувати в центрах раннього втручання, центрах реабілітації, психолого-медико-педагогічних центрах та спеціальних дошкільних закладах. Для дітей дошкільного віку з особливостями психофізичного розвитку функціонують: спеціальні дитячі дошкільні заклади, дитячі навчальні заклади компенсуючого типу, спеціальні групи при дошкільних навчальних закладах комбінованого типу, дошкільні групи при спеціальних школах, реабілітаційні центри.

Основними державними навчальними закладами для дітей з особливостями психофізичного розвитку шкільного віку є: спеціальні загальноосвітні школи-інтернати, навчально-реабілітаційні центри та спеціальні класи в загальноосвітніх навчальних закладах масового типу.

Спеціальні навчальні заклади для дітей з особливостями психофізичного розвитку реалізують програми початкової, основної та середньої (повної) загальної освіти, складені на основі Державного стандарту спеціальної освіти.

Горизонтальна структура спеціальної освіти в Україні представлена 8-ма типами спеціальних закладів: для дітей з порушеннями слуху, слабочуючих, з порушеннями зору, слабозорих, з тяжкими порушеннями мовлення, з порушеннями опорно-рухового апарату, для розумово відсталих, із затримкою психічного розвитку.

За даними Міністерства освіти та науки, функціонує 396 спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів, де навчається 54, 1 тис. дітей. Окрім того, в системі МОН України функціонує близько 40 навчально-реабілітаційних центрів для дітей з порушеннями психофізичного розвитку, 142 спеціальні дошкільні заклади та 1200 спеціальних груп в дошкільних закладах масового типу, де перебуває близько 45 тисяч дошкільників.

У підпорядкуванні Міністерства праці та соціальної політики функціонує 298 реабілітаційних центрів, з них 208 - центрів ранньої реабілітації дітей з

порушеннями розвитку, 90 - центрів медико-соціальної та професійно-трудової реабілітації. Реабілітаційні послуги діти та молодь з порушеннями психофізичного розвитку одержують і в 46 центрах соціально-психологічної реабілітації, підвідомчих Міністерству у справах сім'ї, молоді та спорту.

Досвід функціонування спеціальних закладів в Україні свідчить про значні досягнення, які мають ці освітні осередки. До безперечних досягнень можна віднести: створення в спеціальних навчальних закладах достатньої матеріальної бази, забезпечення відповідних умов для надання корекційної допомоги, організацію професійно-трудової підготовки, навчання та відпочинку. У спеціальних закладах діти з порушеннями розвитку здобувають освіту, яка спрямована на одержання знань з основ наук, вдосконалення особистісних якостей, корекцію порушень розвитку й подальшу соціалізацію. Корекційні заняття забезпечують не лише виправлення порушень психофізичного розвитку, а й забезпечують вплив на особистість в цілому для досягнення позитивних результатів в її навчанні, вихованні та інтеграції у суспільство.

Спеціальні школи в основному забезпечені сучасними навчально-методичними матеріалами, розробленими відповідно до вимог сьогодення.

Втім, поряд з незаперечними позитивами варто виокремити суттєві недоліки сучасної системи спеціальної освіти, перш за все:

- її уніфікованість, що унеможливорює забезпечення освітніх потреб всіх учнів, які мають особливості психофізичного розвитку, заважає впроваджувати різноваріантні навчальні програми, вносити необхідні зміни та додатки до навчальних планів;

- ізолюваність дітей з психофізичними порушеннями у спеціальних школах-інтернатах, які є основними спеціальними освітніми закладами; така ізолюваність має багато негативних соціальних наслідків, зокрема, відчуження сім'ї від виховного процесу; соціальна інфантильність учнів; обмеженість розвитку життєвих компетенцій тощо;

- недостатня соціально-практична спрямованість навчального процесу, наслідки якої - низький рівень сформованості соціально-побутової компетентності учнів, незадовільна орієнтація в системі соціальних норм і правил та відсутність навичок самостійної життєдіяльності;

- недостатня індивідуалізованість та особистісна зорієнтованість навчально-виховного процесу, що спричиняють труднощі емоційного та особистісного розвитку учнів, неадекватні уявлення про свої якості, здібності й можливості;

- низька ефективність корекційно-розвивальних занять, яка зумовлює низький рівень комунікативної компетентності, замкнутості, ізолюваності;

- відсутність ліцензійованого психолого-педагогічного інструментарію для діагностики порушень, що утруднює правильне комплектування спеціальних закладів й організацію відповідного навчання;

- недостатнє науково-методичне та навчальне забезпечення освітнього процесу дітей з важкими патологіями, атиповими порушеннями, які потребують додаткових освітніх та корекційно-реабілітаційних послуг.

Кредит 2. Педагогіка і психологія інклюзивного навчання

Практичне заняття 3

Психолого-педагогічна характеристика суб'єктів інклюзивної освіти

План:

1. Специфіка створення інклюзивного середовища в загальноосвітньому навчальному закладі

2. Базові моделі інклюзивної освіти.

3. Види адаптації дітей з особливими освітніми потребами

Завдання

1. Розробити рекомендації вчителю, який працює з дитиною з порушенням зору.

2. Розробити рекомендації вчителю, який працює з дитиною з ДЦП.

Список рекомендованої літератури:

1. Виклик для України: розробка рамкових основ змісту (національного курикулуму) загальної середньої освіти для 21-го століття // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. 26-27 червня 2007 р. – К., 2007. – 239 с.
2. Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально-методичний посібник/ Кол. авторів: Колупаєва А.А., Софій Н.З., Найда Ю.М. та ін. За заг. ред. Даниленко Л.І. – К.: 2007. – 128 с.
3. Колупаєва А.А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку у загальноосвітні навчальні заклади: Монографія. –К.: Педагогічна думка, 2007. – 457 с.
4. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи. Монографія. – К.:«Самміт-Книга», 2009. – 272 с.
5. Луговський А., Сварник М., Падалка О. Реабілітаційний супровід навчання неповносправних дітей. – Л: Колесо, 2008. – С.49 – 60
6. Методичні матеріали на допомогу вчителю-дефектологу / За ред. В.М.Ремажевської. – Львів: ЛОНМІО, 1997. – 96 с.

Теоретичний кейс

Базові моделі інклюзивної освіти.

При розробці варіантів організації інклюзивного навчання необхідно враховувати інфраструктуру закладів загальноосвітнього та спеціального навчання, яка існує в Україні, та напрацьованих форм організації навчально-виховного та корекційного процесів.

I модель – постійна повна інтеграція. Модель передбачає навчання дитини, яка має відповідні психофізичні порушення, на рівних з нормально розвиваючими дітьми в одних дошкільних групах та класах. Повна інтеграція може бути ефективною для тих дітей, рівень яких відповідає рівню психофізіологічного та мовного розвитку, або наближений до вікової норми здорових дітей. Раннє діагностування та чітка організація корекційної допомоги різко підвищує вірогідність досягнень дитини до норми рівня психічного розвитку, а тому рання корекційно-педагогічна робота – це надійний шлях до

повної інтеграції дитини в соціальне та загальноосвітнє середовище. Повна інтеграція може бути організована в різних освітніх закладах. Правила комплектування класів (груп): діти з відхиленнями у розвитку зараховуються в звичайні групи дошкільного закладу, або класи школи. Дозування часу інтеграції не існує, діти впродовж дня знаходяться разом з нормально розвиваючими однолітками. Зміст спільної діяльності не регламентується, діти з обмеженими можливостями здоров'я відвідують всі навчальні заняття разом зі здоровими однолітками. В умовах повної інтеграції інклюзивна освіта забезпечується педагогами загальноосвітніх шкіл або загальноосвітніх груп дошкільних навчальних закладів. Вона дозволяє максимально нормалізувати оточення та способи взаємодії у соціумі. Разом з тим є діти, рівень розвитку яких, нижчий рівня розвитку нормально розвиваючих однолітків тому є варіанти дозування інтеграції.

II модель – постійна неповна інтеграція. Представлена модель може бути ефективною для дітей, рівень психічного розвитку яких нижчий рівня вікової норми. Вищезазначена група дітей потребує систематичної корекційної допомоги, але при цьому вони здатні з деяких навчальних предметів (освітніх ліній) навчатися разом і спільно з нормально розвиваючими однолітками і проводити з ними більшу частину позакласного часу. Постійна неповна інтеграція може бути організована у всіх дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах. Діти з особливими освітніми потребами об'єднуються з нормально розвиваючими дітьми в одну дошкільну групу («спеціальну») або в один клас («гнучкий»). Правила комплектування: в дошкільній групі дві треті дітей складають нормально розвиваючі вихованці, одна третина – діти з відповідними відхиленнями; гнучкі класи можуть бути організовані тільки в тих школах, де є паралельні класи, в склад який вводиться дві-три дитини з обмеженими можливостями здоров'я (діти із ЗПР, неускладненою інтелектуальною недостатністю, порушеннями опорно-рухового апарату, зору, слуху). Вони періодично повинні об'єднуватися в одну групу для проведення вчителемдефектологом корекційних занять. У випадку неповної інтеграції до

процесу навчання залучаються педагоги загальноосвітнього дошкільного чи шкільного навчального закладу та педагог-дефектолог. Методичну допомогу педагогам загальноосвітніх навчальних закладів в роботі з дітьми, які мають порушення психофізичного розвитку здійснює вчитель-дефектолог.

III модель – постійна часткова інтеграція. Пропонується для групи дітей, які спроможні на рівні зі своїми нормально розвиваючими однолітками оволодіти лише невеликою частиною необхідних вмінь та навичок, проводити з ними частину навчального та позакласного часу. Необхідність такої моделі бачиться у можливості розширення спілкування та взаємодії дітей з обмеженими можливостями здоров'я з нормально розвиваючими однолітками. Модель часткової інтеграції доцільно використовувати в дошкільних навчальних закладах, які мають групи компенсуючого типу (спеціальні), та в загальноосвітніх навчальних закладах, в яких відкрито спеціальні класи. Час інтеграції дозується, зміст спільної діяльності регламентується. Для дітей дошкільного віку, які зараховані в групи компенсуючого типу пропонується відвідування загальноосвітньої групи, в зв'язку з чим до графіку роботи навчального закладу вносяться зміни. В рамках роботи загальноосвітніх навчальних закладів, учні, які інтегровано, можуть відвідувати окремі уроки в загальноосвітніх класах. В зв'язку з цим вносяться корективи у розклад. Разом з тим слід пам'ятати, що діти з обмеженими можливостями здоров'я більшу частину часу навчаються та виховуються в групі компенсуючого типу та спеціальному класі і тільки незначну частину дня перебувають зі здоровими однолітками. Метою реалізації представленої моделі є розширення кола спілкування дітей з обмеженими можливостями здоров'я з нормально розвиваючими однолітками. Це спроба цілеспрямовано розширити відносно незначні можливості цієї групи дітей в області соціальної інтеграції.

IV модель – систематична тимчасова інтеграція. Представлена модель дає можливість мінімально використати спілкування дітей з обмеженими можливостями розвитку та нормально розвинутими однолітками. Модель передбачає проведення спільних заходів не менше ніж два рази на місяць,

бажано виховного характеру. Необхідно створити умови для набуття початкового досвіду спілкування з однолітками. Модель може бути підготовкою до більш удосконаленої форми інтегрованого навчання. Вона може бути реалізована в дошкільних навчальних закладах комбінованого типу та загальноосвітніх школах, де є спеціальні групи (класи). Учні з обмеженими можливостями психофізичного розвитку об'єднуються з нормально розвинутими дітьми в рамках додаткової освіти. Вони разом відвідують гуртки за інтересами, спортивні секції, організують спільні виставки, конкурси, змагання та свята тощо.

V модель – епізодична інтеграція. Передбачає мінімальну спеціальну взаємодію дітей з вираженими порушеннями психофізичного розвитку з однолітками; подолання тих об'єктивних перешкод в соціальному спілкуванні, які складаються в умовах корекційних закладів. Епізодична інтеграція передбачає, що вихованці спеціальних освітніх закладів практично весь час навчаються окремо, і тільки епізодично об'єднуються з дітьми загальноосвітніх закладів на відповідний час. Соціальна взаємодія забезпечується в таборах відпочинку, спеціально організованих конкурсах-святах; під час проведення виставок дитячої творчості, спортивних змагань тощо. Вихованці спеціальних інтернатних (дошкільних) закладів відвідують будинки дитячої творчості, де приймають активну участь у роботі різноманітних гуртків.

Вищезазначене дозволяє отримати перший досвід розуміння того, що далеко не всі види діяльності їм притаманні, і ще є необхідність багато чому вчитися. Безперечно, навчальні заклади різних типів мають свій індивідуальний потенціал щодо організації інклюзивного та інтегрованого навчання дітей з особливими потребами дошкільного та шкільного віку. Варіативні моделі інтеграції дітей з обмеженими можливостями здоров'я в загальноосвітній простір дають можливість для кожної дитини з особливими освітніми потребами підібрати доступну для його розвитку модель інтеграції та інклюзії, зберігає необхідну спеціальну психолого-педагогічну допомогу та супровід. Інтеграція в загальноосвітній простір розглядається як один із можливих

засобів реалізації прав дітей на рівний доступ до якісної освіти. Соціальна державна програма передбачає в найближчі роки охопити значну частину популяції дітей з обмеженими можливостями психофізичного розвитку інтегрованим навчанням в умовах загальноосвітніх навчальних закладів.

Практичне заняття 4

Тема: Курикулум навчального та корекційно-розвивального процесів

План:

1. Курикулум (навчально-методичне забезпечення інклюзивної освіти): визначення та складові. Державний стандарт для дітей з особливими освітніми потребами.

2. Загальноосвітні, спеціальні та корекційно-розвивальні програми, їх адаптація та модифікація.

3. Реалізація курикулуму в навчальному процесі.

Завдання:

1. Визначте основні державні нормативно-правові документи, які забезпечують навчальний процес. Проаналізуйте можливість їх адаптації до дитини з особливостями психофізичного розвитку.

2. Розробіть та заповніть таблицю «Курикулуму, складові та значення кожної з них в навчальному процесі дитини з особливими освітніми потребами».

Список рекомендованої літератури:

1. Виклик для України: розробка рамкових основ змісту (національного курикулуму) загальної середньої освіти для 21-го століття // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. 26-27 червня 2007 р. – К., 2007. – 239 с.

2. Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально-методичний посібник/ Кол. авторів: Колупаєва А.А., Софій Н.З., Найда Ю.М. та ін. За заг. ред. Даниленко Л.І. – К.: 2007. – 128 с.

3. Колупаєва А.А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку у загальноосвітні навчальні заклади: Монографія. –К.: Педагогічна думка, 2007. – 457 с.

4. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи. Монографія. – К.:«Самміт-Книга», 2009. – 272 с.

5. Луговський А., Сварник М., Падалка О. Реабілітаційний супровід навчання неповносправних дітей. – Л: Колесо, 2008. – С.49 – 60

6. Методичні матеріали на допомогу вчителю-дефектологу / За ред.В.М.Ремажевської. – Львів: ЛОНМІО, 1997. – 96 с.

7. Путівник для батьків дітей з особливими потребами: Навчально-методичний посібник у 9 книгах /За заг. ред. Колупаєвої А.А. – К.: ТОВ ВПЦ «Літопис-ХХ»– 2010. – (Серія «Інклюзивна освіта»).

8. Софій Н., Сварник М., Троханіс П. Права дітей з особливими освітніми потребами та рівний доступ до якісної освіти. – К.: Міжнародний фонд «Відродження», 2006. – 64 с.

9. Софій Н.З., Найда Ю.М. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти / Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально – методичний посібник/Кол.:авторів: Колупаєва А.А., Найда Ю.М., Софій Н.З. та ін. За заг.ред.Даниленко Л.І., - К.:2007. – 128 с.

Теоретичний кейс

Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами, зокрема дитини з особливостями психофізичного розвитку, в умовах загальноосвітнього закладу. Інклюзивне навчання забезпечує доступ до освіти дітей з особливими потребами у загальноосвітніх школах за рахунок застосування методів навчання, що враховують індивідуальні особливості таких дітей. В основу інклюзивної освіти покладена ідеологія, яка виключає будь-яку дискримінацію дітей; забезпечує рівноцінне ставлення до всіх людей, але створює спеціальні умови для дітей з особливими потребами. Отримані

поза соціумом знання і вміння не могли допомогти дітям з особливими освітніми потребами цілковито адаптуватися в суспільстві, підготуватися до подолання неминучих життєвих труднощів, а, отже, реалізуватися в повній мірі як рівноправні і повноцінні члени суспільства. В інклюзивних класах діти з особливими потребами включені в освітній процес. Вони осягають основи незалежного життя, засвоюють нові форми поведінки, спілкування, взаємодії, вчаться виявляти активність, ініціативу, свідомо робити вибір, досягати згоди у розв'язанні проблем, приймати самостійні рішення.

Філософія інклюзії базується на вірі в те, що кожна людина з вадою має отримати освіту і житлові умови, які б якомога ближче відповідали нормальним. Вона передбачає істотні зміни в культурі, політиці та практичній діяльності шкіл. Одним із аспектів інклюзивної освіти є забезпечення ефективності навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітньому закладі. Увага зосереджується на соціалізації дітей цієї категорії та якості навчання. Діти з особливими потребами стають частиною нашого життя, вони включаються в загальноосвітні школи, оточення, спільноти. До них ставляться як до рівних і як таких, що заслуговують на повагу і сприйняття їх такими, як вони є. Це те право, яким всі ми користуємось як члени суспільства.

Інклюзія базується на концепції «нормалізації», в основі якої – ідея, що життя і побут людей з обмеженими можливостями мають бути якомога більше наближені до умов і стилю життя усієї громади. Принципи «нормалізації» закріплені низкою сучасних міжнародних правових актів: Декларація ООН про права розумово відсталих (1971), Декларація про права інвалідів (1975), Конвенція про права дитини (1989) та ін. Зокрема, Декларація ООН про права розумово відсталих є першим нормативно-правовим документом щодо визнання осіб з порушеннями психофізичного розвитку суспільно повноцінною в соціальному сенсі меншиною, яка потребує соціального та правового захисту.

Досвід зарубіжних країн показує, що з будь-якої жорсткої освітньої системи якась частина дітей вибуває, тому що система не готова до

задоволення індивідуальних потреб таких дітей у навчанні. Це співвідношення становить 15% від загального числа дітей у школах і, таким чином школярі, що вибули, стають відокремленими і виключаються із загальної системи. Потрібно розуміти, що не діти зазнають невдачі, а система виключає їх. Інклюзивні підходи можуть підтримати таких учнів у навчанні та досягненні успіху, що дасть шанси і можливості для кращого життя.

Особливої уваги в демократичному суспільстві потребують громадяни з обмеженими фізичними можливостями, а тому ще однією з проблем, яку має вирішити суспільство і державна політика, є пошук інструментів соціальної та духовної реабілітації, спеціального навчання, адаптації та інтеграції в суспільство молоді з обмеженими фізичними можливостями. Адже ці люди розвиваються в умовах деформованого процесу соціалізації, що значно утруднює процес становлення та формування повноцінної особистості. До інструментів, що застосовуються державою для вирішення цього питання, належать освіта, психолого-педагогічний та духовний вплив на особистість.

Аналіз досвіду навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку у країнах Європи свідчить, що у переважній більшості з них інклюзивне навчання є основною формою здобуття освіти людьми з обмеженими можливостями. Однак, варто зазначити, що діти з особливими освітніми потребами мають змогу здобувати освіту і в спеціальних навчальних закладах, і в закладах масового типу. Російські науковці К.І. Холостова и Н.Д. Дементьева зазначають, що «в теоретико-методологічному розумінні *будь-яка особа* має ті чи інші відхилення від середньостатистичної норми і завдяки цьому явищу є самостійною, відмінною від інших особистістю. Кожен індивід має ті чи інші особливі потреби, до яких суспільство повинно пристосовувати свої зовнішні умови. Усе соціальне життя організовується як неперервний процес компромісів в організації функціонування між особистістю та соціумом, індивідом, групою і суспільством. При цьому повага прав особистості передбачає в той же час визнання прав суспільної спільноти.

У європейських країнах спеціальні заклади функціонують і надають допомогу дітям з обмеженими можливостями здоров'я, однак, вони не є сегрегативними осередками. «Кордони» між спеціальною та загальною освітою прозорі, оскільки країни з демократичним устроєм пропагують цінності громадянського суспільства, яке базується на ідеях рівноправності, толерантності та інклюзії. В основі практики інклюзивного навчання лежить ідея прийняття індивідуальності кожного окремого учня і, отже, навчання має бути організоване таким чином, щоб задовольнити особливі потреби кожної дитини.

Інклюзія – це масштабне залучення всіх школярів до всіх аспектів навчання та шкільного життя, незалежно від наявності тих чи інших індивідуальних особливостей чи відмінностей. Вона передбачає усунення будь-яких форм шкільної сегрегації, зокрема спеціальних класів для тих, хто на відповідає умовно визначеному стандарту «нормальності». У межах інклюзивної моделі всі учні навчаються разом у звичайних школах, класах, які в свою чергу активно адаптуються та змінюються, щоб враховувати й задовольняти потреби кожного.

Концепція інклюзивної освіти відображає одну з головних демократичних ідей – усі діти є цінними й активними членами суспільства. Навчання в інклюзивних навчальних закладах є корисним, як для дітей з особливими освітніми потребами, так і для дітей з нормальним рівнем розвитку, членів суспільства в цілому. Інклюзивна освіта передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку.

Інклюзія є соціальною концепцією, яка передбачає розуміння мети – гуманізація суспільних відносин і прийняття прав осіб з обмеженими можливостями на якісну та доступну освіту. Інклюзія в освіті – це ступінь інклюзії в суспільстві, одна з гуманітарних ідей його розвитку.

Основний принцип інклюзії: у всіх випадках, коли це можливо, усі діти мають навчатися разом, незважаючи на певні труднощі чи відмінності, які

існують між ними. Розкриття потенційних можливостей дітей з психофізичними порушеннями залежить не стільки від форм навчання (інтернатна чи інклюзивна), хоча вони й визначають різний ступінь соціальної адаптованості, скільки від гнучкості системи спеціальної освіти, рівня та діапазону наданих послуг, які задовольняють їхні потреби (раннє виявлення порушень, єдність діагностики і корекції розвитку, наступність дошкільного, шкільного і після шкільного змісту освіти тощо).

На зміну спеціалізованому навчанню приходять нові форми отримання освіти – інтеграція та інклюзія, завдяки яким учні з особливими потребами отримують можливість перейти зі спеціалізованих шкіл у масові за місцем проживання. Але, якщо інтеграція передбачає пристосування дітей з психічними і фізичними вадами до вимог всієї системи освіти, яка в цілому залишається незмінною, не пристосованою для навчання даної категорії учнів, то інклюзія полягає в адаптації системи до потреб дитини. В основі інклюзивної освіти лежать ідеї рівного ставлення до всіх членів суспільства незалежно від їхньої національності, статі, раси, культури, соціального стану, релігії, індивідуальних можливостей і здібностей. Отже, як ми бачимо, освіта – це найвагоміша і найбільш проблемна сфера в житті людей з обмеженими можливостями. Освіта виступає ніби індикатором кола інших проблем, адже як лакмусовий папірець виявляє такі проблеми як: доступність архітектурних споруд, транспортування людей з особливими потребами, комунікаційної обмеженості, матеріального забезпечення, працевлаштування в майбутньому.

Інклюзивна освіта прагне розвинути методологію, спрямовану на дітей і орієнтовану на те, що всі діти індивідууми з різними потребами у навчанні. Інклюзивна освіта розробляє підходи до навчального процесу, який буде більш гнучким для задоволення різноманітних потреб дітей з особливостями психофізичного розвитку. Навчання в інклюзивних класах дозволяє дітям набути знання про права людини, (хоча їх цьому не вчать спеціально), а це веде до зменшення дискримінації, тому діти навчаються спілкуватися один з одним, вчаться бачити і сприймати людське розмаїття.

Із моменту ратифікації Україною в 1991 році Конвенції ООН про права дитини все більшого визнання та поширення набуває соціальна модель, більше пов'язана з дотриманням прав людини. На противагу медичній моделі соціальна модель «розглядає ваду здоров'я як соціальну проблему, а не як характеристику особистості», оскільки проблема створена непристосованістю оточення, включаючи ставлення до людей з особливими потребами та виробничі норми, архітектурну безбар'єрність і транспорт. Така модель спрямована на зміни в суспільстві таким чином, щоб воно забезпечувало рівну участь своїх громадян у здійсненні своїх прав і давало їм таку можливість. Розвиток інклюзивної освіти – не створення нової системи, а якісні та планомірні зміни системи освіти в цілому. Система інклюзивної освіти включає в себе навчальні заклади середньої, професійної та вищої освіти. Її метою є створення безбар'єрного середовища в навчанні і професійній підготовці людей з обмеженими можливостями. Даний комплекс заходів має на увазі як технічне оснащення освітніх установ, так і розробку спеціальних навчальних курсів для педагогів та інших учнів, спрямованих на їх роботу і розвиток взаємодії з людьми з обмеженими можливостями, розвиток толерантності та зміни установок. Крім цього необхідні спеціальні програми, спрямовані на полегшення процесу адаптації дітей з обмеженими можливостями в загальноосвітньому закладі.

Соціальна інклюзія потребує поваги до дитини з особливостями психофізичного розвитку, визначення ступеня первинного порушення, характеру та змісту спеціального навчання, спрямованого на усунення вже наявних і запобігання появі нових негативних соціальних проявів. Інклюзивне навчання вимагає використання специфічних корекційних засобів, які не застосовуються у звичайній освіті.

Основна ідея інклюзивної освіти – від інтегрування у школі до інтегрування у суспільство. Спільне навчання має не лише гарантувати право дитини з порушеннями психофізичного розвитку не бути ізольованою від інших, а й забезпечити їй можливість відвідувати ту школу, яку б вона відвідувала, коли б була здоровою. Основний принцип інклюзивного навчання

— якомога менше зовнішньої і якнайбільше внутрішньої диференціації. Інклюзивна освіта як сучасна інноваційна тенденція нині широко обговорюється в наукових колах, педагогічною та громадською спільнотами.

Прихильники спільного навчання вирізняють такі позитивні сторони інклюзивних процесів:

- стимулюючий вплив більш здібних однолітків;
- можливість у ширшому діапазоні ознайомлюватися із життям;
- розвиток навичок спілкування та нестандартного мислення;

(як у дітей з особливостями психофізичного розвитку, так і в їхніх здорових однолітків);

— можливість виявлення гуманності, співчуття, милосердя, терпимості у реальних життєвих ситуаціях, що є ефективним засобом морального виховання.

Обґрунтування інклюзивної освіти:

Обов'язки щодо прав людини повинні виконуватися для всіх у рівній мірі.

Аналіз інтересів того, що відповідає істинним інтересам кожної дитини, визначає, що насправді є для неї благом. Факти доводять, що інституційна (наприклад, в інтернатах, школах-інтернатах) опіка не завжди відповідає інтересам дітей, котрих опікають.

Соціальні послуги покращуються в результаті того, що стають більш гнучкими та адаптованими.

В тих випадках, де ресурси обмежені, результат може бути досягнутим без додаткових ресурсів, якщо відносини і поведінка учасників підтримує методологію інклюзії.

Інклюзивна освіта, якщо воно засноване на правильних принципах, допомагає попередити дискримінацію у відношенні дітей з особливими освітніми потребами в їх праві бути рівноцінними членами свої товариств та суспільства в цілому.

Існує обґрунтування освітнього характеру: вимоги до інклюзивних навчальних закладів стосовно спільного навчання усіх дітей означають, що

школи повинні розробити такі адаптовані методи навчання, які відповідають індивідуальним відмінностям учнів і, таким чином, приносять користь усім дітям.

Існує обґрунтування соціального характеру: інклюзивні навчальні заклади можуть змінити ставлення до існуючих відмінностей через спільне навчання усіх дітей, створюючи таким чином основу для справедливого та недискримінаційного суспільства, яке заохочує людей жити разом у злагоді.

Існує економічне обґрунтування: ймовірно, дешевше створювати й утримувати загальноосвітні та дошкільні навчальні заклади, в яких навчаються та виховуються усі діти разом, аніж створювати складну систему різних типів закладів, що спеціалізуються в галузі освіти конкретних груп дітей. Інклюзивні заклади, які забезпечують ефективну освіту для всіх дітей, є економічно більш прийнятним засобом забезпечення освіти для всіх.

Інклюзивна освіта направлена на забезпечення якісної освіти для всіх. Загальноосвітній заклад повинен представити комплекс різноманітних форм і методів для індивідуалізації навчального процесу з тією ціллю, щоби всі учасники достойно брали участь у ньому і приймали та розуміли цю участь. Для інклюзивного навчального закладу характерна мобільність в залежності від індивідуальних особливостей дитини, спрямованої на створення та підтримку можливостей реалізації здійснення якісної та пізнавальної та поведінкової діяльності кожного в навчанні і можливості бути успішними в цьому процесі.

У своєму активному користуванні педагоги використовували терміни «інтеграція» та «інклюзія» як взаємозамінні означення. Концепція інтеграції виникла задовго до поняття інклюзії, і на даний час в освітянській галузі з'являється точніше розуміння суттєвих відмінностей між ними. Перші інтеграційні освітні програми, орієнтовані на учнів з інвалідністю, мали на меті зарахувати їх в класи й структури в межах школи. Відбувалось явище «умовної нормалізації учня», надавалась допомога у пристосуванні до існуючої моделі шкільної освіти. На відміну від інтеграції, в концепції інклюзії розглядається не лише інвалідність. Інклюзія охоплює всі форми різноманітності і передбачає,

що всі учні як правило належать до системи масової освіти. За інтеграційною моделлю вважалося, що учень повинен пристосуватися до вимог та умов школи. Але ж школи існують передусім для того, щоб задовольняти потреби учнів, а не навпаки. Інклюзивна модель передбачає, що школи повинні бути готовими приймати різних учнів з особливостями розвитку, поважати їх, враховувати індивідуальні відмінності в своїх педагогічних підходах, в організації шкільних заходів та плануванні навчально – виховного процесу. Сьогодні дітям з особливими потребами зовсім не обов’язково навчатися в спеціальних закладах, навпаки: одержати освіту і краще адаптуватися в житті вони зможуть в загальноосвітній школі. Здоровим дітям це дозволить розвинути толерантність та відповідальність. Заміна слова «інтегративний» на «інклюзивний» відображає як і зміни в розумінні цього процесу, так і досягнення дещо іншого рівня, при якому діти не лише об’єднані в єдине ціле (від «to integrate» – об’єднувати в єдине ціле), але й включені в соціум, являються повноправною його частиною («to include» – включати, мати в своєму складі).

Важливою умовою переходу до інклюзивної форми освіти, її успішності є система супроводу і підтримки дітей з особливими потребами, тобто супровід асистента (тьютора) вчителя.

Включення – це не інтеграція:

1. Включення – це значно більше, ніж інтеграція.
2. Молоді люди вчать разом в звичайній школі.
3. Спеціалісти приходять допомагати дітям з особливими потребами.
4. Увага на можливості та сильні сторони дитини.
5. Ровесники сприймають людські відмінності як звичайне явище.
6. Діти з особливими потребами одержують можливість жити разом з батьками.
7. Учні одержують доступну та ефективну освіту для того, щоб жити повноцінним життям.

8. Погляди і думки дітей з особливими потребами є важливими для оточуючих.

Для дітей з обмеженнями життєдіяльності мають бути створені такі основні умови:

- регламентоване нормативно – правовими документами фінансове та юридичне забезпечення освітнього процесу;

- спеціально підготовлені для роботи з дітьми з обмеженнями життєдіяльності педагоги та фахівці (кадровий ресурс). При цьому рівні можливості в отриманні медичної, корекційної та психологічної підтримки в школі повинні бути створені для всіх учнів без винятку, що зазвичай вітається як батьками дітей з обмеженнями життєдіяльності, так і звичайних дітей;

- матеріально – технічне оснащення для створення безбар'єрного середовища (пандуси, підйомники, спеціально обладнані туалети, кабінети лікувальної фізкультури, психомоторної корекції, кімнати для логопедичних та корекційних занять з дефектологами і психологами, медичний кабінет, спортивний зал тощо);

- адаптовані освітні програми, складання фахівцями, педагогами та батьками індивідуальних планів занять;

- необхідний роздатковий та дидактичний матеріал для занять з дітьми.

Інклюзивна освіта – це довгострокова стратегія, що бере старт сьогодні і представляє собою побудову такого освітнього середовища, яке дозволить кожній дитині, включаючи дітей, що мають серйозні відхилення в психофізичному та/або емоційному, соціальному і інших аспектах розвитку, навчатися разом в загальноосвітньому закладі, але на рівні своїх можливостей. Інклюзивна освіта стосується всіх суб'єктів освітнього процесу: дітей з обмеженими можливостями здоров'я та їхніх батьків, нормально розвинутих учнів. Освітня інклюзія – це не локальна частина роботи, а системний підхід в організації діяльності загальноосвітнього закладу за всіма напрямками в цілому. Таким чином, для розвитку інклюзивної освіти важливо не лише наявність законодавчих і фінансових механізмів, необхідне формування змін

суспільної думки, в тому числі і професіоналів. В перехідний період виникає типова ситуація, котра характеризується виникненням розриву між законами, що декларують права дитини з відхиленнями в розвитку на освіту, соціальну інклюзію і фактичною відсутністю механізмів їх реалізації.

Успішна освітня інклюзія – це мультифакторний, багаторівневий процес, що потребує перебудови на всіх рівнях людського функціонування, починаючи з заміни установки пріоритету середньостатистичного вирівнювання середовища дітей на пріоритет різноманітності потенціалу учнів. При цьому неможливо допустити домінування інтересів якоїсь однієї (декількох) груп (наприклад, з інвалідністю) при реалізації ідей інклюзивної освіти. Впровадження ідеї інклюзивної освіти в практику конкретних навчальних закладів потребує введення в штат додаткових одиниць – тьюторів з обов'язковою підготовкою із спеціальної психології та спеціальної педагогіки, а також хоча б короткотривалих курсів підвищення кваліфікації для всього колективу школи з спеціальних психології та педагогіки та технологій інклюзивної освіти.

Будь-яка дитина, не дивлячись ні на які порушення психофізичного розвитку, має такі ж потреби, як і всі члени суспільства і повинна вести життя, максимально наближене до нормального. Найкращим місцем для розвитку всіх дітей, а тим більше для тих, чиї особливі потреби виходять за рамки загальноприйнятої норми, є їх рідний дім, тому їм повинна бути надана можливість виховуватися в сім'ї, створені необхідні умови для отримання якісної освіти в звичайних класах звичайної школи. У суспільстві здорових однолітків дитина навчається не ставитися до своєї хвороби, як до неминучості і приреченості, а сприймати її як один з варіантів нормального повноцінного життя. Інклюзія дозволяє всім дітям з різними потребами не тільки отримати гідну освіту, а й активно брати участь в навчальному процесі, відчувати себе повноцінними членами шкільного колективу, а згодом стати затребуваними громадянами своєї країни, що мають однакові для всіх права і обов'язки.

Освітньо-соціальна інклюзія може виступати в якості інструмента, що дозволяє подолати (маргіналізацію) відчуження дітей з особливостями психофізичного розвитку і сприяє формуванню життєздатності особистості. Діти з особливими потребами частіше почувають себе відмінними від здорових однолітків. В свою чергу, таке сприйняття може заставити здорових школярів уникати контактів або навпаки дратувати своїх однокласників з обмеженими можливостями. Часто вчителі не в змозі допомогти дітям зрозуміти, прийняти та включити тих, хто відрізняється. Одна із цілей створення інклюзивного середовища – сприяти розумінню і толерантності шляхом щоденної взаємодії дітей з порушеннями розвитку і без них. Оскільки дітям треба разом навчатися, їм варто допомогти усвідомити значну схожість між ними, навчитися цінувати таланти та здібності кожного однокласника з порушеннями чи без них, приймати та навіть підкреслювати унікальне розмаїття, яке робить кожную людину індивідуальністю.

Курикулум – це загальна концепція навчання дітей з особливими потребами, що визначає знання, вміння, установки та методи їх формування. Курикулум охоплює такі сфери:

- Зміст предметів;
- Педагогічні методи і підходи;
- Поточне й підсумкове оцінювання;
- Ресурси для організації;
- Впровадження та викладання навчальних програм.

Курикулум складається з двох рівнів:

Основного - базового:

- основи грамотності,
- рахунок,
- сенсорні поняття,
- соціально - побутове орієнтування,

правила поведінки.

Спеціалізованого – варіативного:

музика,

трудове навчання,

спорт,

інформатика,

художня праця.

Забезпечення права і комфортних умов на освіту дітей з обмеженими можливостями здоров'я в загальноосвітніх навчальних закладах, одержання освіти та участі в трудовій діяльності громадян, що відносяться до категорії «осіб з обмеженими можливостями здоров'я», є необхідною характеристикою демократичного цивілізованого суспільства. Розвиток сучасних інформаційних технологій, научно–технічний прогрес і глобальні зміни видів професійної діяльності різко розширили можливості соціальної інтеграції різних категорій дітей з відхиленнями в розвитку, поведінці, обмеженими можливостями здоров'я та особливими освітніми потребами. Люди, раніше приречені бути на утриманні держави, стають повноцінними членами суспільства. Кардинальне вирішення проблем забезпечення нормального розвитку і освіти даної категорії дітей вимагає суттєвих змін державної політики по відношенню до системи спеціальної освіти.

Інклюзивна освіта – перший крок до визнання ціннісної значимості і поваги до особистості кожної дитини, прийняття її індивідуальності й неповторності, забезпечення її подальшого повноцінного та гідного життя в суспільстві.

Сучасне громадянське суспільство неможливе без активного залучення всіх своїх членів у різні види діяльності, поваги прав і свобод кожної окремої людини, забезпечення необхідних гарантій безпеки, свободи і рівноправності.

Кредит 3. Психолого-педагогічний супровід суб'єктів інклюзивної освіти

Практичне заняття 5-6

Передумови для забезпечення успішної інклюзії. Педагоги як провідники змін.

1. Особливості психолого-педагогічного супроводу дітей з особливостями розвитку
2. Роль вчителя-дефектолога (корекційного педагога) в загальноосвітньому навчальному закладі
3. Оцінювання. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами початкової школи.

Завдання:

1. Розробити таблицю «критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів з ТПМ» для учнів початкової школи.
2. Підготувати повідомлення на тему «Оцінювання в навчальному процесі (зарубіжний досвід).»

Список рекомендованої літератури:

1. Амонашвили Ш.А. Психолого-дидактические особенности оценки как компонента учебной деятельности. // Вопр. психологии - 1975.-№ 4. С. 77 – 85.
2. Амонашвили Ш.А. Обучение, оценка, отметка. – М.: Знание, 1980.
3. Вавіна Л., Засенко В., Колупаєва А., Сак Т., Софій Н., Таранченко О.
4. Діти з особливими потребами у загальноосвітньому просторі: початкова ланка.– 2004. - 152 с.
5. Липкина А.И. Педагогическая оценка и её влияние на формирования личности неуспевающего школьника. // Психологические проблемы неуспеваемости школьников./ Под ред. Н.А.Менчинской. М.:Педагогика., 1971 – С. 20 – 56.
6. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: Підручник для студентів педагогічних факультетів. – К.: Генеза, 1999. – 368 с.

7. Сак Т.В. Індивідуальний навчальний план учня з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі Дефектологія № 3., 2010, С.12-16.

8. Тарасун В. Якісний, рівневий та поелементний підходи до оцінювання знань учнів. //Дефектологія. - № 4. - 2001.- С. 2-6.

9. Хохліна О.П. Удосконалення змісту навчання та особливості оцінювання навчальних досягнень учнів допоміжної школи. // Дефектологія – 2002. - № 3. –С. 9-13.

10.Loreman T., Deppeler J., and D. Harvey. Inclusive Education : Supporting Diversity in the Classroom / 2nd ed. [Інклюзивна освіта: збереження розмаїття в інклюзивному класі] [Текст] / Т.Loreman, J.Deppeler, D.Harvey. – Crows Nest, N.S.W.: Allen & Unwin, 2011. – 301 p.

Теоретичний кейс

1. Критерії оцінювання учнів 1-4 класів з порушеннями інтелекту з української

МОВИ

Рівень	Бал	Критерій оцінювання дітей з порушеннями інтелекту легкого ступеня
Початковий	1	<p>Аудіювання: Учень фрагментарно звертає увагу на повідомлення, запитання, спонукання співрозмовника, байдужий до їх змісту. Допомогу у вигляді запитань, наочності, інших стимулюючих засобів не використовує</p> <p>Говоріння: Учень (учениця) на запитання по змісту прослуханого чи прочитаного відповісти не може. До розмови байдужий, в діалог не вступає. Не вміє складати репліки відповідно до запропонованої ситуації і мети спілкування.</p> <p>Читання: Учень (учениця) намагається зливати звуки у склади під час читання, переходить на побуквений спосіб, 16 робить заміни букв. Змісту прочитаного не розуміє. На запитання до змісту тексту не відповідає. Байдужий до читання.</p> <p>Письмо: Учень (учениця) порушує графіку букв, їх поєднання, дотримання обмежувальних ліній. Гігієнічних норм не дотримується. Під диктування не пише. Не має елементарних уявлень про мовні одиниці: не виділяє, не називає. Зразком не користується. Допомогу вчителя не сприймає. До роботи байдужий. Потребує постійного контролю, посиленої допомоги.</p>
	2	<p>Аудіювання: Учень (учениця) реагує (звертає увагу) на репліки співрозмовника, відповідаючи лише на окремі запитання лише “так” чи “ні”. Потребує постійного стимулювання діяльності. Говоріння: Учень (учениця) прослухане чи прочитане переказати не може; на запитання до малюнків за змістом прослуханого або прочитаного відповідає одним словом. Активності та зацікавленості в підтриманні розмови не виявляє. Не здатен побудувати монологічного звернення. Потребує постійного стимулювання діяльності. Читання: Учень (учениця) зливає звуки у склади під час читання, переходить на побуквений спосіб, припускає різних типів помилок.. Значення багатьох слів та змісту речень не розуміє. На запитання до змісту тексту не відповідає. Байдужий до читання. Потребує постійного контролю вчителя. Письмо: Учень (учениця) намагається писати букви, допускаючи порушення у їх поєднанні, у розмірах, не дотримується обмежувальних ліній. Списує по буквах, допускає пропуски, перестановки. Допомогу у вигляді інструкції та зразка не сприймає. До роботи байдужий. Потребує постійного контролю, посиленої допомоги.</p>

	3	<p>Аудіювання: Учень (учениця) буде 1-2 простих непоширених речення, зміст яких свідчить про елементарні уявлення про предмет мовлення. Відповідає, переважно повторюючи відповіді за співрозмовником. Допомогу у вигляді ілюстрацій, навідних запитань сприймає частково. Потребує постійного стимулювання діяльності. Говоріння: Учень (учениця) підтримує діалог лише зацікавленим ставленням до співрозмовника, реагуючи на репліки співрозмовника (повідомлення, запитання, спонукання), не ініціюючи розмови. Повторює відповіді за співрозмовником, не концентрується на змісті. Здатен побудувати коротке монологічне звернення. Читання: Учень (учениця) допускає заміну, перестановку окремих букв, складів. Склади зі збігом приголосних читає побуквено. Припускається багатьох помилок у вимові звуків, 17 слів, інтонуваних речень. Зміст прочитаного не завжди розуміє. Потребує допомоги вчителя в поясненні незнайомих слів. До читання байдужий, потребує постійного контролю та активізації діяльності. Письмо: Учень (учениця) допускає помилки у поєднанні букв, у їх розмірах. Плує написання букв зі схожими елементами (м-л, ш-и, т-п та інші). Може допускати дзеркальне написання букв. Списує по буквах, допускає пропуски, перестановки, недописування. Письмо неохайне. Ставлення до роботи байдуже. Потребує спонукання і допомоги</p>
Задовільний	4	<p>Аудіювання: Учень (учениця) елементарно орієнтується у змісті предмету мовлення, не розуміє причинно-наслідкових зв'язків. Відповіді на запитання до змісту дає простими непоширеними аграматичними реченнями. Частково сприймає допомогу вчителя у вигляді навідних запитань та ілюстрацій. Потребує постійної підтримки та стимулювання діяльності. Говоріння: Учень (учениця) підтримує діалог у разі спонукання до розмови, коли мова йдеться про фактичний зміст (події). Робить довгі паузи, формулює окремі неточні репліки діалогу, окремі репліки співрозмовника залишає без відповіді, перебиває його. Будує прості непоширені речення. Демонструє обмежений лексичний запас, не вживає слова ввічливості, припускається мовних помилок. Читання: Учень (учениця) багатоскладові та зі збігом приголосних слова читає побуквеним способом. Спостерігаються заміни, повтори, перестановки букв, складів, допускає порушення звуковимови. Розділових знаків не дотримується. Меж речення не виділяє. Не розуміє значення окремих слів. Над змістом тексту працює з допомогою вчителя. До читання ставиться пасивно; потребує постійної допомоги і контролю за діяльністю з боку вчителя. Письмо: Учень (учениця) майже засвоїв написання букв. Допускає помилки у нижньому поєднанні букв, виходить за лінії. Не дотримується розмірів букв, окремих елементів. Може допускати дзеркальне написання букв. Списує побуквено. Не акцентує увагу на розділових знаках. Робить значну кількість помилок (виправлення по написаному, наведення). Знання про мовні одиниці фрагментарні, нестійкі. Завдання виконує поетапно, за детальною інструкцією, з опорою на наочноілюстративний матеріал. Потребує стимулу та посиленого контролю</p>
	5	<p>Аудіювання: Учень (учениця) розуміє окремі частини (епізоди) змісту, не пов'язуючи їх із загальним змістом висловлювання. Причинно-наслідкові зв'язки не встановлює. Допомогу у вигляді ілюстрацій, навідних запитань сприймає 18 частково. Потребує контролю та стимулювання. Говоріння: Учень (учениця) вступає в діалог відповідно до запропонованої ситуації, мети спілкування. Мотиви спілкування дуже низькі. Не вислуховує до кінця співрозмовника. Будує 2-3 речення або переказує окремі фрагменти змісту, що не утворюють зв'язний текст. Лексичний запас обмежений, припускається мовних помилок. Самостійності не проявляє. З допомогою вчителя використовує норми мовного етикету. Читання: Учень (учениця) в багатоскладових та зі збігом приголосних слова допускає побуквений спосіб. Спостерігаються помилки у вимові закінчень слів, наголошуванні слів, інтонуваних речень. Не розуміє значення окремих слів. З допомогою вчителя відповідає на питання до змісту, знаходить підтвердження словами тексту, орієнтується у структурі твору. Потребує допомоги і контролю за діяльністю. Письмо: Учень (учениця) списує побуквено. Під диктування пише букви, окремі склади. Не дотримується вивчених правил правопису. Спостерігаються помилки у поєднанні та розмірах букв, пропуски, недописування закінчень, недотримання графічної сітки. Робить багато виправлень. Проявляє частковий</p>

		інтерес до виконуваної роботи. Виявляє з допомогою вчителя фрагментарні знання про мовні одиниці. Окремі завдання виконує по зразку, невпевнено. Потребує постійної підтримки та контролю вчителя. Гігієнічних навичок дотримується при посиленому контролі вчителя.
	6	Аудіювання: Учень (учениця) розуміє та намагається переказати окремі епізоди чи частини змісту за ілюстраціями, навідними запитаннями при значній допомозі вчителя. Структура висловлювань порушена. Говоріння: Учень (учениця) вступає в діалог відповідно до запропонованої ситуації, мети спілкування. Мотиви спілкування низькі. Буде 2 і більше речень або переказує окремі фрагменти змісту зі значною допомогою вчителя. Демонструючи збіднений лексичний запас, мовних помилок дуже багато. Фрази незавершені, непоширені. Може сприймати допомогу щодо виправлення мовних помилок. Читання: Намагається читати складовим способом. Спостерігаються повтори окремих складів, слів. Допускає значні порушення у постановці наголосів, інтонуванні. У змісті тексту орієнтується з допомогою вчителя. Добирає ілюстрації. З допомогою вчителя відповідає на питання до змісту, знаходить підтвердження словами тексту, орієнтується у структурі твору. Лексику твору не використовує. Сприймає допомогу вчителя. Письмо: Учень (учениця) намагається писати по лініях сітки, окремі показники техніки письма ще у стані становлення; букви 19 непропорційні, з ламаними елементами, часто зливає їх при написанні, написання розтягнуте. Списує побуквено, намагаючись диктувати. Окремі двоскладові слова з відкритими складами – поскладово. Допускає пропуски, перестановки, недописування. Намагається самостійно контролювати письмо. Під диктування пише склади, прості слова без збігу приголосних, подвоєнь та пом'якшень. Правил переносу слів не дотримується. Виділяє за допомогою запитань мовну одиницю, може вирізнити її серед інших. Намагається застосовувати знання в діяльності. Потребує контролю та допомоги.
Середній	7	Аудіювання: Учень (учениця) намагається визначити тему висловлювання, фрагментарно сприймає сюжетну лінію, встановлює окремі елементарні причинно-наслідкові зв'язки, не диференціює в змісті головне і другорядне. У висловлюваннях спостерігаються порушення послідовності викладу, повтори вже висловленого. Сприймає допомогу у вигляді навідних запитань, ілюстрацій. Потребує стимулу і контролю з боку вчителя. Говоріння: Учень (учениця) буде збіднений за змістом текст із 2-х і більше речень. У висловлюваннях наявні недоліки: порушена структура мовлення (відсутні зачин або кінцівка), збіднена лексика, є мовні помилки. Діалог на задану тему часто до кінця не підтримує. Не висловлює свого ставлення до предмета обговорення. Сприймає допомогу щодо виправлення мовних помилок, інструкції щодо використання норм мовного етикету. Читання: Учень (учениця) читає повільно, протяжно по складах. Допускає помилки у вигляді перестановки букв, складів, постановки наголосів. Інтонації речень не дотримується. Конкретизує факти, узагальнює події з допомогою вчителя. Лексику твору не використовує. З допомогою вчителя орієнтується у структурі твору. Починає проявляти інтерес до читання. Сприймає допомогу вчителя у вигляді навідних запитань. Письмо: Учень (учениця) намагається дотримуватися графічної сітки, пропорцій у написанні букв. Допускає порушення у поєднанні букв. Списує по складах, слова зі збігом приголосних – по буквах. Допускає помилки на вивчені правила правопису. Правил переносу слів не дотримується. Під диктування пише склади, прості слова без збігу приголосних, подвоєнь та пом'якшень. Гігієнічних норм письма не дотримується. Намагається самостійно виділяти мовні одиниці, проте знання про них безсистемні, неточні, неповні. Використовує знання з допомогою вчителя. Проявляє зацікавленість до виконання завдань.
	8	Аудіювання: Учень (учениця) з допомогою вчителя визначає тему висловлювання, самостійно розкрити її не може. Фрагментарно сприймає сюжетну лінію. Зміст відтворює за планом з допомогою вчителя не в повному об'ємі. В основному дотримується структури висловлювання. Не висловлює свого ставлення до прослуханого, емоції поверхові. Потребує стимулу і контролю з боку вчителя. Говоріння: Учень (учениця) намагається підтримати діалог відповідно до ситуації спілкування, в міру швидко добирає потрібні слова, але не висловлює свого ставлення до предмета обговорення. Репліки

	<p>непоширені, неповні, монотонні. Будує текст, який відзначається певною зв'язністю, але збіднений за змістом; у висловлюванні спостерігається відхилення від авторського тексту (переказ), порушення послідовності викладу, відсутні зачин або кінцівка, збіднена лексика, є мовні помилки. Не завжди дотримується правил культури спілкування. Потребує стимулу і контролю з боку вчителя. Читання: Учень (учениця) читає повільно, протяжно по складах. Намагається читати цілими словами. Спостерігаються окремі повтори складів, слів, заміни букв. Читання монотонне, розділових знаків не дотримується. Намагається правильно відповідати на питання до змісту прочитаного. З допомогою вибірково переказує. З допомогою вчителя орієнтується у структурі твору. Виявляє вибірково інтерес до прочитаного. Потребує стимулу до діяльності. Письмо: Учень (учениця) пише майже пропорційно, але часто спостерігається різний нахил складових елементів букв. Намагається дотримуватися графічної сітки. Допускає порушення у поєднанні. Списує по складах, слова зі збігом приголосних, апострофом, подвоєнням – по буквах. Допускає окремі помилки на вивчені орфограми. Правил переносу слів дотримується частково. Присутні виправлення, наведення. Письмо намагається контролювати. Самостійно виділяє значну частину мовних одиниць, розрізняє граматичні поняття. Знання безсистемні, незагальнені. Потребує допомоги та контролю у виконанні завдань. До роботи ставиться позитивно.</p>
9	<p>Аудіювання: Учень (учениця) може розкрити тему висловлювання, але не основну думку. В основному дотримується структури висловлювання, композиції. Намагається спиратися на елементарні причинно-наслідкові зв'язки. Зміст прослуханого відтворює під контролем вчителя з опорою на ілюстрації, план. Проявляє зацікавленість до теми висловлювання. Говоріння: Учень (учениця) підтримує діалог, досить швидко добирає потрібні слова, але не висловлює свого ставлення до 21 предмета обговорення. Намагається дотримуватися правил культури спілкування. Будує текст, який відзначається зв'язністю, але збіднений за змістом; у висловлюванні спостерігається відхилення від авторського тексту (переказ), порушення послідовності викладу, збіднена лексика. Не завжди дотримується правильного інтонування речень. Припускається кількох мовних помилок. Читання: Учень (учениця) читає повільно, намагається читати цілими словами, правильно зливає звуки у склади. Іноді допускає помилки у вигляді повтору складів, слів. Інтонування речень, наголосів, логічних пауз під час читання не дотримується. Намагається відповідати самостійно на запитання по тексту, але лексику твору для відповіді не використовує. Оцінює ставлення до прочитаного не виявляє. Потребує стимулу, заохочення. Цікавиться оцінкою власної діяльності. Письмо: Учень (учениця) пише майже пропорційно. Дотримується більшості типів поєднання букв. Допускає незначні порушення в дотриманні графічної сітки. Списує по складах, дво-, трискладові слова – з проговорюванням. Допускає пропуски букв, недописування. При списуванні речень дотримується знаків пунктуації. Потребує допомоги в переносі слів. Письмо намагається контролювати. При диктуванні допускає помилки в написанні слів з подвоєннями, з я, ю, є після приголосних, з -ьо-, -йо-. Самостійно виділяє значну частину мовних одиниць, намагається оперувати граматичними поняттями. Знання безсистемні, незагальнені. Завдання виконує при незначній допомозі. До роботи ставиться позитивно.</p>

Достатній	10	<p>Аудіювання: Учень (учениця) з допомогою розкриває тему, основну думку. Намагається слідувати за послідовністю і логічністю висловлювання. Спирається на елементарні причинно-наслідкові зв'язки. Текст переказує з опорою на ілюстрації, план з допомогою вчителя. Може відтворити окремі факти, фрагменти тексту з допомогою вчителя. Висловлює своє ставлення до сприйнятого висловлювання. Говоріння: Учень (учениця) ініціює і підтримує діалог відповідно до ситуації спілкування, демонструє належну культуру спілкування, висловлює своє ставлення, але невпевнено і з приводу попередньо засвоєних, але не всіх аспектів спілкування. Репліки носять побутовий характер. У висловлюваннях використовує складні речення, допускається помилок у мовному оформленні. Читання: Учень (учениця) читає монотонно, цілими словами у доступному темпі. З допомогою вчителя намагається інтонувати речення. Орієнтується у фактичному змісті та 22 структурі тексту. Відповіді на запитання вчителя намагається підтвердити словами (уривками) з тексту. Виявляє інтерес до читання, активність під час роботи над змістом. Намагається виконувати усі завдання та рекомендації вчителя. Потребує стимулювання. Письмо: Учень (учениця) графіку букв переважно не порушує, пише пропорційно. Є незначні помилки у поєднанні букв, особливо у словах зі збігом приголосних. Графічна сітка витримується. Письмо розбірливе, охайне. Списує по складах, окремі слова цілісно після першого прочитування. Допускає окремі пропуски у словах зі збігом приголосних. Намагається контролювати правильність списування. Під диктовку пише короткі слова. Самостійно виділяє більшу частину мовних одиниць. У виконанні завдань намагається спиратися на знання граматичних понять. В роботі користується інструкцією. Потребує незначної допомоги та підтримки вчителя.</p>
-----------	----	--

«Оцінювання навчального процесу в Канаді»

Канадська форма оцінювання поділена на кілька частин:

Перша – навчально-пізнавальні навички (в оригіналі – learning skills and work habits). У цьому розділі оцінюють кілька категорій: “відповідальність”, “організація”, “самостійна робота”, “співпраця”, “ініціативність”, “самоорганізація”.

Кожна з цих якостей має під собою тлумачення. Наприклад, під “відповідальністю” у формі оцінювання 1 класу зазначено таке: “виконує обов’язки і вимоги навчального процесу; виконує класні, домашні роботи та інші завдання відповідно до узгоджених строків; несе відповідальність та контролює власну поведінку”.

Учитель оцінює кожну категорію за чотирівневою системою: “відмінно” (excellent), “добре” (good), “задовільно” (satisfactory), “потребує вдосконалення” (needs improvement).

У цю частину входить також поле “Сильні сторони та кроки для вдосконалення”. Тут учитель перераховує, що в учня чи учениці виходить добре, і коротко зазначає, над чим варто попрацювати.

“Треба звернути увагу на те, що немає поняття “негативна”, “погана” оцінка. Є та, що “потребує покращення. Такий підхід не клеймить дитину, а каже, що все в твоїх руках, все можна покращити, якщо працювати більше. Дітей вчать ставити собі цілі з покращення того чи іншого предмету, навички. У поясненні до звіту так і сказано: “Ми, вчителі, тут для того, щоб розкрити потенціал учня; ефективна співпраця вчителів, батьків та учнів гарантує успіх останнім”.

Третя частина свідоцтва – характеристика досягнень учня попредметно. У розділі “Сильні сторони/кроки для вдосконалення” учитель, який викладає певний предмет, зазначає, чого досягла дитина, що вона вміє робити. Це розлогий і конкретний коментар: наприклад, “Добре знає всі вивчені літери та їх звукове значення. Читає словами і складами, виявляє достатнє розуміння фактичного змісту тексту, за допомогою учителя буде зв’язні висловлювання на задану тему”.

Поряд з предметом учитель позначає рівень. Кожен рівень підпорядковується вимогам стандарту:

Від А до А+ Учень продемонстрував необхідні знання і навички з високим рівнем ефективності. Досягнення перевершують стандарт провінції. (Рівень 4)

Від В до В+ Учень продемонстрував необхідні знання і навички з значною ефективністю. Досягнення відповідають стандарту провінції. (Рівень 3)

Від С до С+ Учень продемонстрував необхідні знання і навички з деякою ефективністю. Досягнення наближаються до стандарту провінції. (Рівень 2)

Від D до D+ Учень продемонстрував необхідні знання і навички з обмеженою ефективністю. Досягнення є значно нижчими за стандарт провінції. (Рівень 1)

Р Учень не продемонстрував необхідні знання і навички. Потребує виправлення.

І Недостатньо даних, щоб надати оцінювальний лист.

Біля кожного предмету вчитель може вказати рекомендації, що потрібно робити учню, аби досягти кращих результатів. Рекомендації конкретні: наприклад, “щодня читати по 15-20 хвилин, переказувати прочитане, вигадувати й розповідати власні історії”.

У школі, класний керівник веде всі предмети, окрім музики та іноземної мови. Тож, він виставляє оцінку за свої предмети і за навчально-пізнавальні навички. Але оцінка за останнє – це результат фідбеку від усіх учителів, які викладають у класі.

Оцінювання в навчальному процесі Фінляндії

У Фінляндії культура оцінювання – це частина шкільної культури. Оцінювання спрямоване на підтримку учнів, щоб вони зрозуміли власний процес навчання. Його мета полягає не в офіційній фіксації успішності учня, а в розвитку і плеканні почуття власної гідності, впевненості в собі, самопізнання. У кожного учня є щось хороше. І роль вчителя в тому, щоб знайти сильні сторони дитини. Крім цього, надається інформація батькам про оцінки учнів, а також дається відповідь на запити навчальних закладів при продовженні навчання та роботодавців. Оцінювання досягнень учнів допомагає вчителям і шкільному колективу в цілому оцінити ефективність навчання.

Принципи оцінювання у фінських школах:

- ✓ оцінювання є рівним;
- ✓ оцінювання вимагає відкритості, співпраці та участі учнів;
- ✓ оцінювання має бути систематичним і послідовним;
- ✓ оцінювання є різноманітним, і його часто проводять;
- ✓ оцінювання ґрунтується на цілях і критеріях;
- ✓ оцінювання враховує вік і здібності учня.

Національна освітня програма містить критерії оцінювання навчання з усіх предметів наприкінці 6-го та 9-го класів.

Кожний курс оцінюється після його завершення. Воно надає учням інформацію про те, як успішно вони виконали поставлені цілі та завдання, показуючи успіхи з вивчення даного курсу. Оцінювання різноманітне і за формами базується не тільки на письмових тестах і завданнях, а й на постійному контролі процесу навчання та періодичному оцінюванні набутих навчальних досягнень. Учні мають можливість самооцінити свої знання, результати яких беруться до уваги вчителем.

Оцінювання надається в цифровій формі, шкала якого має градацію від 4-х до 10-ти. Оцінка 5 - адекватно, 6 - помірно, 7 - задовільно, 8 - добре, 9 - дуже добре, 10 - відмінно. Оцінка 4 - незадовільно.

Різновиди оцінювання

У фінській системі освіти розрізняють діагностичне, формувальне, підсумкове і прогностичне оцінювання.

Діагностичне оцінювання. На початку навчання вчитель визначає рівень компетентностей учнів – вимірює початковий рівень, перевіряє, що діти вивчили раніше. Це вимірювання може бути тестом, бесідою, читанням зразка тощо. На основі результатів учитель може планувати викладання.

Формувальне оцінювання – оцінювання, яке відбувається під час навчання, сприяє кращим результатам учнів і ґрунтується на поставлених цілях. Його можна проводити як обговорення результатів оцінювання між учнем і вчителем, зустрічі з батьками і учнем.

Формами формувального оцінювання є самооцінювання, оцінювання з боку однолітків. Приклади: учні читають тексти в парах і дають одне одному конструктивний зворотний зв'язок щодо швидкості та акторської майстерності; на уроках мистецтва учні обговорюють і дають зворотний зв'язок щодо роботи інших; після презентацій проєктів учні їх обговорюють.

Проміжне оцінювання протягом навчального року є частиною формувального оцінювання. Коли, як і скільки разів його проводити – вирішує

школа чи муніципалітет.

Підсумкове оцінювання – оцінювання рівня компетентності. Його проводять після вивчення модуля та по завершенні навчального року. Вчителі складають звіт наприкінці навчального року – як учень досяг поставлених цілей. Форму усного чи письмового звіту затверджує муніципалітет або школа.

Прогностичне оцінювання – попереджувальне. У його межах ставлять цілі на майбутнє навчання, спільно з учнем обговорюють, що і як вивчати в майбутньому, якої допомоги потребує дитина.

Практичне заняття 7

Тема: Роль батьків у впровадженні інклюзивної освіти

План:

1. Роль сім'ї в процесі інтегрування дитини з особливими освітніми потребами в загальноосвітнє середовище.
2. Батьки – як члени навчальних команд. Роль батьків в оцінюванні розвитку своєї дитини.
3. Завдання батьків як членів навчальної команди.
4. Налагодження стосунків з педагогами та персоналом школи. Обмін конструктивною інформацією.
5. Допомога громадських організацій та соціальних служб.
6. Батьки – активні учасники шкільної громади.
7. Волонтерство та адвокатство батьків.

Завдання:

1. Законспектувати статтю Лупінович К.С. Роль батьків у залученні дітей з особливими освітніми проблемами в інклюзивний освітній простір http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp11/1/lupinovych_kseniia.pdf
2. Проаналізувати статтю Ткач О.М. Залучення батьків до надання корекційної допомоги дітям з ТПМ в умовах класів інклюзивного навчання/ Ткач О.М.// Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного

університету імені Івана Огієнка / За ред. О.В.Гаврилова, В.І.Співака.– Вип. ІХХ. В двох частинах, частина 1. Серія: соціально-педагогічна. – Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2012. – с. 430-438

Список рекомендованої літератури

1. Бех І.Д. Виховання особистості. – К.: Либідь, 2003. – кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади.
2. Білозерська І.О.Реалізація компетентнісної парадигми при роботі з батьками дітей з порушеннями психофізичного розвитку // Особлива дитина навчання та виховання. Дефектологія.-№4- К. 2011
3. Білозерська І.О Деякі аспекти формування батьківської компетентності у родинах, що мають дітей з порушеннями розвитку //Психолого-педагогічний супровід навчання дітей з порушеннями розвитку.- К.-2010
4. Діти з особливими потребами у загальноосвітньому просторі: початкова /. —К. 2004.
5. Елен Р. Даніелс, Кей Стаффорд. Залучення дітей з особливими потребами загальноосвітніх класів. — Львів: Товариство «Надія», 2000.
6. Інклюзивна освіта: стан і перспективи розвитку в Україні: Науково-методичний збірник.- К.: ФО-П Придатченко П.М., 2007.
7. Колупаєва А. А., Савчук Л.О. Діти з особливими потребами та організація їхнього навчання.-К.: - 2010.
8. Колупаєва А. А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади: Монографія. — Педагогічна думка, К.: - 2007.
9. Максименко С.Д. Генезис существования личности. — К.: ООО "КММ", 2006. -240 с.

ПЛАНИ ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ

Кредит 1. Основи інклюзивного навчання

Лабораторне заняття №1

Тема:. Інклюзія - стратегія міжнародного та українського законодавства.

План

1. Основні умови забезпечення життєдіяльності дітей з особливими потребами.

2. Міжнародна політика і законодавча база інклюзивної освіти.

3. Освітні закони України.

Завдання

1. Охарактеризувати Саламанкську декларацію та документи ООН і ЮНЕСКО.

2. Навести приклади з законодавчо-нормативної бази окремих країн.

3. Дати характеристику сучасним освітній нормативно-правовій базі (положення про спеціальну школу, положення про ПМПК, положення про індивідуальне навчання, порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах тощо).

4. Проаналізувати «Канадсько-український проект «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні» (квітень 2008 р. - березень 2013 р.).

Список рекомендованої літератури:

1. Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: наук.-метод.зб.: Вип. 8 Т.1 – К.:, 2006. – 288 с.

2. Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: наук.-метод.зб.: Вип. 11 Т.1 К.:Наук. світ, 2009.– 308 с.

3. Колупаєва А,А, Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія. – К.: “Самміт-Книга”, 2009. – 272 с.: іл. – (Серія“Інклюзивна освіта”).

4. Пантюк. Т.І., Невмержицька О.В., Пантюк М.П. Основи корекційної педагогіки: навчально-методичний посібник. – 2-ге видання, доповнене і перероблене. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ, 2009. – 324с.
5. Синьов В.М., Коберник Г.М. Основи дефектології: Навч. Посібник. – К.: Вища шк., 1994. – 143с.
6. Спеціальна педагогіка: Понятійно-термінологічний словник . –Луганськ: Альма-матер, 2003. – 436 с.
7. Бородулина С.Ю. Коррекционная педагогика: психолого-педагогическая коррекция отклонений в развитии и поведении школьников /Серия «Учебники, учебные пособия». – Ростов н/Дону: «Феникс», 2004. – 352 с.
8. Выготский Л.С. Собрание сочинений в 6-ти томах. Т.5. Основы дефектологии / Под.ред. Т.А. Власовой. – М.: Педагогика, 1983. – 368с.
9. Гонеев А.Д. и др. Основы коррекционной педагогики. – М.: Академия, 1999.
- 10.Дэвид Митчелл. Эффективные педагогические технологии специального и инклюзивного образования. Главы из книги. – РООИ «Перспектива», 2011. – 138 с.
- 11.Дети с ограниченными возможностями: проблемы и инновационные тенденции в обучении и воспитании. Хрестоматия по курсу «Коррекционная педагогика и специальная психология» /Сост.Н.Д. Соколова, Л.В. Калининкова. – М.: Издательство ГНОМ и Д, 2001. – 448 с.
- 12.Липа В.А. Психологические основы педагогической коррекции. – Д.: Лебедь, 2000.

Теоретичний кейс

Українське законодавство щодо організації інклюзивної освіти

Конституція України у статті 53 гарантує всім громадянам право на освіту. В Основному Законі не передбачено жодних винятків чи подвійних тлумачень стосовно дітей з особливими потребами. Разом з положенням про охорону державою сім'ї, материнства й дитинства це дає певні підстави

говорити про пріоритет інклюзивної форми навчання порівняно з навчанням у школі-інтернаті. Закон України «Про освіту» згадує про можливість навчатись екстерном і вдома, але ніяк не згадує про інтегроване навчання.

У законі України «Про загальну середню освіту» є згадка про існування дітей з особливими потребами в освітньому полі як «дітей для навчання у спеціальних загальноосвітніх школах (школах-інтернатах)» без згадки про можливість їх інтеграції. Закон України «Про загальну середню освіту» містить доволі контрверсійне твердження про дітей з особливими потребами.

Зарахування та добір дітей для навчання у спеціальних загальноосвітніх школах (школах-інтернатах), їх переведення з одного типу таких навчальних закладів до іншого проводиться за висновком відповідних психолого-медико-педагогічних консультацій у порядку, установленому Міністерством освіти України. У разі якщо батьки або особи, які їх замінюють, усупереч висновку відповідної психолого-медикопедагогічної консультації відмовляються направляти дитину до відповідної спеціальної загальноосвітньої школи (школи-інтернату), навчання дитини проводиться за індивідуальною формою».

Тобто, з одного боку, держава нібито підтримує скерування дітей в інтернати, бо так правильно з точки зору комісії, а з іншого – дозволяє вчитися за місцем проживання. Саме положення про індивідуальну форму навчання дозволяє дитині вчитись удома, але ніби то й не забороняє відвідувати окремі або навіть усі заняття у школі за місцем проживання.

Закон України «Про охорону дитинства» у статті 26 «Захист прав дітей-інвалідів та дітей із вадами розумового або фізичного розвитку» стверджує, що «дискримінація дітей-інвалідів та дітей із вадами розумового або фізичного розвитку забороняється. Держава сприяє створенню дітям-інвалідам і дітям з вадами розумового або фізичного розвитку необхідних умов, рівних з іншими громадянами можливостей для повноцінного життя та розвитку...».

З іншого боку, стаття 27 передбачає, що існують «діти-інваліди та діти з вадами розумового або фізичного розвитку, які не можуть навчатись у загальних навчальних закладах» і тим самим заперечує рівність прав дітей з

особливими освітніми потребами на доступ до освіти. Згадка про «інклюзивну освіту» (інакше кажучи – «залучення»), що означає навчання дітей з особливими потребами разом з іншими дітьми в тих самих загальноосвітніх класах за місцем проживання, в офіційних документах ще не набула поширення. Але близькі за змістом «інтегроване навчання», «інтеграція до загальноосвітніх закладів» у позитивному плані згадуються в офіційних документах на рівні постанов Кабінету Міністрів України та державних програм. Зокрема в Доктрині освіти (2001) є посилення на рівний доступ до якісної освіти, однак інтеграція розуміється не як залучення учнів до загальних шкіл, а більше як наближення спеціальних закладів освіти до загальної системи.

Натомість, Концепція ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів, схвалена Постановою Кабміну України № 1545 від 12.10.2000 р., серед загальних положень містить фразу, що «на зміну ізольованому інтернатному вихованню дітей-інвалідів повинно прийти інтегроване навчання й виховання», а в «напрямах реабілітації» передбачає «перебування дитини- інваліда в дитячому колективі без ізоляції від суспільства (як це відбувається в закритих інтернатних установах), в умовах звичайного середовища» та про «поступову інтеграцію дітей-інвалідів до дитячих дошкільних закладів і загальноосвітніх шкіл». Тут також задекларовані збереження сім'ї на протипагу влаштуванню дитини в інтернат і перевага «інтеграції до учнівського колективу» над домашньою формою навчання.

Державний стандарт початкової загальної освіти для дітей, які потребують корекції фізичного або розумового розвитку (Постанова Кабміну України від 5.07.2004 № 848), однією зі своїх цілей бачить «створення передумов для запровадження інтегрованого навчання дітей». Пункт 9 зазначеного документа зобов'язує всі загальноосвітні навчальні заклади, незалежно від типу, форми власності та підпорядкування, працювати за цим Державним стандартом, якщо в закладі навчаються діти з особливими потребами. Але, на жаль, на сьогодні відсутній механізм запровадження та реалізації положень даного документа, і він не має практичного втілення.

Непокоїть також спроба дещо завуальованої заборони відвідування школи дитиною, якій призначена індивідуальна форма навчання, що міститься в листі МОН України № 1/9-3 від 11.01.05, в якому стверджується, що ст. 13 Закону України «Про загальну середню освіту» тлумачить індивідуальну та групову форми навчання як нібито взаємовиключні, хоч із самого тексту статті закону цього не випливає (у листі «за груповою чи індивідуальною формами», а в самому законі – «за груповою та індивідуальною формами»). Слід відзначити, що в попередній редакції «Положення про індивідуальне навчання» (наказ МОНУ № 430 від 05.09.2000) були набагато більш демократичні й розширені тлумачення, сприятливіші для інклюзивного навчання, наприклад: «1.7. Учні мають право індивідуально вивчати один, декілька або всі предмети навчального плану й відвідувати відповідні заняття в навчальному закладі, на базі якого здійснюється їхнє індивідуальне навчання, за власним вибором. Індивідуальне навчання може проводитись у приміщенні школи, у домашніх умовах, у лікувальному закладі тощо».

У чинному «Положенні про індивідуальну форму навчання в загальноосвітніх навчальних закладах» (наказ МОНУ від 20.12.2002 р. № 732 зі змінами) принаймні двічі зустрічається обґрунтування можливості поєднання індивідуальної та групової форм навчання – у лікарнях і в молодших класах за однотипними індивідуальними навчальними програмами: «2.10. У разі здійснення індивідуального навчання за однотипними індивідуальними навчальними програмами учнів 1-4-х класів на окремих заняттях можна об'єднувати у групи чисельністю не більше 5 осіб».

З 2001 року Міністерство освіти і науки України спільно з Інститутом спеціальної педагогіки НАПН України та за підтримки Всеукраїнського фонду «Крок за кроком» проводить науково-педагогічний експеримент «Соціальна адаптація та інтегрування у суспільство дітей з особливостями психофізичного розвитку шляхом організації їх навчання в загальноосвітніх навчальних закладах». Понад 20 навчальних закладів з різних областей України задіяно в

цьому експерименті. Позитивний досвід впровадження інклюзивної освіти нині поширюється на інші навчальні заклади України.

Впровадженню інклюзивної освіти в Україні на основі використання найкращого світового досвіду сприяє Національний україно-канадський проект «Інклюзивна освіта для дітей з особливими освітніми потребами в Україні», в рамках якого відпрацьовуються та удосконалюється нормативно-правова база та інклюзивні технології навчання. Позитивний досвід впровадження інклюзивної освіти нині поширюється на інші навчальні заклади України, які домагаються мати статус експериментального закладу, оскільки статус експериментального майданчика дозволяє застосовувати інші, відмінні від офіційно затверджених навчальні програми та плани, вводити додаткові чи інші, відмінні від типових, ставки персоналу, застосовувати новітні засоби навчання, авторські підручники тощо.

Нижче наведені цитати з окремих документів, які можуть певною мірою стосуватись організації інклюзивного навчання в загальноосвітніх школах. Зокрема, у Наказі МОН України № 849 від 3 листопада 2004 р. йдеться про те, що в рамках свого індивідуального навчального плану діти з особливими потребами могли би мати, крім загальноосвітнього, ще й корекційний, реабілітаційний, логопедичний компонент тощо: «Для створення оптимальних умов оволодіння навчальним матеріалом з учнями, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, підготовчого, 1–4-х класів проводяться індивідуальні та групові заняття з корекції вад розвитку». Досить цікаві пункти містяться в «Комплексній програмі освіти та фахової підготовки інвалідів», затвердженій спільним наказом МОНУ та АПН України від 26.11.2002: «створити в кожному районі міст і смт не менше однієї загальноосвітньої школи з необхідними умовами для навчання інвалідів з метою забезпечення ранньої соціальної адаптації дітей-інвалідів, які не мають відставання в інтелектуальному розвитку», відповідальними за які визначені «Міністерство освіти і науки, Міністерство охорони здоров'я, Міністерство економіки, Міністерство фінансів, міські і обласні державні адміністрації, громадські

організації інвалідів (протягом періоду реалізації програми)», і далі – «розробити нормативи чисельності і ввести в спеціальних школах-інтернатах, центрах професійної, соціальної, медичної реабілітації інвалідів, навчально-виробничих підприємствах і ВНЗ I–IV рівнів акредитації посади вчителів (викладачів) валеології, реабілітологів, психологів, профконсультантів, сурдоперекладачів та інших спеціалістів у межах виділених асигнувань». У зазначеному документі також передбачається кадрове забезпечення навчання дітей з особливими освітніми потребами: «..забезпечити практичними психологами і соціальними педагогами всі дошкільні навчальні заклади компенсуючого типу, спеціальні загальноосвітні школи (школи-інтернати) для дітей, які потребують корекції фізичного та розумового розвитку, загальноосвітні школи, професійно-технічні училища соціальної реабілітації для дітей, які потребують особливих умов виховання, загальноосвітні школи-інтернати для дітей, які потребують соціальної допомоги.

Завдяки співпраці психолого-медико-педагогічних консультацій і центрів практичної психології та соціальної роботи розширюються можливості інтегрування дітей з особливими потребами в суспільство, підвищується ефективність ранньої діагностики відхилень у розвитку дітей та здійснюється цілеспрямована розвивально-корекційна робота безпосередньо у навчальному закладі, де навчається дитина». Нині активна робота проводиться над доопрацюванням основних освітніх законів, зокрема в закон «Про освіту», введено поняття інклюзивного навчального закладу, Кабінетом Міністрів України затверджено «Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах про інклюзивне навчання» (Постанова Кабінету Міністрів України від 15.08.2011 №872).

Особливості впровадження інклюзивної освіти в різних країнах світу

Інтегрування дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітні навчальні заклади в країнах Центральної Європи В передових країнах Західної Європи, починаючи з 70-х років ХХ ст. відбувалася перебудова спеціальної

освіти. Зокрема, інклюзивне навчання дітей з особливостями розвитку визначено як основну форму здобуття освіти неповносправними.

Інклюзивне навчання в Італії.

Серед європейських країн Італія посідає чільне місце у впровадженні ідей інклюзивного навчання, оскільки однією з перших визнала інклюзивне навчання найприйнятнішою для неповносправних дітей формою здобуття освіти. За визначенням директора Департаменту Національних досліджень у галузі освітніх інновацій в Італії Р. Tortora, «Італія у цьому відношенні стала лабораторією для всього світу, оскільки саме латинська культура зорієнтована на визнання автономності та гідності кожної людини».

Освітню реформу в країні, яку було проведено у 1972 р., ініціював громадський рух «Демократична психіатрія». Метою цього громадського об'єднання було досягнення прогресивних змін у психіатричних лікувальних установах, усунення відособлення та ізоляції соціально не небезпечних осіб з порушеною психікою, які стали в'язнями ізольованих закладів. Учасники цього руху вважали, що виникнення психічних відхилень у багатьох випадках провокується суспільством і школою, в тому числі і спеціальними навчальними закладами. Тому варто ініціювати зміни і, насамперед, запровадити шкільну реформу, яка б надала можливість людям з психофізичними особливостями почуватися повноцінними членами суспільства.

Під тиском громадськості у 1971 р. в Італії був ухвалений новий «Закон про освіту», який законодавчо закріпив право батьків на вибір навчального закладу, визначив статус масових шкіл, де навчаються всі діти з проблемами в розвитку, забезпечив державну підтримку щодо здобуття освіти дітям з особливостями психофізичного розвитку.

Як зазначає Vanathy Bela, «...закон затвердив зміни, що наступили у житті, оскільки цього вимагав час». У 1977 р. були розроблені додатки до «Закону про освіту», які визначали, що діти з особливостями розвитку мають ходити до школи поблизу домівки та навчатися у класах разом зі своїми однолітками; наповнюваність класів не може перевищувати 20 учнів; у такому

класі можуть навчатися не більше 2 дітей з порушеннями; спеціальні класи в масових школах анулюються; школярі з особливими освітніми потребами мають бути забезпечені кваліфікованою підтримкою з боку педагогів і різнопрофільних фахівців, які працюють з ними за узгодженими програмами; у класах із сумісним навчанням мають працювати спеціальні педагоги разом з учителями.

В оновленому «Законі про освіту» 1992 р., у розділі про навчання дітей з особливими потребами, серед пріоритетів визначено: роботу щодо взаємодії шкіл з установами різного підпорядкування з метою надання всебічної допомоги школярам з особливими освітніми потребами різнопрофільними фахівцями, які мають працювати узгоджено та в тісному контакті; залучення батьків до процесу навчання дітей з особливостями розвитку тощо. Дані, які наводить відомий італійський дослідник В. Vanathy, свідчать, що нині в країні понад 90% дітей з особливостями психофізичного розвитку здобувають освіту в закладах загального типу.

В освітніх департаментах провінцій країни функціонують консультативні служби, до складу яких входять різнопрофільні фахівці, адміністратори шкіл, працівники управлінь освіти, представники громадських організацій, за необхідності долучаються спеціалісти служб охорони здоров'я. Співробітники цих служб організовують інклюзивне навчання, діагностуючи дітей і визначаючи їхні потреби, надають консультативну та навчально-методичну допомогу педагогам і шкільній адміністрації. У масових муніципальних закладах (і в дошкільних, і в шкільних) працюють асистенти вчителів, які надають допомогу школярам з обмеженими можливостями здоров'я та разом з педагогом класу відповідають за успішність учнів з особливими потребами. Асистенти вчителів спільно з педагогом складають індивідуальні навчальні плани для кожного учня з особливостями психофізичного розвитку з урахуванням його навчальних потреб, в т. ч. з корекційно-реабілітаційної допомоги, яка в окремих випадках надається поза межами школи – в центрах медико-соціальної реабілітації.

Психолого-медико-соціальні центри (досвід Бельгії).

Цікавий досвід навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку має Бельгія. У цій країні правовою основою освіти осіб з обмеженими можливостями здоров'я є «Закон про спеціальну освіту», ухвалений у 1970 р. Суттєві зміни до нього було внесено Декретом Уряду від 28 липня 1978 р. Закон визначає основні положення здобуття освіти неповносправними у світлі загального реформування системи освіти, серед яких і право батьків на вибір освітнього закладу для своєї дитини.

Як зазначають бельгійські вчені у галузі спеціальної освіти W. Weiss та W. Werdajk, шляхи здобуття освіти неповносправними визначалися у Бельгії тривалий час. Ще в 1960 р. «Законом про освіту» було визначено необхідність створення служб психолого-медико-соціального супроводу, які б вирішували проблеми вибору освітнього маршруту дітей з особливостями психофізичного розвитку. Саме ці служби визначають майбутнє перебування дитини у спеціальних установах, де здобувають освіту 4% усіх дітей шкільного віку. У Бельгії функціонують 8 типів спеціальних закладів: для дітей з легким ступенем розумової відсталості, з середнім і важким, з емоційно-вольовими порушеннями та розладами поведінки, з фізичними розладами, з порушеннями зору та слуху, із соматичними захворюваннями, з труднощами у навчанні. Після проходження дітьми з порушеннями розвитку ретельного психолого-медико-соціально-педагогічного обстеження, яке відбувається в ПМС-центрах (психолого-медико-соціальних центрах), складається загальний висновок і надаються рекомендації стосовно майбутнього навчання дитини. Батьки (опікуни) дитини беруть активну участь в обговоренні результатів та ухваленні кінцевого рішення щодо вибору освітнього закладу – масового чи спеціального.

ПМС-центри функціонують у системі масової та спеціальної освіти. Їх робота зосереджена на наданні допомоги школам, батькам і дітям з особливими освітніми потребами. Допомога спеціалістів ПМС-центрів школам полягає у визначенні освітнього маршруту дитини з особливими потребами (переведення її з одного закладу до іншого, з нижчого освітнього рівня на вищий), у

складанні індивідуальних планів навчання, у проведенні корекційної роботи тощо.

Фахівці ПМС- центрів вичерпно інформують батьків щодо надання освітніх, медичних і соціальних послуг дітям з особливостями розвитку в системі спеціальної та загальної освіти, допомагають у прийнятті рішень стосовно перебування їхньої дитини в тому чи іншому навчальному закладі, допомагають в одержанні різних видів медичної та соціальної допомоги. Дітей, які потребують професійної допомоги, спеціалісти ПМС-центру ретельно обстежують і вивчають, надають їм консультації, проводять розвивально-корекційні заняття тощо.

Законодавчі освітні акти Бельгії передбачають певну свободу в організації освітніх закладів: муніципальні освітні заклади, фінансове забезпечення яких відбувається за рахунок місцевих органів самоврядування; громадські освітні заклади, які утримуються громадськими фондами; приватні заклади, фінансове утримання яких беруть на себе приватні особи та громадські організації, в тому числі і релігійні. При наданні дитині з порушеннями розвитку можливості навчатися інтегровано всі учасники цього процесу укладають угоду та розробляють індивідуальний навчальний план. Цей план складається з детального опису особливостей і потреб дитини, з визначення додаткової допомоги, яку вона має одержувати (в тому числі, хто її надаватиме, як часто та де саме).

У Бельгії основними службами підтримки дітей з особливими потребами в умовах сумісного навчання є психолого-медико-соціальні центри, що забезпечують надання спеціальних додаткових послуг учням, які того потребують. Залежно від кількості школярів з особливостями розвитку в певній місцевості, організовуються ПМС-центри різного підпорядкування (позашкільні та шкільні). Фахівці центру надають психолого-педагогічну та медико-соціальну допомогу учням з порушеннями розвитку та їхнім сім'ям, консультують батьків, надають навчально-методичну допомогу вчителям, однак, основна спрямованість їхньої роботи – це діти з особливими потребами.

У Бельгії функціонують служби різного підпорядкування (Міністерств охорони здоров'я, соціального забезпечення), які, в разі необхідності, надають додаткові спеціальні послуги дітям з обмеженими можливостями здоров'я та сім'ям, в яких вони проживають. У школах з інклюзивним навчанням спеціальні педагоги працюють як у штаті засаду, так і запрошуються за угодами зі спеціальних шкіл.

На перших етапах навчання спеціальні педагоги проводять індивідуальні заняття з дітьми з особливостями психофізичного розвитку, надалі до обов'язків спеціального педагога входить ознайомлення вчителя з проблемами дитини, залучення його до роботи із використанням певних методів і прийомів навчання, надання консультацій. Залучення до навчального процесу педагогів зі спеціальних шкіл дає можливість використовувати відповідні досвід та знання, а також усувати бар'єри між спеціальною та загальною освітою.

Діти з особливостями розвитку, які були переведені зі спеціальних шкіл, упродовж першого року навчання одержують необхідну спеціальну допомогу (далі ця допомога надається індивідуально та за потреби). Адміністративні органи несуть повну фінансову та організаційну відповідальність за кожного інтегрованого учня і сприяють задоволенню його особливих потреб.

Варіативність надання психолого-педагогічної підтримки у процесі інклюзивного навчання (досвід Німеччини).

Слід зазначити, що подібне реформування освітньої галузі відбулося в Німеччині, де на початку 70-х років, завдяки діяльності громадської батьківської організації «Життєва допомога», Міністерством у справах освіти, релігії і культури були ухвалені нормативно-правові акти, які засвідчили, що кожна дитина з обмеженими можливостями має право на вибір навчального закладу, має бути забезпечена психолого-педагогічним супроводом, залучена до педагогічного процесу, незалежно від ступеня складності захворювання.

Основоположним освітнім документом з організації спільного навчання дітей з порушеннями розвитку та їхніх здорових однолітків для всіх регіонів країни (Земель) стали ухвалені у 1972 р. «Рекомендації з організації

спеціального навчання». Цей документ уможливив розвиток «кооперативних» форм організації освітньої діяльності масових і спеціальних шкіл, що передбачають спільне проведення масових заходів, окремих навчальних занять, відвідування учнями з порушеним розвитком масової школи та надання їм корекційно-реабілітаційних послуг у спеціальному закладі тощо.

У вирішенні питань психолого-педагогічного супроводу учнів з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання Німеччину з-поміж інших європейських країн вирізняє варіативність його організації, що зумовлена відмінностями у законодавстві Земель. В окремих Землях освітні нормативно-правові акти передбачають, що школи можуть мати у своєму штаті спеціальних педагогів і фахівців, які надають допомогу дітям з особливими потребами. В окремих випадках спеціальні педагоги виконують функції асистента вчителя, співпрацюючи з педагогами класу. Психолого-педагогічний супровід забезпечується педагогічними центрами, які функціонують у кожному регіоні, хоча форми організації роботи можуть бути різні. Центри надають різнопланову допомогу школярам з особливими освітніми потребами, проводять з ними профорієнтаційну роботу, координують діяльність різнопрофільних фахівців, консультують батьків і вчителів масових та спеціальних шкіл тощо.

Окрім центрів підтримки учням з особливими потребами надають служби, що функціонують поза межами шкіл і фінансуються органами місцевого самоврядування. Це – медико-соціальні служби, ресурсні центри, реабілітаційні заклади тощо. Нині у Німеччині, паралельно із системою спеціальних освітніх установ, де перебувають діти, переважно, зі складними порушеннями, функціонують заклади інклюзивного навчання.

Словаччина, Чехія та Польща – на шляху до інклюзії

Цим країнам притаманні форми повного та часткового інтегрування (коли учні навчаються сумісно або проводять 80 та більше відсотків навчального часу у спецкласах). Варто зазначити, що в Чехії має місце так звана зворотне інтегрування: усі спецшколи мають дозвіл навчати дітей, що не мають вад

психофізичного розвитку. Кількість таких дітей є обмеженою – не більше 25-ти відсотків від загальної кількості учнів у класі.

У Чехії послуги дітям з особливими потребами та молоді взагалі надаються спеціальними навчальними центрами, які зазвичай є частиною спеціальної школи. У цих центрах працюють команди спеціалістів (два спецпедагоги – як для дітей молодшого, так і старшого віку, психолог і соціальний працівник). Цими спеціалістами здійснюється спеціальне діагностичне навчання, лікувальні заняття, психотерапія, спеціальні корекційно-розвивальні заняття, також вони відповідають за складання індивідуальних навчальних планів у тісній співпраці з учителями загальних класів і батьками. Інтегровані учні розглядаються як пацієнти денної амбулаторії. Серед основних цілей цих центрів є інтегрування учнів до загальноосвітньої школи за місцем проживання, тобто впровадження інклюзивної форми навчання.

Діти з особливими потребами та організація їх навчання

Найбільше дітей з особливими потребами саме в дошкільному віці перебувають разом зі своїми однолітками, найменша частка інтегрованих учнів з особливими освітніми потребами старших класів. Аналітичні дані засвідчують, що ставлення вчителів загальноосвітніх шкіл до роботи з учнями з особливими потребами значною мірою залежить від їхнього досвіду, від рівня фахової підготовки та належної допомоги вчителям з боку адміністрації та батьків учнів. Найменше бажання інтегрувати учнів з особливими потребами виявляють учителі загальноосвітніх шкіл, коли йдеться про емоційні чи поведінкові розлади. Аналіз досвіду навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку у країнах Європи свідчить, що у переважній більшості з них інклюзивне навчання є основною формою здобуття освіти неповносправними.

Однак, варто наголосити, що діти з особливими освітніми потребами мають змогу здобувати освіту і в спеціальних навчальних закладах, і в закладах

масового типу. У європейських країнах спеціальні заклади функціонують і надають допомогу дітям з обмеженими можливостями здоров'я, однак, вони не є сегрегативними осередками. «Кордони» між спеціальною та загальною освітою прозорі, оскільки країни з демократичним устроєм пропагують цінності громадянського суспільства, яке базується на ідеях рівноправності, толерантності та інклюзії. Вочевидь, досить повно характеризує європейську освітню ситуацію норвезький професор Stangvik S.: «Процес інклюзії має кілька стадій: від явного чи прихованого спротиву, через пасивне сприйняття – до активного. Сьогодні ми наближаємося до завершальної стадії. Втім, для цього потрібно було близько 20 років».

Лабораторне заняття 2

Тема: Спеціальна освіта в Україні та модернізація освітньої галузі

План:

1. Складові інклюзії.
2. Чому впровадження інклюзії у школі може бути неефективним?
4. Передумови успішної розбудови інклюзивного середовища.
5. Інклюзивні школи – ефективні школи.
6. Роль педагога у впровадженні інклюзивної освіти.

Завдання:

1. Проаналізувати (письмово) статтю Захарчук М.Є. Аналіз досвіду США в організації інклюзивного навчання дітей загальноосвітньої школи / М. Є. Захарчук. // Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер. : Психолого-педагогічні науки. - 2012. - № 6.

Проаналізувати (письмово) статтю Мартинчук О.В. Сучасні вимоги до професійної діяльності вчителя початкової школи в умовах інклюзивного навчання. <http://www.psyh.kiev.ua>

Список рекомендованої літератури:

1. Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: наук.-метод.зб.: Вип. 8 Т.1 – К.:, 2006. – 288 с.
2. Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: наук.-метод.зб.: Вип. 11 Т.1 К.:Наук. світ, 2009.– 308 с.
3. Колупаєва А,А, Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія. – К.: “Самміт-Книга”, 2009. – 272 с.: іл. – (Серія“Інклюзивна освіта”).
4. Пантюк. Т.І., Невмержицька О.В., Пантюк М.П. Основи корекційної педагогіки: навчально-методичний посібник. – 2-ге видання, доповнене і перероблене. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ,2009. – 324с.
5. Синьов В.М., Коберник Г.М. Основи дефектології: Навч. Посібник. – К.: Вища шк., 1994. – 143с.
6. Спеціальна педагогіка: Понятійно-термінологічний словник . –Луганськ: Альма-матер, 2003. – 436 с.
7. Бородулина С.Ю. Коррекционная педагогика: психолого-педагогическая коррекция отклонений в развитии и поведении школьников /Серия «Учебники, учебные пособия». – Ростов н/Дону: «Феникс», 2004. – 352 с.
8. Выготский Л.С. Собрание сочинений в 6-ти томах. Т.5. Основы дефектологии / Под.ред. Т.А. Власовой. – М.: Педагогика, 1983. – 368с.
9. Гонеев А.Д. и др. Основы коррекционной педагогики. – М.: Академия, 1999.
- 10.Дэвид Митчелл. Эффективные педагогические технологии специального и инклюзивного образования. Главы из книги. – РООИ «Перспектива», 2011. – 138 с.
- 11.Дети с ограниченными возможностями: проблемы и инновационные тенденции в обучении и воспитании. Хрестоматия по курсу «Коррекционная педагогика и специальная психология» /Сост.Н.Д. Соколова, Л.В. Калининкова. – М.: Издательство ГНОМ и Д, 2001. – 448 с.
- 12.Липа В.А. Психологические основы педагогической коррекции. – Д.: Лебедь,2000.

Теоретичний кейс
ПРОЦЕС ПЛАНУВАННЯ: МОДЕЛЬ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ
ІНКЛЮЗИВНОГО КЛАСУ

Базова ідея цієї моделі полягає в тому, що кожна дитина в класі здатна навчатися; в класі завжди є індивідуальні відмінності; а також, що учні мають працювати в гнучкому навчальному середовищі, за гнучкою програмою та гнучкою методикою. При цьому важливо, щоб усі вони були зорієнтовані на однакові навчальні результати, проте рівень досягнення цих результатів та їх значущість для кожного учня варіюється відповідно до його потреб.

Для планування навчального процесу в інклюзивному класі вчителю рекомендується спиратися на концептуальну систему, закладену в освітньому стандарті передбачену відповідними вимогами до рівня знань, умінь і навичок школярів. На початковому етапі вона є основою для попереднього оцінювання та навчання в класі, де є діти з особливими навчальними потребами. Такі системи понять задають єдину структуру для навчання в класі для всіх учнів та з усіх дисциплін. І, незважаючи на індивідуалізацію в повсякденному навчальному процесі, орієнтація на загальні очікувані результати створює умови для того, щоб усі діти «рухалися в одному й тому самому напрямі».

Попри наявні в учнівському колективі відмінності в плані підготовленості й розвитку, всі діти під час уроку опановують ті самі навички. Такі очікувані результати підходять для всіх учнів, усіх рівнів та всіх навчальних дисциплін. Передбачається, що діти є активними учасниками навчального процесу, самі конструюють смисл понять, регулюють власну навчальну діяльність за допомогою різноманітних стратегій. Що ж до самого навчання, то воно має комплексний, повторюваний, активний і соціальний характер.

Концептуальна система понять і вимог як основа для вироблення широких навчальних цілей Розуміння прочитаного тексту та його критичний аналіз – це одна із цілей навчання, яка підходить для всіх учнів від підготовчого

до 12 класу. Вона присутня у вивченні всіх шкільних дисциплін. Водночас, глибина розуміння й аналізу тексту залежить від рівня розвитку та підготовленості дітей, від особливостей їхньої навчальної діяльності. Тому широкі навчальні цілі задають загальні параметри для організації навчального процесу в різнорівневому класі та слугують орієнтиром для викладання й оцінювання в перші шість-вісім тижнів навчального року.

Кожна широка навчальна ціль містить у собі низку специфічних очікуваних результатів для учнів із різним рівнем розвитку та здібностей. Учитель намагається інтегрувати ці очікувані результати у вивчення різних предметних галузей та на їх основі складає короткотермінові плани роботи. Крім того, ці широкі навчальні цілі відіграють провідну роль у плануванні тільки на перших етапах, поки вчитель збирає дані про учнів, вирішує організаційні моменти та добирає методики. Далі всі окреслені ними очікувані результати досягаються в процесі традиційного інтенсивного навчання за допомогою таких методик як моделювання цільових навичок, «думання вголос», відгук на роботу товариша, групова дискусія.

Починаємо планувати: визначення цілей

- Покращувати якість особистого відгуку на текст.
  - Вдосконалювати навички генерування, конкретизації та вираження ідей, а також навички структурування тексту.
  - Розвивати навички організації, фіксування та оцінки інформації.
- Покращувати навички постановки запитань і вирішення проблем у процесі наукового пошуку.
- Розширювати набір стратегій та підказок, які учні використовують у процесі роботи з текстом: – стратегії розуміння прочитаного; – пошук та розуміння підказок у тексті; – фонетичний і структурний аналіз.
  - Вдосконалювати навички наукового пошуку, зокрема вміння ставити запитання, пропонувати ідеї, складати план проведення експерименту, а також збирати, оброблювати та інтерпретувати дані.

- Розвивати навички набуття знань, оброблення та передачі інформації, вирішення проблем і прийняття рішень.

- Покращувати навички генерування ідей у процесі підготовки до написання письмових робіт за допомогою різноманітних методик, у тому числі «мозкового штурму», групового й загального обговорення, написання письмових робіт з метою дослідження певної теми та оповідання історій з власного досвіду.

- Формувати спеціальні методики для опису навколишнього світу та для вирішення проблем.

Кожна з цих загальних цілей поєднує в собі цілий набір певних навичок, які можна безпосередньо інтегрувати до вивчення предметів і моделювати їх застосування для учнів. На початку року педагог зосереджує увагу на загальних результатах, і на їх основі організовує навчання для всіх дітей. На цьому етапі рекомендується застосовувати фронтальні форми роботи, коли весь клас потребує докладних пояснень, практики та моделювання навичок. Крім того, в цей період діти досить часто мають змогу спостерігати за тим, як ці навички застосовують (моделюють) їхні товариші в процесі обміну інформацією, думками та ідеями.

Концептуальна система понять і вимог як відправний пункт для викладання: широкі навчальні результати У перші шість-вісім тижнів навчання будується головним чином на основі широких навчальних результатів. У цей час воно спрямоване на формування навичок постановки запитань, категоризації інформації, орфографії, вирішення проблем, спільної роботи в групі та надання власного відгуку на текст.

Кредит 2. Педагогіка і психологія інклюзивного навчання

Лабораторне заняття 3

Психолого-педагогічна характеристика суб'єктів інклюзивної освіти

План:

1. Особливості створення інклюзивного середовища в загальноосвітньому навчальному закладі

2. Характеристика основних категорій дітей з вадами психофізичного розвитку.

3. Види адаптації дітей з особливими освітніми потребами

Завдання

Розробити та презентувати рекомендації вчителям загальноосвітніх шкіл для успішної роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби

Список рекомендованої літератури:

1. Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: наук.-метод.зб.: Вип. 8 Т.1 – К.:, 2006. – 288 с.

2. Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: наук.-метод.зб.: Вип. 11 Т.1 К.:Наук. світ, 2009.– 308 с.

3. Колупаєва А,А, Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія. – К.: “Самміт-Книга”, 2009. – 272 с.: іл. – (Серія“Інклюзивна освіта”).

4. Пантюк. Т.І., Невмержицька О.В., Пантюк М.П. Основи корекційної педагогіки: навчально-методичний посібник. – 2-ге видання, доповнене і перероблене. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ,2009. – 324с.

5. Синьов В.М., Коберник Г.М. Основи дефектології: Навч. Посібник. – К.: Вища шк., 1994. – 143с.

6. Спеціальна педагогіка: Понятійно-термінологічний словник . –Луганськ: Альма-матер, 2003. – 436 с.

7. Бородулина С.Ю. Коррекционная педагогика: психолого-педагогическая коррекция отклонений в развитии и поведении школьников /Серия «Учебники, учебные пособия». – Ростов н/Дону: «Феникс», 2004. – 352 с.

8. Выготский Л.С. Собрание сочинений в 6-ти томах. Т.5. Основы дефектологии / Под.ред. Т.А. Власовой. – М.: Педагогика, 1983. – 368с.

9. Гонеев А.Д. и др. Основы коррекционной педагогики. – М.: Академия, 1999.

10. Дэвид Митчелл. Эффективные педагогические технологии специального и инклюзивного образования. Главы из книги. – РООИ «Перспектива», 2011. – 138 с.

11. Дети с ограниченными возможностями: проблемы и инновационные тенденции в обучении и воспитании. Хрестоматия по курсу «Коррекционная педагогика и специальная психология» /Сост.Н.Д. Соколова, Л.В. Калининкова. – М.: Издательство ГНОМ и Д, 2001. – 448 с.

12. Липа В.А. Психологические основы педагогической коррекции. – Д.: Лебедь, 2000.

Лабораторне заняття 4

Тема: Корекційно-розвивальна робота як складова інклюзивного навчання.

План:

1. Корекційно-розвивальна робота та її значення у процесі навчання дітей із порушеннями психофізичного розвитку.

2. Мультидисциплінарна команда та її діяльність в умовах інклюзивного навчального закладу.

2. Співпраця фахівців як умова успішності інклюзивного навчання педагогів.

Завдання:

1. Розробили структурно-логічну схему «Структура та взаємодія мультидисциплінарної команди»

2. Визначити основні вимоги до складання корекційних програм для дітей з особливими потребами в умовах інклюзії.

3. Ессе «шляхи створення розвиваючого середовища в загальноосвітній школі для включення дітей із порушеннями інтелекту».

Список рекомендованої літератури:

1. Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: наук.-метод.зб.: Вип. 8 Т.1 – К.:, 2006. – 288 с.
2. Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: наук.-метод.зб.: Вип. 11 Т.1 К.:Наук. світ, 2009.– 308 с.
3. Колупаєва А,А, Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія. – К.: “Самміт-Книга”, 2009. – 272 с.: іл. – (Серія“Інклюзивна освіта”).
4. Пантюк. Т.І., Невмержицька О.В., Пантюк М.П. Основи корекційної педагогіки: навчально-методичний посібник. – 2-ге видання, доповнене і перероблене. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ,2009. – 324с.
5. Синьов В.М., Коберник Г.М. Основи дефектології: Навч. Посібник. – К.: Вища шк., 1994. – 143с.
6. Спеціальна педагогіка: Понятійно-термінологічний словник . –Луганськ: Альма-матер, 2003. – 436 с.
7. Бородулина С.Ю. Коррекционная педагогика: психолого-педагогическая коррекция отклонений в развитии и поведении школьников /Серия «Учебники, учебные пособия». – Ростов н/Дону: «Феникс», 2004. – 352 с.
8. Выготский Л.С. Собрание сочинений в 6-ти томах. Т.5. Основы дефектологии / Под.ред. Т.А. Власовой. – М.: Педагогика, 1983. – 368с.
9. Гонеев А.Д. и др. Основы коррекционной педагогики. – М.: Академия, 1999.
- 10.Дэвид Митчелл. Эффективные педагогические технологии специального и инклюзивного образования. Главы из книги. – РООИ «Перспектива», 2011. – 138 с.
- 11.Дети с ограниченными возможностями: проблемы и инновационные тенденции в обучении и воспитании. Хрестоматия по курсу «Коррекционная педагогика и специальная психология» /Сост.Н.Д. Соколова, Л.В. Калининкова. – М.: Издательство ГНОМ и Д, 2001. – 448 с.
- 12.Липа В.А. Психологические основы педагогической коррекции. – Д.: Лебедь,2000.

Кредит 3. Психолого-педагогічний супровід суб'єктів інклюзивної освіти

Лабораторне заняття 5-6

Передумови для забезпечення успішної інклюзії. Педагоги як провідники змін.

План:

1. Індивідуальний навчальний план як складова курикулуму.
2. Необхідність використання індивідуального плану у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.
3. Розробка індивідуального навчального плану.
4. Підготовка та вимоги до підписання ІНП.
5. Співпраця з батьками при розробленні та виконанні індивідуального навчального плану.
6. Аналіз основних компонентів індивідуального навчального плану.

Завдання:

1. Розробіть алгоритм складання ІНП.
2. Розробіть індивідуальний навчальний план для учня 1-го класу з діагнозом ЗПР, ДЦП(стерта форма дизартрії, нижній парапарез).
3. Охарактеризуйте рівень розвитку учня 1 класу з розумовою відсталістю,
який потребує навчання за індивідуальним планом (навчальний рівень, особливості поведінки, комунікативні навички, емоційно-вольову сферу).

Список рекомендованої літератури:

1. Будяк Л.В. Інклюзивне навчання в сільському загальноосвітньому закладі. Черкаси – 2010.
2. Діти з особливими потребами у загальноосвітньому просторі: початкова ланка, К.: - 2004.
3. Деніелс, Е.Р., Стаффорд, К. (2000). Залучення дітей з особливими потребами до системи загальноосвітніх класів (переклад з англійської), -256 с.

4. Діти з особливими потребами в початковій школі: поради батькам. Книга 3, - (2006).
5. Діти з особливими потребами: поради батькам: Книга 1 – (2004).
6. Колупаєва А. (2007). Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку у загальноосвітні навчальні заклади.
7. Софій Н., Кавун Ю. (2006) Посібник для батьків і педагогів з обстоювання та захисту прав дітей з особливими освітніми потребами та громадської діяльності, - 141 с.
8. Засенко В., Софій Н. (2007). Інклюзивна освіта: стан і перспективи розвитку в Україні: Науково-методичний збірник до Всеукраїнської науково-практичної конференції в рамках реалізації проекту «Створення ресурсних центрів для батьків дітей з особливими освітніми потребами» за підтримки програми IBPP– TACIS Європейської Комісії, - 180 с.
9. А. Колупаєва, Н. Софій, Ю. Найда, О. Таранченко, С. Єфімова, Н. Слободянюк, І. Луценко, Л. Будяк; За заг. ред. Л. Даниленко, Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально-методичний посібник.К.-2009
- 10.Praisner, C.L. (2003). Attitudes of elementary principals toward the inclusion of students with disabilities. *Exceptional Children*, 69(2), 135–145.
- 11.Skipper, S. (2006). *Conceptual Framework for Effective Inclusive Schools*. Retrieved September 2006, from www.leadership.fau.edu/icsei2006/papers/skipper.doc
- 12.Sobsey, D. & Dreimanis, M. (1993). Integration Outcomes: Theoretical Models and Empirical Investigations. *Developmental Disabilities Bulletin*, 21.1.
- 13.Talbert, J E & McLaughlin, M W, 1994, Teacher professionalism in local school contexts. In *American Journal of Education*, 102, pp 120-59

Лабораторне заняття 7-8

Тема: Роль батьків у впровадженні інклюзивної освіти

План:

1. Роль сім'ї в процесі інтегрування дитини з особливими освітніми потребами в загальноосвітнє середовище.
2. Батьки – як члени навчальних команд. Роль батьків в оцінюванні розвитку своєї дитини.
3. Завдання батьків як членів навчальної команди.
4. Налагодження стосунків з педагогами та персоналом школи. Обмін конструктивною інформацією.

Завдання:

Розробити методичні рекомендації для дефектологів «Особливості роботи з батьками в умовах інклюзивної освіти»

Список рекомендованої літератури:

1. Будяк Л.В. Інклюзивне навчання в сільському загальноосвітньому закладі. Черкаси – 2010.
2. Діти з особливими потребами у загальноосвітньому просторі: початкова ланка, К.: - 2004.
3. Деніелс, Е.Р., Стаффорд, К. (2000). Залучення дітей з особливими потребами до системи загальноосвітніх класів (переклад з англійської), -256 с.
4. Діти з особливими потребами в початковій школі: поради батькам. Книга 3, - (2006).
5. Діти з особливими потребами: поради батькам: Книга 1 – (2004).
6. Колупаєва А. (2007). Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку у загальноосвітні навчальні заклади.
7. Софій Н., Кавун Ю. (2006) Посібник для батьків і педагогів з обстоювання та захисту прав дітей з особливими освітніми потребами та громадської діяльності, - 141 с.
8. Засенко В., Софій Н. (2007). Інклюзивна освіта: стан і перспективи розвитку в Україні: Науково-методичний збірник до Всеукраїнської науково-

практичної конференції в рамках реалізації проекту «Створення ресурсних центрів для батьків дітей з особливими освітніми потребами» за підтримки програми ІВРР– ТАСІС Європейської Комісії, - 180 с.

Питання до екзаменаційних білетів, екзаменаційні білети

- 1 Мета і завдання інклюзивної освіти осіб з особливими потребами
2. Різноманіття підходів до інтерпретації поняття «Інклюзивна освіта»
3. Міжнародні правові документи, що становлять нормативно-правові основи інклюзивної освіти
4. Документи, що регулюють інклюзивну освіту на території України
5. Розмежування понять «інтегрована освіта осіб з ОМЗ» і «інклюзивна освіта осіб з ОМЗ»
6. Принципи та методика підготовки вчителя до інтегрованого навчання дітей з обмеженими можливостями
7. Моделі освітньої інтеграції дітей шкільного віку з обмеженими можливостями здоров'я
8. Моделі освітньої інтеграції дітей дошкільного віку з обмеженими можливостями здоров'я
9. Етапи становлення системи спеціальної освіти в Україні
10. Концепція інтегрованої освіти осіб з обмеженими можливостями здоров'я
11. Експериментальні моделі інклюзивної освіти.
12. Сутність, функції і структура інклюзивного процесу навчання.
13. Корекційно-розвиваючі технології в системі навчання осіб з обмеженими можливостями здоров'я в умовах інклюзивного навчання
14. Умови, що забезпечують спеціальні освітні потреби дітей з ОМЗ в умовах інклюзивного навчання.
15. Діагностико-консультативна робота з дітьми з ОМЗ в умовах інклюзивного навчання.
16. Фізкультурно-оздоровча робота з дітьми з ОМЗ в умовах інклюзивного навчання.
17. Виховничо-освітня робота з дітьми з ОМЗ в умовах інклюзивного навчання.
18. Корекційно-розвиваюча робота з дітьми з ОМЗ в умовах інклюзивного навчання.

19. Соціально-педагогічна робота з дітьми з ОМЗ в умовах інклюзивного навчання.
20. Психолого-педагогічний супровід сімей учнів з ОМЗ в умовах інклюзивного навчання.
21. Структура і зміст діяльності служби психолого-педагогічного супроводу в умовах інклюзивного навчання.
22. Тьюторства в інклюзивному освітньому просторі
23. Інклюзивної моделі дошкільної освіти дітей з ОМЗ.
24. Інклюзивна і спеціальна освіта - проблеми та перспективи.
25. Принципи побудови індивідуальних програм психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП в умовах інклюзії.
26. Умови реалізації завдань інклюзивного навчання.
27. Чим відрізняються поняття «інтеграція» та «інклюзія»?
28. Розкрийте сутність основних складових інклюзії.
29. Назвіть причини, внаслідок яких впровадження інклюзії у школі може виявитися неефективним.
30. Перерахуйте складники успішного впровадження інклюзивної практики.
31. Якою має бути ефективна школа?
32. Охарактеризуйте роль педагога у впровадженні інклюзивної практики.

Методичні матеріали, що забезпечують самостійну роботу студентів

Методичні рекомендації:

- короткий теоретичний коментар до кожної теми;
- питання, що виносяться на обговорення та список літератури, необхідної для самостійної роботи студента;
- тексти ситуацій для аналізу, умови завдань тощо, які розглядаються на семінарських та практичних заняттях.

До змісту методичних рекомендацій:

- поради з планування та організації часу, необхідного для вивчення навчальної дисципліни;
- опис послідовності дій студента під час засвоєння змісту навчальної дисципліни;
- рекомендації щодо використання матеріалів НМК;
- рекомендації щодо роботи з літературою;
- поради з підготовки до поточного та підсумкового контролю;
- банк тестів;
- роз'яснення щодо виконання домашніх завдань (прикладні завдання та їх рішення);
- список рекомендованої літератури.

ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Методи контролю

Оцінювання теоретичних знань та практичних навичок студентів протягом навчального семестру відбувається за результатами усних відповідей на практичних заняттях, тестування, письмового опитування, перевірки практичних завдань та самостійної роботи, обговорення рефератів тощо.

Робоча програма передбачає застосування 3-х форм контролю знань студентів:

Форма поточного контролю – усне опитування, тестування на практичних заняттях, виконання практичних завдань.

Періодична форма контролю – виконання кредитних контрольних робіт, розробка проектів, творчі роботи

Форма підсумкового контролю – залік на основі суми балів набраних за кожний кредит.

Студенти виконують навчальну програму з дисципліни як в аудиторії, так і поза аудиторією: відповідають на тести з тем курсу, виконують практичні завдання, готуються до практичних/практичних занять, обговорюють конкретні ситуації, виконують завдання для самостійної роботи – кожне з них оцінюється за відповідними критеріями у балах. Максимальна сума балів – 100. Діагностика знань здійснюється за бальною системою, яка послідовно переводить бали у звичайну оцінку.

Поточний, контроль здійснюється у вигляді опитування, виконання індивідуального або колективного завдання та їх захисту. Кредитний (рубіжний) контроль передбачає виконання контрольної роботи, підсумковий - здачу іспиту.

Критеріями оцінки є:

<u>при усних відповідях:</u>	<u>при виконанні письмових завдань:</u>
<ul style="list-style-type: none"> • повнота розкриття питання; • логіка викладання, культура мови; • емоційність та переконаність; • використання основної та додаткової літератури; • аналітичні міркування, вміння роботи порівняння, висновки. 	<ul style="list-style-type: none"> • повнота розкриття питання; • цілісність, системність, логічна послідовність, вміння формулювати висновки; • акуратність оформлення письмової роботи.

На семінарському/індивідуальному занятті оцінюються:

- усні відповіді студентів;
- участь в обговоренні дискусійних питань;
- участь у ділових, рольових іграх та їх обговоренні;
- аналіз ситуаційних завдань та вміння доведення власної думки;
- презентації фрагментів уроків;
- підібрана інформація щодо прикладів зі педагогічної практики, новин вітчизняної/зарубіжної методики;
- реферативні виступи, усні повідомлення тощо.

За кожним елементом змістового кредиту, передбаченого робочою програмою, обов'язкова певна форма поточного оцінювання знань. Такими формами можуть бути: усне опитування; тестування знань студентів з певного розділу (теми) або з певних окремих питань лекційного курсу; виступ на практичних/практичних заняттях (з рефератом, в дискусії); перевірка і захист індивідуального завдання тощо.

Норми оцінювання усних відповідей

10 балів – студент самостійно створює оригінальну за думкою відповідь, аналізує різні погляди на поставлену проблему, добирає переконливі аргументи, висловлює власну думку, відповідь повна, змістовна, характеризується багатством словника, точністю слововживання, стилістичною єдністю, граматичною різноманітністю.

7 бали – студент самостійно будує послідовну, повну, логічно викладену думку, розкриває суть проблеми, висловлює головну думку, вдало добирає лексичні засоби, однак припускається окремих недоліків (відсутність прикладів, належної аргументації тощо).

3-4 бал – за обсягом відповідь становить менше половини норми, пропуск положень, важливих для розуміння думки; лексика і граматична будова збіднені.

0 балів – неготовність до практичного заняття.

Контроль самостійної роботи студентів здійснюється як під час аудиторних занять (на семінарах, практичних заняттях), так і у позааудиторний час, визначений викладачем. Контроль самостійної роботи передбачає: визначення ступеня засвоєння матеріалу; визначення якості виконання практичних і творчих колективних завдань; відвідування консультацій викладача; своєчасне виконання і здача поточних завдань; оцінку знань, здобутих у результаті самостійної навчальної роботи.

Норми оцінювання завдань самостійної роботи

10 балів – матеріал відповідає тематиці поставленого завдання, повністю розкриває його сутність, оформлений за всіма вимогами ділового стилю; у матеріалі відсутні орфографічні та стилістичні помилки, він вчасно складений для перевірки.

1 бал – зміст матеріалу не зовсім відповідає заданій тематиці або недостатньо повно розкриває його сутність; оформлений матеріал містить деякі орфографічні, пунктуаційні помилки, у ньому відсутні.

0 балів – зміст матеріалу не співпадає з завданням, не відповідає діловому стилю викладу матеріалу, у ньому наявна велика кількість орфографічних та пунктуаційних недоліків.

Тестовий контроль. Кредитний контроль є підсумком певного етапу вивчення дисципліни. Його мета – виявлення проміжних результатів засвоєння студентами змісту навчальної дисципліни. Тестовий контроль проводиться згідно і тематичним планом. Оцінка кредитного контролю здійснюється за 30-бальною шкалою. Кредитний контроль проводиться у вигляді різнорівневої письмової самостійної роботи, яка містить такі завдання: теоретичні питання – 3 – 8 бали; тестові завдання – 1-2 бали; творчі завдання – 9-15 балів.

Підсумковий контроль. Формою підсумкового контролю є сума набраних студентом за семестр та під час тестового контролю балів.

У разі, якщо студент бажає підвищити свою підсумкову оцінку він має право на складання усного заліку.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
80-89	B	добре	
65-79	C		
55-64	D	задовільно	
50-54	E		
35-49	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Бали	<i>Критерії оцінки</i>
обов'язковим повторним	Практично не знає психолого-педагогічної термінології. Володіння навчальним матеріалом на рівні розпізнавання. Не може користуватися підручником, методичними рекомендаціями, іншими дидактичними засобами. Володіє тільки окремими прийомами практичної діяльності, яких недостатньо для формування вмінь.

3 МОЖЛИВІСТЮ ПОВТОРНОГО	Має уяву про психолого-педагогічну термінологію. Володіє навчальним матеріалом на фрагментарному рівні. Конспект з предмету носить не систематизований, фрагментарний характер. Не вміє скласти алгоритм відповіді. Не може відповісти на питання чи виконати практичну роботу без грубих помилок, на які не звертає уваги.
E (незадовільно) 3 МОЖЛИВІСТЮ ПОВТОРНОГО СКЛАДАННЯ	Самостійно відтворює головні положення викладені в базовому підручнику чи лекційному матеріалі. Знає основні психолого-педагогічні терміни. Потребує допомоги викладача чи товаришів для відтворення систематизованого навчального матеріалу. При реалізації знань у вирішенні практичних завдань потребує допомоги викладача на всіх етапах роботи. Часто допускає типові помилки, які при допомозі здатен виправити. Повністю відсутнє знайомство з інформацією, що викладена в додатковій літературі.
D (задовільно)	Повністю відтворює інформацію що викладена в базовому підручнику. Має значні утруднення при необхідності користування додатковою та довідниковою літературою. Епізодичне знайомство з періодичними психолого-педагогічними виданнями. Сформовані уміння може використовувати у стандартних ситуаціях, які закладені у навчальні завдання. При виправленні допущених помилок потребує деякої допомоги викладача. Затрудняється при необхідності використовувати знання отримані при вивченні інших дисциплін.

С (добре)	<p>На основі володіння матеріалом в обсязі робочої навчальної програми дисципліни, під керівництвом викладача вмiє зiставляти, узагальнювати, систематизувати iнформацiю про педагогiчні явища. Цiлком самостiйно використовує набутi знання, вмiння та навички в стандартних навчальних ситуацiях. Здатен контролювати свою дiяльнiсть. При контролi знань досить вiльно складає алгоритм вiдповiдi. Швидко знаходить необхідну iнформацiю в довідниковiй лiтературi. Знайомий з психолого-педагогiчними перiодичними виданнями останнiх рокiв.</p>
В (дуже добре)	<p>Вiльно володiє матеріалом у вiдповiдностi з програмою дисциплiни. Знання, вмiння та навички може самостiйно примiняти у нестандартних ситуацiях навчального характеру. Проявляє iнтерес до наукової та науково-популярної лiтератури з предмету. Самостiйно опрацював рекомендовану, додаткову лiтературу з предмету. В процесi вивчення дисциплiни iнодi виконував реферати не передбаченi робочою програмою дисциплiни. Проявляє схильнiсть до аналітико-синтетичної дiяльностi, здатен висловлювати власну думку що до вивченого матеріалу. Отриманi знання використовує при аналізi стану навчально-виховного процесу в унiверситетi.</p>
А (вiдмiнно)	<p>На основi досконалого знання матеріалу предмету студент набутi знання, вмiння та навички використовує при рiшеннi нестандартних задач. Вiльно використовує мiжпредметнi зв'язки, орієнтується у перiодичнiй та монографiчнiй лiтературi з предмету. Легко знаходить вiдповiдi на нестандартнi, несподiванi питання. У складних ситуацiях може провести аналіз на рiвнi теоретичного осмислення. Виявляє творчi здiбностi, нахил до самостiйної науково-дослiдної роботи, який проявляється у наявностi наукових публiкацiй, виступах на наукових конференцiях.</p>

Карта самостійної роботи студента
 _____ групи _____ курсу
 спеціальності Спеціальна освіта
 з дисципліни

Інклюзивне навчання дітей із порушеннями психофізичного розвитку

Кредит та тема	Академічний контроль (форма представлення)*	Кількість балів (за видам роботи)**	Кількість балів всьо за кредит	Термін виконання (тижні)***	Виклад ч (підпис
Кредит № 1 Тема: «Основи інклюзивного навчання»	Підготувати тези на тему: «Нормативно- правова база організації інклюзивної освіти в Україні»	25	45		
	Підготувати мультимедійну презентацію на тему: «Понятійно- термінологічні визначення та основні принципи інклюзивної освіти»	20			
Кредит № 2 Тема: «Педагогіка психологія інклюзивного навчання»	Розробити план виховних заходів на рік, які б сприяли формуванню	15	45		

	адекватного сприйняття людських відмінностей у здорових учнів				
	Контрольна робота № 1	30			
Кредит № 3 Тема: «Психологічний педагогічний супровід суб'єктів інклюзивної освіти»	Розробити буклет на тему: «Роль сім'ї в процесі інтегрування дитини з особливими освітніми потребами в загальноосвітнє середовище»	15	45		
	Контрольна робота № 2	30			
ВСЬОГО за семестр – 60 год.					

Карту отримав

(ПІБ студента)

(підпис)

(дата)

*Види представлення результатів самостійної роботи повинні відповідати робочій програмі дисципліни.

**Розподіл балів за кожен вид самостійної роботи залежить від виду завдання та часу, необхідного для його виконання. Максимальна кількість балів, що їх може отримати студент за виконання самостійної роботи в одному кредиті становить 40 балів.

***Термін виконання тог чи іншого виду роботи повинен узгоджуватися із графіком навчального процесу структурного підрозділу.

Методичні матеріали щодо виконання контрольних робіт для заочної форми навчання

МЕТОДИКА НАПИСАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

Першим етапом написання роботи є складання бібліографії з обраної наукової теми. У роботах подібного рівня не рекомендується обмежуватися лише навчальною літературою (підручниками, посібниками або методичними розробками), а обов'язково слід ознайомитися з кількома спеціальними науковими або науково-популярними дослідженнями, що підвищить якісний рівень роботи, її наукову цінність.

Наступним підготовчим етапом є глибоке вивчення історичних джерел – знаходження найбільш яскравих документальних підтверджень тим фактам, що викладаються в контрольній роботі, ретельний аналіз та оцінка відповідних документів.

На наступному етапі здійснюється систематизація й узагальнення фактичного матеріалу – накопичення необхідного обсягу інформації відповідно до теми і структури роботи, відбір найбільш переконливих і вагомих даних, розташування їх у певній хронологічній і тематичній послідовності.

Вся підготовча робота завершується аргументованим та логічним викладенням особистих думок у письмовій формі. Головною умовою досягнення логічності під час написання контрольної роботи є чітке розуміння студентом мети, головних напрямків і кінцевого результату свого дослідження. Робота повинна бути переконливою, містити органічний зв'язок між окремими питаннями, а також між кожним з них і всією темою в цілому.

Обов'язково потрібно використовувати різноманітні види аргументів та доводів: порівняння, зіставлення, посилення на джерела тощо.

Робота над контрольною роботою має бути послідовною, з чітким урахуванням її головних етапів, які передбачають:

- обрання теми,
- складання плану,
- виявлення джерельно-історіографічної бази обраної проблеми,
- конспектування літератури і підбір цитат, які необхідно виписувати точно (а іноді й дослівно), із зазначенням сторінок розташування в тексті,
- власне написання контрольної роботи.

Контрольна робота повинна включати:

титульний аркуш, на якому вказується назва міністерства, навчального закладу та кафедри, назва теми контрольної роботи, відомості про студента (факультет, група, прізвище, ініціали),

місце й рік написання (Додаток А);

- план роботи, що відбиває внутрішню структуру роботи (Додаток Б);
- вступ;
- основна частина, яка передбачає безпосереднє висвітлення питань плану роботи і складається з відповіді на теоретичні питання і, якщо є практичні, то й розв'язання практичного завдання;

висновки;

- список використаної літератури в алфавітному порядку.

УВступі обов'язково слід зазначити мету написання роботи, стисло охарактеризувати ступінь розробки проблеми у літературі та навести приклади зв'язку із життєвими ситуаціями.

Приступаючи до розкриття змісту кожного пункту плану, слід повторити його найменування. Викладення матеріалу повинно бути самостійним, академічно благочинним, у разі цитування текст слід подавати у лапках і супроводжувати посиланнями. Оформлення посилань – у квадратних дужках, наприклад: [4, 217], де перша цифра означає номер у переліку літератури, а друга – номер сторінки. В кінці кожного розкритого питання належить робити узагальнення.

Після розкриття теми треба зробити висновки та навести перелік літератури, що цитувалася та використовувалась при підготовці та написанні

контрольної роботи.

ОФОРМЛЕННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

При виконанні контрольної роботи необхідно дотримуватись таких вимог:

- контрольна робота повинна бути охайно оформленою, розбірливо написана без скорочення слів (крім загальновідомих скорочень) та надіслана у відповідні встановлені строки;
- сторінки роботи повинні бути пронумеровані (нумерація наводиться у правому верхньому кутку листка), а також мати поля для зауважень;
- зміст контрольної роботи повинен відповідати планові та повністю розкривати питання плану;
- у тексті роботи слід виділяти й озаголовлювати відповідні розділи;
- в кінці контрольної роботи наводиться список використаної студентом літератури згідно встановлених вимог;
- контрольна робота може бути написана від руки або за допомогою технічних засобів і має бути підписана студентом із зазначенням дати її виконання.

При неповному та неправильному виконанні контрольної роботи і порушенні інших вимог контрольна робота не зараховується.

ПОРЯДОК ЗАРАХУВАННЯ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

Робота, яка виконана студентом відповідно до необхідних вимог, перевіряється із виставленням відповідної оцінки. Позитивно оцінена контрольна робота є одним із видів обов'язкових навчальних робіт, за результатами виконання яких студент отримує допуск до семестрового контролю. Результати контрольної роботи враховуються при виставленні підсумкової оцінки. Якщо студент не складає екзамен (залік), контрольна

робота залишається у нього для участі у повторній здачі. Контрольні роботи, які визнані викладачем незадовільними, повертаються студенту для повторного виконання. У такому разі викладач обґрунтовує невідповідність роботи критеріям оцінювання та надає термін для її доопрацювання, але не пізніше, ніж за тиждень до початку сесії.

При повторному незадовільному виконанні контрольної роботи студент не допускається до складання сесійного контролю.

Контрольні роботи повинні надаватися студентами для перевірки в установлені графіком навчального процесу строки. Як виняток, допускається прийняття до перевірки робіт перед початком сесії за дозволом відповідної кафедри з врахуванням поважних причин, підтверджених документально.

Контроль кафедр з питань перевірки та своєчасного надання консультацій студентам у міжсесійний період здійснює завідувач кафедри університету.

Після складання студентами екзаменів (заліків) контрольні роботи знищуються, про що на кафедрі складається відповідний документ (акт) із зазначенням переліку робіт і прізвищ студентів. Акти про списання зберігаються на кафедрах протягом одного календарного року.

ТЕМАТИКА КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ ДЛЯ СТУДЕНТІВ

- 1 Мета і завдання інклюзивної освіти
2. Різноманіття підходів до інтерпретації поняття «Інклюзивна освіта»
3. Міжнародні правові документи, що становлять нормативно-правові основи інклюзивної освіти
4. Документи, що регулюють інклюзивну освіту на території України
5. Розмежування понять «інтегрована освіта» і «інклюзивна освіта»
6. Принципи та методика підготовки вчителя до інтегрованого навчання дітей з обмеженими можливостями
7. Моделі освітньої інтеграції дітей шкільного віку з обмеженими можливостями здоров'я

8. Моделі освітньої інтеграції дітей дошкільного віку з обмеженими можливостями здоров'я
9. Етапи становлення системи спеціальної освіти в Україні
10. Концепція інтегрованої освіти осіб з обмеженими можливостями здоров'я
11. Експериментальні моделі інклюзивної освіти.
12. Сутність, функції і структура інклюзивного процесу навчання.
13. Корекційно-розвиваючі технології в системі навчання осіб з обмеженими можливостями здоров'я в умовах інклюзивного навчання
14. Умови, що забезпечують спеціальні освітні потреби дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання.
15. Діагностико-консультативна робота з дітьми дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання.
16. Фізкультурно-оздоровча робота з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання.
17. Виховничо-освітня робота з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання.
18. Корекційно-розвиваюча робота з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання.
19. Соціально-педагогічна робота з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання.
20. Психолого-педагогічний супровід сімей учнів з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання.
21. Структура і зміст діяльності служби психолого-педагогічного супроводу в умовах інклюзивного навчання.
22. Тьюторства в інклюзивному освітньому просторі
23. Інклюзивної моделі дошкільної освіти дітей з особливими освітніми потребами.
24. Інклюзивна і спеціальна освіта - проблеми та перспективи.
25. Принципи побудови індивідуальних програм психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзії.

26. Умови реалізації завдань інклюзивного навчання.
27. Чим відрізняються поняття «інтеграція» та «інклюзія»?
28. Розкрийте сутність основних складових інклюзії.
29. Назвіть причини, внаслідок яких впровадження інклюзії у школі може виявитися неефективним.
30. Перерахуйте складники успішного впровадження інклюзивної практики.
31. Якою має бути ефективна школа?
32. Охарактеризуйте роль педагога у впровадженні інклюзивної практики.

Практичний кейс

Асистент вчителя виконує визначені функції:

Організаційну: допомагає при організації освітнього процесу у класі з інклюзивним навчанням; надає допомогу учням з особливими освітніми потребами при організації робочого місця; спостерігає за дитиною з метою вивчення її індивідуальних особливостей, схильностей, інтересів і потреб; допомагає концентрувати увагу, сприяє формуванню саморегуляції та самоконтролю учня; співпрацює з фахівцями, які безпосередньо працюють з дитиною з особливими освітніми потребами та беруть участь у розробці індивідуальної програми розвитку. Асистент вчителя забезпечує разом з іншими працівниками здорові та безпечні умови навчання, виховання та праці. Веде встановлену педагогічну документацію.

Навчально-розвивальну: асистент вчителя, співпрацюючи з вчителем, надає освітні послуги, спрямовані на задоволення освітніх потреб учнів; здійснює соціально-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами, дбає про професійне самовизначення та соціальну адаптацію учнів. Сприяє розвитку дітей з особливими освітніми потребами, покращенню їхнього психоемоційного стану. Стимулює розвиток соціальної активності дітей, сприяє виявленню та розкриттю їхніх здібностей, талантів, обдарувань шляхом їх участі в науковій, технічній, художній діяльності. Створює навчально-виховні ситуації, обстановку оптимізму та впевненості у своїх силах та майбутньому.

Закон України «Про освіту»

Психолого-педагогічні послуги – комплексна система заходів супроводження особи з особливими освітніми потребами у процесі навчання, що спрямовані на корекцію порушень шляхом розвитку особистості, її пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери та мовлення.

Психолого-педагогічний супровід – комплексна система заходів з організації освітнього процесу та розвитку дитини, передбачена індивідуальною програмою розвитку.

Корекційно-розвиткові послуги (допомога) - комплексна система заходів

супроводження особи з особливими освітніми потребами у процесі навчання, що спрямовані на корекцію порушень шляхом розвитку особистості, її пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери та мовлення.

Діагностичну: разом із групою фахівців, які розробляють індивідуальну програму розвитку дітей з особливими освітніми потребами, оцінює навчальні досягнення учнів; оцінює виконання індивідуальної програми розвитку, вивчає та аналізує динаміку розвитку учня.

Прогностичну: на основі вивчення актуального та потенційного розвитку дитини бере участь у розробці індивідуальної програми розвитку.

Консультативну: постійно спілкується з батьками, надаючи їм необхідну консультативну допомогу; інформує вчителя класу та батьків про досягнення учня. Дотримується педагогічної етики, поважає гідність особистості дитини, захищає її від будь-яких форм фізичного або психічного насильства. Постійно підвищує свій професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру.

Необхідні компетентності асистента вчителя

Лист МОН від 25.09.2012 № 1/9-675 «Щодо посадових обов'язків асистента вчителя»

Асистент вчителя повинен знати

Основи законодавства України про освіту, соціальний захист; міжнародні документи про права людини й дитини; державні стандарти освіти; нормативні документи з питань навчання та виховання; сучасні досягнення науки і практики у галузі педагогіки; психолого-педагогічні дисципліни; особливості розвитку дітей з особливими освітніми потребами різного віку; ефективні методи, форми та прийоми роботи з дітьми, застосовуючи індивідуальний та диференційований підхід; рівні адаптації навчального та фізичного навантаження; методи використання сучасних технічних засобів та обладнання; основи роботи з громадськістю та сім'єю; етичні норми і правила організації

навчання та виховання дітей; норми та правила ведення педагогічної документації.

Асистент вчителя повинен вміти

Застосовувати професійні знання в практичній діяльності, здійснювати педагогічний супровід дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання; разом із іншими фахівцями складати та реалізовувати індивідуальну програму розвитку дитини; вести спостереження та аналізувати динаміку розвитку учня; налагоджувати міжособистісні стосунки між всіма суб'єктами навчально-виховної діяльності; займатись посередницькою діяльністю в сфері виховання та соціальної допомоги.

Асистент вчителя повинен мати

Розвинені комунікативні та організаційні здібності, здатність співчувати, співпереживати; ціннісні орієнтації, спрямовані на розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, на творчу педагогічну діяльність; навички вирішення конфліктних ситуацій.

Спільні маршрути діяльності вчителя та асистента вчителя

Напрямок діяльності	Обов'язки вчителя	Спільні дії	Обов'язки асистентів вчителів
Діагностування	-визначити навчальні потреби	-обговорювати здібності учнів, їх сильні і слабкі сторони; -відвідувати засідання складання ІПР	-спостерігати за поведінкою учня й надавати інформацію вчителям, фахівцям команди зі індивідуального супроводу дитини
Пропозиції	-пропонувати рішення, вибрати з наявних альтернатив; -підготувати	-обговорити очікувані результати учнів; -обговорити	-в рамках своєї професійної кваліфікації та посадових обов'язків

	індивідуальну програму розвитку (ІПР); -вести портфоліо учня, додатки та доповнення до ІПР	навчальні, поведінкові, емоційні цілі	пропонувати вчителям виконання можливих дій; безпосередньо здійснювати посадові обов'язки
Планування	-планувати дії на уроці і підбирати матеріали; -запроваджувати способи адаптації і модифікації, форми і методи навчально-виховної роботи, які би відповідали змісту ІПР; -встановлювати пріоритети	-готувати матеріали до навчально-виховної роботи; -інформувати одинокі та фахівців команди індивідуального супроводу дитини з особливими освітніми потребами про наявні ресурси, знаходити шляхи якісного використання наявних ресурсів	-допомагати в підготовці матеріалів та проведенні іншої допоміжної роботи
Дисципліна	-запровадження чітко зрозумілої системи управління в класі, правил поведінки в класі й очікувань від учнів	-регулярні зустрічі (у т.ч. із членами команди фахівців індивідуального супроводу дитини та педагогами, які працюють з учнями	-співпраця в рамках встановлених дій, із врахуванням змісту ІПР

		з особливими освітніми потребами)	
Навчання	-складання та реалізація планів навчально-виховної роботи; -допомога учням під час навчально-виховної роботи; -використання курикулуму відповідно до потреб дітей з особливими освітніми потребами; -надання матеріалів асистентам вчителя	-обговорення та визначення очікуваних результатів; -обговорення окремих стратегій, дій та результатів; -обговорення можливостей створення універсального середовища для дітей з особливими освітніми потребами	-детальне роз'яснення елементів уроків за потребами дітей; -проведення вправ на закріплення навчального матеріалу; -впровадження спеціальних технік, які пропонує вчитель; -ведення записів та інформування вчителя щодо них
Оцінювання	-оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами згідно з критеріями оцінювання навчальних досягнень учнів та обсягом матеріалу, визначених навчальною програмою;	-обговорення поведінки дітей з особливими освітніми потребами під час навчально-виховної роботи	-збір інформації для портфоліо для визначення досягнень учнів з особливими освітніми потребами

	-забезпечення виконання учнями індивідуального навчального плану (ІНП)		
Звітування	-інформування батьків про хід та особливості навчання дітей з особливими освітніми потребами	-обговорення інформації, отриманої від учнів; -дотримання конфіденційності	-повідомлення вчителів про сильні сторони, досягнення та потреби учнів; -повідомлення вчителів про особливості поведінки учнів, результати навчання (будь-які)
Інформування	-обізнаність щодо заходів з підвищення професійності майстерності, зокрема щодо впровадження інклюзивної моделі освіти у закладах освіти	-дотримання спільних педагогічних маршрутів, у т.ч., визначених завданнями ІПР	-обізнаність щодо заходів з підвищення професійності майстерності, зокрема, щодо впровадження інклюзивної моделі освіти у закладах освіти
Модифікація навчальних програм	-аналіз змісту педагогічної діяльності щодо реалізації курикулуму (програм, форм, методів навчально-виховної роботи)	аналіз змісту педагогічної діяльності щодо реалізації курикулуму (програм, форм, методів навчально-	-спостереження та інформування вчителів про те, наскільки обрані програми, форми, методи освітньої діяльності гальмують чи

		виховної роботи)	позитивно впливають на досягнення учнів з особливими освітніми потребами
--	--	------------------	--

«Понятійно-термінологічні визначення та основні принципи інклюзивної освіти»

- **Інклюзія** (від англ. inclusion — включення) — процес збільшення ступеня участі всіх громадян в соціумі. І насамперед тих, що мають труднощі у фізичному чи розумовому розвитку.
- **Інклюзивне навчання** – це «процес звернення і відповіді на різноманітні потреби учнів через забезпечення їхньої участі в навчанні, культурних заходах і житті громади та зменшення виключення в освіті та навчальному процесі».
- **Інклюзивна школа** – заклад освіти, який забезпечує інклюзивну освіту як систему освітніх послуг, зокрема: адаптує навчальні програми та плани, фізичне середовище, методи та форми навчання, використовує існуючі в громаді ресурси, залучає батьків, співпрацює з фахівцями для надання спеціальних послуг відповідно до різних освітніх потреб дітей, створює позитивний клімат в шкільному середовищі.

- **Курикулум** – це загальна концепція навчання дітей з особливими потребами, що визначає знання, вміння, установки та методи їх формування.
- **Соціалізація** — комплексний процес засвоєння індивідом певних соціальних ролей і/або інтеграція до певної соціальної групи.
- **Індивідуалізація** – підтримка та розвиток одиничного, особливого, своєрідного як потенціалу особистості. Індивідуалізація сприяє розвитку самосвідомості, самостійності й відповідальності.
- **Індивідуалізація навчання** – це система засобів, яка сприяє усвідомленню учнем своїх сильних і слабких можливостей навчання, підтримці і розвитку самобутності з метою самостійного вибору власних смислів навчання.

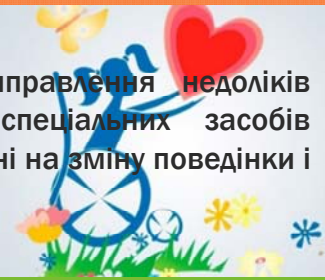

Діти з особливими освітніми потребами - це діти з такими порушеннями і захворюваннями:

- порушення слуху (глухі, або слабочуючі)
- порушення зору (сліпі; або слабозорі);
- порушення інтелектуального розвитку (розумова відсталість; затримка психічного розвитку);
- порушення опорно-рухового апарату;
- комплексні порушення психофізіологічного розвитку (сліпоглухонімі; із дитячим церебральним паралічем, поєднаним з розумовою відсталістю);
- хронічні соматичні захворювання;
- психоневрологічні захворювання.
- порушення мови.

- **Навчальна працездатність** - це фізіологічна здатність до праці, ставлення до навчання, свідомість, наполегливість у навчанні, нахили та інтереси.
- **Інтеграція** - зусилля, спрямовані на введення дітей з особливими освітніми потребами у регулярний освітній простір. Ми пристосовуємо учня до вимог школи.
- **Компенсація** – відновлення недорозвинутих чи порушених психофізичних функцій шляхом використання збережених чи перебудови частково порушених функцій.
- **Корекція** - це система заходів, спрямована на виправлення недоліків психології або поведінки людини з допомогою спеціальних засобів психологічного впливу; психокорекційні впливи, спрямовані на зміну поведінки і розвиток особистості .

Реабілітація - система медичних, психологічних, педагогічних, фізичних, професійних, трудових заходів, спрямованих на надання особам допомоги у відновленні та компенсації порушених або втрачених функцій організму, усуненні обмежень їх життєдіяльності для досягнення і підтримання соціальної і матеріальної незалежності, трудової адаптації та інтеграції в суспільство.

Реабілітаційні послуги - послуги, спрямовані на відновлення оптимального фізичного, інтелектуального, психічного і соціального рівня життєдіяльності особи з метою сприяння її інтеграції в суспільство.

Реабілітаційна установа – заклад чи відділення, структурні підрозділи, незалежно від форм власності, що здійснюють реабілітацію інвалідів і дітей –інвалідів відповідно до державних соціальних нормативів у сфері реабілітації.

Реабілітація - система медичних, психологічних, педагогічних, фізичних, професійних, трудових заходів, спрямованих на надання особам допомоги у відновленні та компенсації порушених або втрачених функцій організму, усуненні обмежень їх життєдіяльності для досягнення і підтримання соціальної і матеріальної незалежності, трудової адаптації та інтеграції в суспільство.

Реабілітаційні послуги - послуги, спрямовані на відновлення оптимального фізичного, інтелектуального, психічного і соціального рівня життєдіяльності особи з метою сприяння її інтеграції в суспільство.

Реабілітаційна установа - заклад чи відділення, структурні підрозділи, незалежно від форм власності, що здійснюють реабілітацію інвалідів і дітей - інвалідів відповідно до державних соціальних нормативів у сфері реабілітації.

- На цінність людини не впливають її досягнення, здібності та вміння.
- Кожна людина вміє відчувати та міркувати.
- Кожна людина має право спілкуватися та бути почутою іншими.
- Система повинна підлаштовуватися під потреби дитини, а не навпаки.
- Тільки на реальній взаємодії здійснюється справжня освіта.
- Людина, та особливо дитина, потребує дружби та підтримки від ровесників.

- Задоволення освітніх потреб кожної дитини.
- Виявлення здібності навчатися у кожної дитини та відповідне забезпечення суспільством необхідних для цього умов.
- Притягнення батьків до навчального процесу дітей як перших їхніх учителів та рівноправних партнерів.
- Батьки повинні дбати про фізичний та психологічний стан дитини, а також про створення умов для її розвитку.

- Комплексний підхід до навчання та виховання дітей, що забезпечує отримання уваги від батьків, послуг від вузьких фахівців та педагогів, які надають свої знання та підтримку, забезпечують матеріалами для навчання (книги, фото- та відео-матеріали, посібники тощо).
- Рівень складності шкільних завдань повинен відповідати здібностям та вмінням дитини.
- Доступ до навчання у загальноосвітніх закладах на рівних правах та отримання якісної освіти. Вирішення проблем та подолання виникаючих бар'єрів у процесі навчання.

Сім кроків практичної інклюзії

1. Командна робота — на всіх рівнях

Адаптація в класі дитини з особливими освітніми потребами — турбота не лише вчителя.

Розробкою індивідуального освітнього маршруту займатиметься **ціла команда**: соціальний працівник, шкільний психолог, асистенти вчителя та дитини, реабілітолог, дефектолог. Але серед найважливіших її учасників — батьки такого учня.

Утім, працювати важливо ще й з татами та мамами однокласників.

До приходу дитини потрібно підготувати клас — і це не лише про обладнання приміщення. Йдеться про психологічний комфорт, атмосферу приязні. Починати роботу найкраще з родин. Для батьків варто проводити тренінги, перегляд фільмів про інклюзивне навчання або про такі самі особливості здоров'я, які є в нового учня. Спільною має бути й робота всіх дітей у класі. Бо що таке, власне, інклюзія? Типова помилка — вважати, що це просто навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх школах. Таке навчання зветься інтеграцією. А ось **інклюзія** — **підхід, за якого кожен учень має стати важливим для команди, незалежно від його особливостей**. Хтось виразно читає, а хтось б'є по м'ячу краще за всіх. Той, хто гарно читає, може всім почитати. А той, хто гарно володіє м'ячем, може навчити решту дітей. За такої установки учні починають підтримувати та вчитися одне в одного.

2. Привчати учнів, що різноманіття — це норма

Діагнози, зазвичай, очевидні для дітей: особливості пересування за наявності ДЦП, протези, слухові апарати, окуляри зі спеціальними лінзами. За статистикою, чверть дітей у розвинених країнах мають значні порушення здоров'я, а 60% — виражені індивідуальні особливості (зайва вага, нюанси зовнішності тощо).

Якщо учні не розуміють особливостей однокласника, у якого ВІЛ чи аутизм, це викликає ще більше запитань, тривоги та відчуження. Тож вчитель

має все чесно й доступно для їхнього розуміння пояснити ще до появи дитини з ООП (особливими освітніми потребами).

Варто запропонувати учням таку гру: відчутти, як почувається однокласник.

Якщо в нього є вади зору, можна усім зав'язати очі та попросити походити так. Якщо він не використовує мову через синдром Дауна чи аутизм — спробувати мовчки донести до інших свою думку. Якщо йдеться про дитину, в якої проблеми з координацією рухів, школярі можуть написати міні-есе лівою рукою (правші).

Це значно знижує критичне ставлення до зовнішніх особливостей як до чогось дивакуватого. Усі діти мають навчатися разом, незалежно від відмінностей, що існують між ними.

3. Спиратися на сильні сторони

Зараз говоримо про єдину освіту для всіх дітей, а не окремо про спеціальне та загальне навчання.

Натомість є країни, де взагалі немає корекційних шкіл (Норвегія, Фінляндія), а головна установка: **прогрес швидше буде в тому, що школяр робить добре, ніж у тому, що не вдається.**

Змінилася парадигма сучасного учня. Засвоїти знання — більше не головна мета, важливіше користуватися ними та створювати щось нове. Ерудиція нині вже не так потрібна для роботи, значно важливіша креативність.

Жодне захворювання не віднімає в людини творчих здібностей, кожен може згенерувати нову ідею. Тож є те, що варто створювати разом усім учням, а спиратися краще на сильні сторони кожного з них. Що вміє дитина з ООП? Що їй добре вдається?

Навіть на рівні мови **акцент краще робити не на тому, чого немає, чи неспроможності, а на тому, що є:** наприклад, замість «не може ходити» казати «користується візком».

4. Робити комунікативні паспорти

Від імені дитини прописуємо всі її інтереси, здібності, хобі, що не подобається, як зручно комунікувати.

Ця ідея пішла з польських шкіл.

Починається паспорт вітанням: «Я — Боря, мені 7 років, всім привіт». Там можуть бути такі розділи: загальна інформація про учня, «Як я спілкуюсь», «Самообслуговування», «Мобільність», «Мої інтереси», «Важливо» (як допомогти під час приступів, які обов'язкові режимні моменти — наприклад, необхідність приймати інсулін у разі діабету I типу).

Варто прикрасити паспорт малюнками, піктограмами, фото.

Коли вчителі заповнюють такий паспорт, вони починають орієнтуватися на досягнення дитини, краще відчувати її індивідуальність. Добре до збору даних та оформлення долучити всіх фахівців, що працюють з дитиною, а також батьків.

5. Практикувати скаффолдинг

Скаффолдинг — створення умов для підвищення успішності кожного учня. Для цього дитина має вчитися у «зоні найближчого розвитку», тобто робити те, що їй цікаво, але поки що неможливо опанувати без підтримки. Ніщо так не поліпшує мотивацію, як можливість впоратися із завданням і досягти успіху.

Скаффолдинг — це процес, який дає можливість дитині (у тому числі новачку) розв'язати проблему, виконати завдання або досягти цілей, які знаходяться за межами її індивідуальних зусиль чи можливостей. Як допомогти? Сказати «Молодець, тобі все вдасться»? Але ж дитина розуміє, що її спроби поки що далекі від результату. Цього мало. Фахівці знають чимало **видів підтримки**.

Вербальна — може бути не лише прямою (заохочення), а й непрямою, не адресною: «Увесь клас скоро впорається», «Це не так складно, як здається».

Підказки через міміку, жести, вказівки, рухи тіла — велика сила. Якщо вчитель побоюється чи ніяковіє під час занять з дитиною з ООП, вона дуже швидко «зчитує» це завдяки мові тіла. Тоді робота значно ускладнюється.

Фізична підтримка — скажімо, можна писати, малювати чи конструювати щось з учнем разом «рука в руці».

Моделювання — демонстрація виконання завдання.

Візуальний стимул — картинки, піктограми, символи, письмова мова.

Маніпуляція символами — розташування об'єктів у певному порядку.

А от чого не можна робити в жодному разі, так це виконувати завдання замість учня.

6. Продумувати різнорівневі завдання

Заварити разом чай та випити зі смаколикami — усім дітям приємно. Після цього одним учням до снаги вивчати розчинність речовин (на прикладі цукру в чаї) мовою хімії. А дитина з інтелектуальними порушеннями, для якої абстрактні поняття поки що не доступні, зможе дізнатися більше про приготування чаю.

Коли всі аналізують певні поняття та створюють таблиці, дитині з ООП можна доручити замальовувати отриманий досвід.

Експерти радять орієнтуватися не лише на такого учня, а на потреби всього класу.

Різнорівневі завдання дають учневі вибір. Також, за потреби, важливо дати варіанти подання матеріалу (словесно, візуально, піктограмами).

7. Креативити і візуалізувати

Творчий підхід під час розробки уроку — найголовніший ресурс учителя.

Діти здатні вчитися незалежно від рівня їхнього розвитку.

Раніше відсутність мови чи нездатність до загальноприйнятого спілкування (як за аутизму) були підставою для визнання дитини ненавчуваною. А нині такий учень може лякати вчителя: як же подавати йому матеріал.

Утім, діти із синдромом Дауна, маючи звичайний інтелект, у 6–7 років можуть не розмовляти, адже їм важко: у них специфічна анатомія органів мовлення та неправильно працюють артикуляційні м'язи. А в разі розладів аутистичного спектра діти шукають нові способи комунікації.

Для немовленнєвих дітей зображення — це вже не просто наочність, а спосіб побудувати діалог.

За аутизму, навіть якщо дитина розмовляє, для неї важлива опора на зорове сприйняття, бо так інформація сприймається значно краще.

Тож у приміщенні школи навіть роблять вивіски з малюнками, які пояснюють призначення кімнат: клас, туалет, їдальня, бібліотека тощо.

Візуалізація може бути інакшою: нині в Україні почали видавати книжки, де поруч з чудовими ілюстраціями — рядки піктограм, які замінюють текст. Їх майже 10 тисяч, як у китайській мові.

Образи допомагають дітям з різними діагнозами. Давно відомо, наскільки важливі наочно-зорові форми пізнання для дітей з вадами слуху. У випадку інтелектуальних порушень візуалізація допомагає генералізувати поняття у процесі конкретно-наочного мислення (наприклад, завдання співвідносити зображення та предмет).

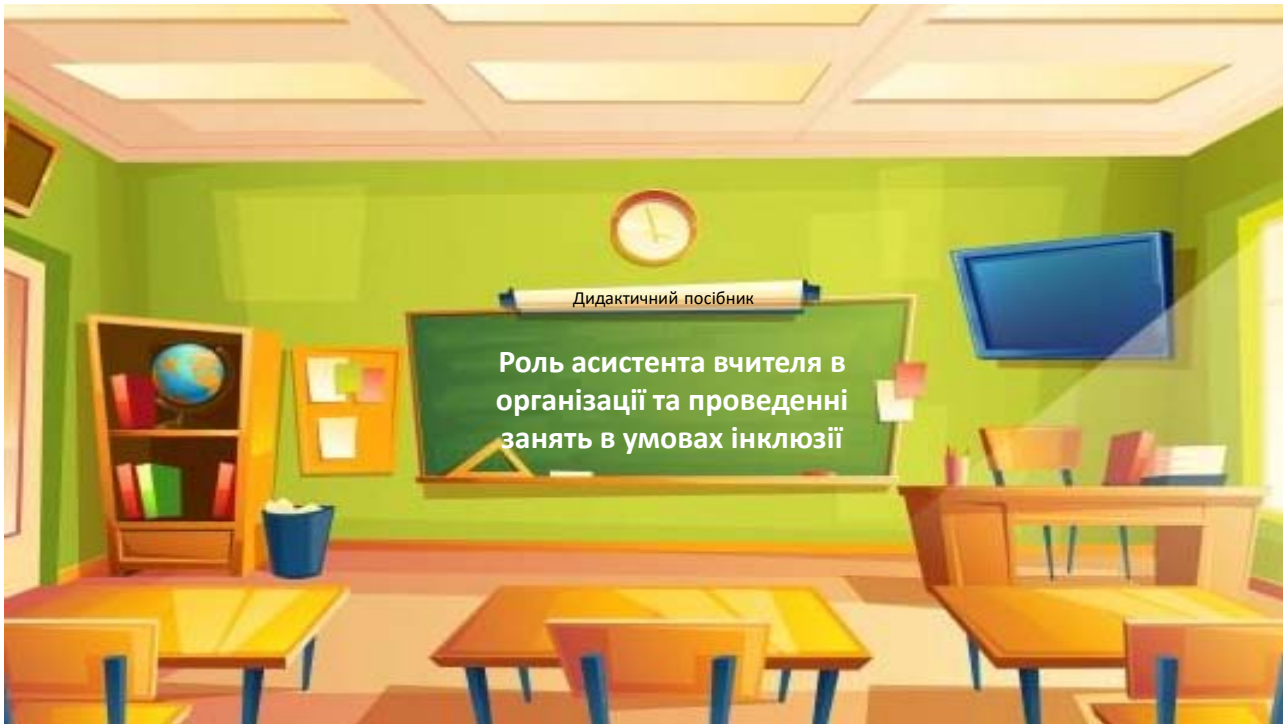
А як же решта школярів?

Візуалізація — це те, що нині «показано» майже всім.

Отже, які б методи не використовував вчитель, важливо донести: **людину не можна вимірювати лише через дефіцит чогось.**

Та навіть здібності і досягнення — хоч це і важливий вклад у життя класу, але й ними не можна виміряти цінність людини.

Бо життя — це коли важливий кожен.

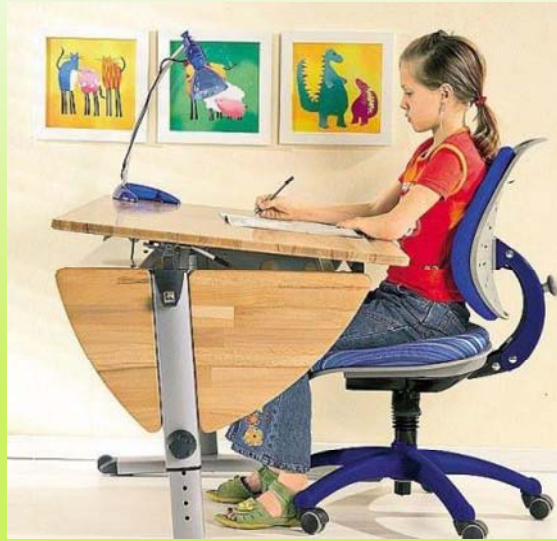

Основним завданням асистента вчителя полягає в адаптації змісту та методів навчання до можливостей і потреб дитини з особливими освітніми потребами та застосування під час уроку системи додаткових заходів, спрямованих на опанування навчального матеріалу

Вчитель-асистент
надає допомогу учням з
особливими освітніми
потребами
в організації робочого
місця;

Також асистент вчителя
веде встановлену
педагогічну
документацію, формує
учнівське портфоліо,
оцінює навчальні
досягнення учня

Основна документація асистента вчителя

ІПР. Основний документ (річний план роботи асистента вчителя) – індивідуальна програма розвитку, яку пишуть на кожную дитину з ООП індивідуально впродовж 2-х тижнів від початку навчання

- ІПР – вона включає у себе такі аспекти як: особисті відомості про учня, розклад корекційних занять для цього учня, адаптацію навчального матеріалу для нього, результати психолого – педагогічного обстеження. Головним компонентом програми є довгострокові цілі, які асистент ставить перед своїм учнем на рік. Розглядається двічі на рік

Зведена таблиця(розклад уроків / вид діяльності). Оскільки допомога асистента вчителя може бути необхідна не на всіх уроках, у зведеній таблиці (розкладу та видів діяльності) можна відзначати, на яких саме уроках асистент вчителя має активно працювати в класі, а на яких може займатись адаптацією матеріалів та заповненням необхідних документів.

Графік роботи асистента вчителя(залежно від робочого навантаження). На кожен інклюзивний клас виділяється ставка асистента вчителя в розмірі 25 годин на тиждень. Цю ставку можуть між собою ділити два асистенти вчителя, відповідно по 12,5 годин на тиждень. У такому випадку буде зручно вести графік роботи асистентів вчителів.

Журнал (щоденник) спостереження.

Для збору цієї інформації доречно вести журнал спостереження. Стандартизованої форми такого журналу немає. Ми пропонуємо вам свій варіант такого журналу. Зміст журналу може змінюватись залежно від цілей спостереження. Для кожної дитини рекомендовано вести індивідуальний журнал спостереження.

Портфоліо дитини– папка з роботами дитини (малюнки, аплікації, робочі зошити, роботи на роздруківках). Усі матеріали, які допоможуть визначити прогрес дитини в освоєнні навичок наприкінці певного періоду (півріччя або навчального

Портфоліо дитини– папка з роботами дитини (малюнки, аплікації, робочі зошити, роботи на роздруківках). Усі матеріали, які допоможуть визначити прогрес дитини в освоєнні навичок наприкінці певного періоду.

Приклади сторінок портфоліо

Ассистент проводить спостереження за дитиною з метою вивчення її індивідуальних особливостей, схильностей, інтересів і потреб.

Для зручності у спостереженні використовується щоденник спостережень асистента вчителя.

Під час спостереження дослідник повинен дотримуватися таких вимог:

- 1) чіткого формулювання мети (визначати, які сторони поведінки, діяльності, психіки дитини необхідно спостерігати);
- 2) об'єктивності (необхідність фіксувати психічні явища, процеси, унеможливити необгрунтовані тлумачення суб'єктивних станів дитини);
- 3) систематичності, безперервності (це дає змогу отримати дані, що характеризують процес розвитку, а не окремі стани дитини);
- 4) прихованості спостереження від дитини (дотримання цієї вимоги є важливою умовою об'єктивності отриманих даних).

ЩОДЕННИК СПОСТЕРЕЖЕНЬ
розвитку дитини
з особливими освітніми потребами в умовах
виключаючого навчання.

20__ - 20__ навчального року

Учасник _____

Асистент вчителя _____

Ассистент допомагає концентрувати увагу, сприяє формуванню саморегуляції та самоконтролю учня;

Ассистент

-співпрацює з фахівцями, які безпосередньо працюють з дитиною з особливими освітніми потребами та приймають участь у розробленні індивідуальної програми розвитку;
-забезпечує разом з іншими працівниками здорові та безпечні умови навчання, виховання та праці.

Ассистент вчителя забезпечує разом з іншими працівниками здорові та безпечні умови освітнього процесу та праці;

Стимулює розвиток соціальної активності дітей, сприяє виявленню та розкриттю їхніх здібностей, талантів, обдарувань шляхом їх участі в науковій, технічній, художній творчості

Ассистент здійснює соціально-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами, дбає про професійне самовизначення та соціальну адаптацію учнів.

Катя Иванова

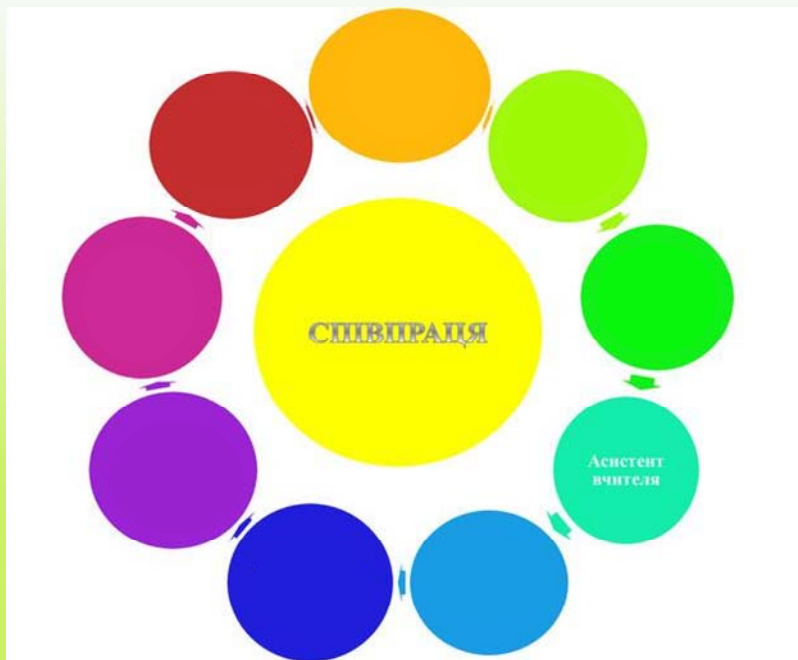
20/ лютого / 2013

7 ■ 2020

Потрібно заповнити частини портфоліо

Пригадай з ким ти співпрацюєш у процесі корекційної роботи з дитиною

Спробуй адаптувати завдання для дитини з розумовою відсталістю:

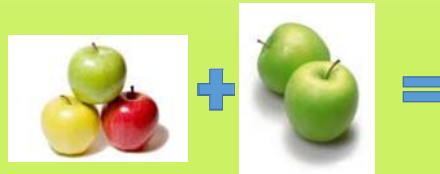
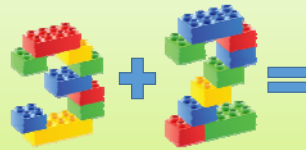
Розв'яжи приклад $3+2=?$

Подати у вигляді не просто чисел

Приклад легкий, дитина впорається

Здійснити додавання унаочнено

Допоможи учню підготуватися до уроку математики, та прибрати все зайве

Злість

**Допоможи зрозуміти
емоційний стан
хлопчика**

Здивування

Радість

Печаль

Поради вчителям закладів загальної середньої освіти, які навчають у своїх класах дітей із порушенням інтелекту (із легкою розумовою відсталістю)

1. Підготувати дітей класу до того, що поряд з ними навчатиметься учень із особливими освітніми потребами:

- створити в класі демократичне середовище, налагоджувати між учнями дружні стосунки, щоб розумово відсталі діти відчували себе членами колективу;

- привчати здорових дітей допомагати (за потреби), опікуватися розумово відсталими однолітками;

- не припускати зневажливого ставлення до дітей з обмеженими можливостями здоров'я.

2. Перед тим, як прийняти до класу дитину з легкою розумовою відсталістю, детально ознайомитися з її анамнестичними даними. З цією метою поспілкуватися з батьками дитини; вивчити медичні довідки; усвідомити, у чому першопричина (пологова чи післяпологова травма, хвороба в ранній період, вплив медикаментів тощо) хвороби.

3. Вивчити спеціальну медичну та педагогічну (дефектологічну) літературу з метою з'ясування впливу різних видів ушкоджень (пологові травми, хвороби, психічні захворювання тощо) на процеси навчання і розвитку.

4. Ознайомитися з сучасними педагогічними підходами і методиками, які застосовують у спеціальних школах під час навчання дітей з легкою розумовою відсталістю. Необхідно мати в школі навчальні програми спеціальних шкіл (відповідного класу), щоб мати уявлення, якими знаннями, уміннями та навичками повинні оволодіти розумово відсталі діти на кінець навчального року.

5. На кожну дитину з обмеженими можливостями необхідно скласти індивідуальний навчальний план (враховуючи тяжкість порушення). До процесу складання плану бажано залучити практичного психолога.

6. Знаючи специфічні особливості психічних процесів розумово відсталих дітей, коригувати їх під час навчання; враховувати в плануванні діяльності.

Розумово відсталі діти мають (як правило) слабку, короткочасну пам'ять, тому матеріал треба подавати невеликими “дозами” й звертати увагу на багаторазове повторення вивченого матеріалу. З цією метою урізноманітнювати прийоми й види робіт на закріплення вивченого матеріалу, застосовувати дидактичні ігри. І лише після засвоєння цього матеріалу надавати більш складний новий матеріал.

У розумово відсталих дітей порушена активна увага. Треба застосовувати наочний матеріал для її активізації; чергувати види діяльності (більш складні завдання чергувати з більш легкими).

У цієї групи дітей переважає конкретно-наочне мислення. На нього й треба спиратись у викладанні навчального матеріалу. Для цього застосовувати зрозумілу яскраву наочність (предметні картинки, рахунковий матеріал, малюноксхему до задачі тощо).

Діти з легкою розумовою відсталістю мають знижений темп роботи та працездатність. Значить, для них необхідно зменшити об'єм завдань та їх кількість, а складність повинна бути доступною. Для цього дітям можна давати індивідуальні картки із завданнями відповідної складності та перфокарти, у які треба лише вставити відповідну орфограму чи числову відповідь (і зовсім немає потреби переписувати це завдання в зошит, якщо дитина має слабкі чи недостатні навички письма).

Учні цієї категорії, як правило, не мають достатніх навичок самостійної роботи; потрібен постійний контроль за виконанням ними завдання (щоб вони не відволікалися та не втрачали напрямку діяльності).

Діти з обмеженими розумовими можливостями потребують неодноразового повторення вчителем інструкції щодо виконання того чи іншого завдання. Тому вчитель має переконатись, як і наскільки точно учень зрозумів, що від нього вимагають, і лише після цього дозволяти виконати завдання. У разі потреби необхідно надати учневі додаткові роз'яснення щодо виконання завдання.

Уміти підтримувати в дитини впевненість у своїх силах, прагнення до пізнавальної діяльності; запобігати й адекватно реагувати на зміни в психічній діяльності, поведінці та загальному стані дитини.

Рекомендації вчителям закладів загальної середньої освіти для успішної роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби

Учитель повинен оволодіти необхідними знаннями та навичками:

ознайомитися з анамнезом, мати уяву про основні види порушень психофізичного розвитку дитини;

вивчити стан уваги, стомлюваності, темп роботи кожної дитини; ураховувати стан слуху, зору, особливості моторики та загального фізичного розвитку учня;

бути добре ознайомленим з приладами, які використовують його учні з порушеннями зору й слуху, перевіряти придатність слухових апаратів, стежити за чистотою окулярів;

навчитися визначати, оцінювати й створювати навчальне середовище для дітей з різними потребами;

зрозуміти важливість цілеспрямованого залучення до роботи з дітьми членів родини, встановлення з ними партнерських стосунків;

вивчати головні принципи й стратегії колективної командної роботи;

навчитися спостерігати за дітьми та оцінювати їх розвиток під час занять;

закінчувати заняття, коли діти втомилися чи неуважні;

навчитися адаптувати навчальні плани, методики, матеріали та середовище до специфічних потреб дітей;

створювати оптимальні умови для спілкування, сприяти налагодженню дружніх стосунків між дітьми й формуванню колективу;

формувати в дітей досвід стосунків у соціумі, навички адаптації до соціального середовища, повагу до дітей та батьків .

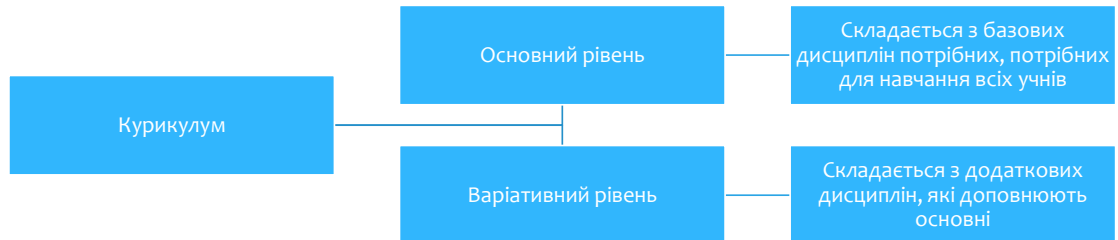
"Курикулум в організації навчально-виховного процесу в умовах інклюзії"

Виконала
Студентка 207Б групи

Що таке курикулум ?

* «Курикулум" (від лат. – curriculum) – програми для розвитку дітей, які мають документальну базу .

Будова курикулуму?

Застосування будови курикулуму в навчально-виховному процесі

- * В інклюзивному навчанні застосування курикулуму проявляється в **ІНВАРІАНТНІЙ** та **ВАРІАТИВНІЙ** складових.

Документаційна база курикулуму

- * Державний стандарт освіти для дітей з ООП.
- * Методичні рекомендації, щодо навчання дітей з ООП
- * Навчальний план
- * Навчальна програма
- * Індивідуальний навчальний план
- * Індивідуальна навчальна програма

* ДАНА ДОКУМЕНТАЦІЯ ВИКОРИСТОВУЄТЬСЯ В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ДІТЕЙ З ООП, ВИЗНАЧАЮЧИ ТРАЄКТОРІЮ ЇХНЬОГО РОЗВИТКУ.

ДЕРЖАВНИЙ СТАНДАРТ початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами

- * Цей Державний стандарт визначає вимоги до рівня освіченості дітей з особливими освітніми потребами на рівні початкової загальної освіти.

Державний стандарт складається із:

- * Базового навчального плану початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами згідно з додатком;
- * загальної характеристики інваріантної та варіативної складових змісту початкової загальної освіти дітей з особливими освітніми потребами;
- * державних вимог до рівня загальноосвітньої підготовки таких дітей.

БАЗОВИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН
початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами

Найменування освітньої галузі	Кількість годин у класах на тиждень					
	підготовчий	1	2	3	4	разом

Для дітей сліпих та із зниженим зором

Інваріантна складова

Мова та література	7	7	7	7	7	35
Математика	4	4	4	4	4	20
Природознавство	2	2	2	2	2	10
Суспільствознавство				1	1	2
Здоров'я і фізична культура	2	3	3	3	3	14
Технології	1	1	1	1	1	5
Мистецтво	2	2	2	2	2	10

Інструктивно-методичні рекомендації щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році

Освітній процес у 2020/2021 навчальному році має бути організований з урахуванням епідемічної ситуації в регіоні або окремих адміністративно-територіальних одиницях, актів Кабінету Міністрів України про встановлення карантину та запровадження посиленіх протиепідемічних заходів на території із значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, постанови Головного державного санітарного лікаря від 22.08.2020 № 50, рекомендацій щодо організації роботи закладів загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році (лист Міністерства освіти і науки України від 05.08.2020 № 1/9-420).

Інклюзивне навчання є способом організації освітнього процесу для осіб з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої освіти, яке організовується за інституційною (денною або вечірньою) формою здобуття освіти та передбачає включення дитини з особливими освітніми потребами до освітнього процесу спільно з іншими учнями класу.

Інклюзивний клас – це клас у закладі загальної середньої освіти, в якому серед інших учнів навчаються одна, дві або три дитини з особливими освітніми потребами. При цьому особистісно орієнтоване спрямування освітнього процесу для таких дітей забезпечується шляхом створення для кожного учня індивідуальної програми розвитку, адаптації або модифікації навчального

Усього	18	19	19	20	20	96
Корекційно-розвиткова робота (у тому числі заняття з лікувальної фізкультури, ритміки)	11	12	13	13	13	62
Варіативна складова						
Додаткові години, передбачені для вивчення предметів освітніх галузей та курсів за вибором, проведення індивідуальних консультацій та групових занять	2	1	2	2	2	9
Гранично допустиме тиждене навчальне навантаження на учня (без урахування годин, передбачених для проведення корекційно-розвиткової роботи)	20	20	21	22	22	105
Сумарна кількість годин інваріантної та варіативної складових змісту освіти	31	32	34	35	35	167

Найменування освітньої галузі	Кількість годин у класах на тиждень					
	підготовчий	1	2	3	4	разом

Асистент вчителя

Особистісно орієнтоване спрямування освітнього процесу забезпечує асистент вчителя.

Відповідно до статті 19 Закону України «Про повну загальну середню освіту» учасниками освітнього процесу в закладах освіти є: учні, педагогічні працівники, інші працівники закладу освіти, батьки учнів, асистенти дітей (у разі їх допуску відповідно до вимог частини сьомої статті 26 цього Закону).

Відповідно до Переліку посад педагогічних та науково-педагогічних працівників, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 14 червня 2000 р. № 963, асистенти вчителів є педагогічними працівниками. На асистента вчителя поширюються норми статті 22 Закону «Про повну загальну середню освіту» щодо педагогічного працівника. Зокрема, на посаду асистента вчителя приймаються особи:

- які мають педагогічну освіту, вищу освіту та/або професійну кваліфікацію;
- вільно володіють державною мовою (для громадян України) або володіють державною мовою в обсязі, достатньому для спілкування (для іноземців та осіб без громадянства);

Освітня програма

- * Навчальна програма - документ, затверджений Міністерством освіти і науки України, який визначає зміст і обсяг навчального матеріалу з кожної дисципліни, розподіл його за роками, розділами і темами, а також перелік знань, умінь і навичок з кожного навчального предмета.
- * Для дітей з ООП складаються індивідуальні навчальні програми.

Типова освітня програма закладів загальної середньої освіти І ступеня

Загальні положення типової освітньої програми
закладів загальної середньої освіти І ступеня

Типова освітня програма закладів загальної середньої освіти І ступеня (початкова освіта) розроблена на виконання Закону України «Про освіту» та постанови Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 року № 462 «Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти».

Типова освітня програма початкової освіти (далі - Типова освітня програма) окреслює рекомендовані підходи до планування й організації закладом освіти єдиного комплексу освітніх компонентів для досягнення учнями обов'язкових результатів навчання, визначених Державним стандартом початкової загальної освіти (далі - Державний стандарт).

Типова освітня програма визначає:
загальний обсяг навчального навантаження, орієнтовну тривалість і можливі взаємозв'язки окремих предметів, факультативів, курсів за вибором тощо, зокрема їх інтеграції, а також логічної послідовності їх вивчення які натеper подані в рамках навчальних планів (таблиці 1-7);

очікувані результати навчання учнів подані в рамках навчальних програм, перелік яких наведено в таблиці 8; пропонує зміст навчальних програм, які мають гриф «Затверджено Міністерством освіти і науки України» і розміщені на офіційному веб-сайті МОН);

Загальний обсяг навчального навантаження та орієнтовна тривалість і можливі взаємозв'язки освітніх галузей, предметів, дисциплін. Загальний обсяг навчального навантаження для учнів 2-4-х класів закладів загальної середньої освіти складає 2695 годин/навчальний рік; для 2-х класів - 875 годин/навчальний рік, для 3-х класів - 910 годин/навчальний рік, для 4-х класів - 910 годин/навчальний рік. Детальний розподіл навчального навантаження на тижень окреслено у навчальних планах закладів загальної середньої освіти І ступеня (далі - навчальний план).

Навчальний план дає цілісне уявлення про зміст і структуру першого рівня освіти, встановлює погоджені співвідношення між окремими предметами за роками навчання, визначає гранично допустиме тижневе навантаження учнів. Навчальні плани початкової школи передбачають реалізацію освітніх галузей Базового навчального плану Державного стандарту через окремі предмети. Вони охоплюють інваріантну складову, сформовану на державному рівні, яка є спільною для всіх закладів загальної середньої освіти незалежно від підпорядкування і форм власності, та варіативну складову.

Відповідно до мов навчання у системі загальної середньої освіти передбачено окремі варіанти навчальних планів початкових шкіл з українською мовою навчання (таблиці 1, 2), початкових шкіл з навчанням мовою корінного народу, національної меншини (таблиця 3), спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов (таблиці 4, 5) та

**Перелік навчальних програм
для учнів закладів загальної середньої освіти I ступеня
(затверджені наказом МОН від 29.05.2015 № 584)**

№ п/п	Назва навчальної програми
1.	Українська мова. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів 1-4 класи
2.	Українська мова (для шкіл з навчанням російською мовою). Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів 1-4 класи
3.	Українська мова. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням польською мовою 1-4 класи
4.	Українська мова. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням румунською (молдовською) мовою 1-4 класи
5.	Українська мова. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням угорською мовою 1-4 класи
6.	Інформатика. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів 2-4 класів
7.	Літературне читання. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів 2-4 класи
8.	Математика. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів 1-4 класи
9.	Мистецтво. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів 1-4 класи
10.	Музичне мистецтво. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів 1-4 класи
11.	Образотворче мистецтво. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів 1-4 класи
12.	Основи здоров'я. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів 1-4 класи
13.	Природознавство. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів 1-4 класи
14.	Трудове навчання. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів 1-4 класи

27.	Молдовська мова. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням молдовською мовою 1-4 класи
28.	Польська мова. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням польською мовою 1-4 класи
29.	Польська мова. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою 1-4 класи
30.	Ромська мова. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою 1-4 класи
31.	Російська мова. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання 1-4 класи
32.	Російська мова. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів з російською мовою навчання 1-4 класи
33.	Румунська мова та літературне читання. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів з румунською мовою навчання 1-4 клас
34.	Словацька мова для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням словацькою мовою 1-4 класи. Літературне читання для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням словацькою мовою 2-4 класи
35.	Угорська мова для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням угорською мовою 1-4 класи. Літературне читання загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням угорською мовою 2-4 класи
36.	Угорська мова. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою 1-4 класи
37.	Іноземні мови. Навчальні програми для 1-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів та спеціалізованих шкіл

Директор департаменту загальної
середньої та дошкільної освіти

Ю. Г. Кононенко

Навчальний план

- * Навчальний план-документ, затверджений Міністерством освіти і науки України, який визначає склад навчальних предметів (для кожного типу шкіл), розподіл їх за роками навчання із визначенням кількості годин (уроків), які відводяться на вивчення кожного предмета в тиждень, а також встановлює структуру навчального року.
- * На основі освітньої програми заклад освіти складає та затверджує робочий навчальний план, за допомогою якого здійснюється організація освітнього процесу. У Робочому навчальному плані конкретизується варіативний складник Базового навчального плану, що є складовою частиною Державного стандарту загальної середньої освіти відповідного рівня та навчального плану з типової освітньої програми.

Навчальний план
початкової школи з українською мовою навчання

Освітні галузі	Предмети	Кількість годин на тиждень у класах			
		2	3	4	Разом
Мови і літератури (мовний і літературний компоненти)	Українська мова	7	7	7	28
	Іноземна мова	2	2	2	7
Математика	Математика	4	4	4	16
Природознавство	Природознавство	2	2	2	8
Суспільствознавство	Я у світі	-	1	1	2
Мистецтво	Мистецтво*/музичне мистецтво, образотворче мистецтво	1	1	1	4
	Трудове навчання	1	1	1	4
Технології	Інформатика	1	1	1	3
	Основи здоров'я	1	1	1	4
Здоров'я і фізична культура	Фізична культура**	3	3	3	12
	Усього	20+3	21+3	21+3	80+12
Додаткові години на вивчення предметів інваріантної складової, курсів за вибором, проведення індивідуальних консультацій та групових занять		2	2	2	8
Традиційно допустиме тижневе навчальне навантаження на учня		22	23	23	88
Сумарна кількість навчальних годин інваріантної і варіативної складових, що фінансується з бюджету (без урахування поділу класів на групи)		25	26	26	100

* Заклад загальної середньої освіти може обрати інтегрований курс «Мистецтво» або окремі курси «Музичне мистецтво» та «Образотворче мистецтво».
** Години, передбачені для фізичної культури, не враховуються під час визначення границь допустимого навчального навантаження учнів, але обов'язково фінансуються.

Директор департаменту загальної середньої та дошкільної освіти

Ю. Г. Кононенко

Навчальний план
спеціалізованої школи з українською мовою навчання і поглибленим вивченням предметів музичного профілю (I ступінь)

Освітні галузі	Предмети	Кількість годин на тиждень у класах			
		2	3	4	Разом
Мови і літератури (мовний і літературний компоненти)	Українська мова	7	7	7	28
	Іноземна мова	2	2	2	7
Математика	Математика	3	3	3	12
Природознавство	Природознавство	1	1	1	4
Суспільствознавство	Я у світі	-	1	1	2
Мистецтво	Музична грамота, сольфеджіо	1	1	1	4
	Хоровий спів	1	1	1	4
	Музичний інструмент*	1	1	1	4
	Образотворче мистецтво	1	1	1	4
Технології	Трудове навчання	1	1	1	4
	Інформатика	1	1	1	3
Здоров'я і фізична культура	Основи здоров'я	1	1	1	4
	Фізична культура**	3	3	3	12
Усього		20+3	21+3	21+3	80+12
Додаткові години на вивчення предметів інваріантної складової, курсів за вибором, проведення індивідуальних консультацій та групових занять		2	2	2	8
Традиційно допустиме тижневе навчальне навантаження на учня		22	23	23	88
Сумарна кількість навчальних годин інваріантної і варіативної складових, що фінансується з бюджету (без урахування поділу класів на групи)		25	26	26	100

* Години, передбачені для вивчення музичного інструменту, реалізуються через роботу з кожним учнем окремо.
** Години, передбачені для фізичної культури, не враховуються під час визначення границь допустимого навчального навантаження учнів, але обов'язково фінансуються.

Директор департаменту загальної середньої та дошкільної освіти

Ю. Г. Кононенко

Індивідуальний навчальний план

- * **Індивідуальний навчальний план** – це формальний документ, який містить детальну інформацію про дитину і послуги, які вона має отримувати.
- * Він розробляється командою педагогів і фахівців та об'єднує їхні зусилля з метою розробки комплексної програми роботи з дитиною і, водночас, визначає, які саме послуги надаватиме кожний фахівець.
- * Індивідуальний навчальний план визначає необхідні адаптації/модифікації та слугує підґрунтям для подальшого планування навчальних занять. Він розробляється та реалізується для кожного учня з особливими освітніми потребами.

У індивідуальному навчальному плані визначають:

- * перелік навчальних предметів, послідовність їх вивчення;
- * кількість годин, що відводять на вивчення кожного предмета за роками навчання;
- * тижневу кількість годин.
- * У плані враховують додаткові години на індивідуальні та групові заняття, курси за вибором, факультативи тощо.
- * Також передбачають від 3 до 8 годин на тиждень (кількість годин визначають відповідні психолого-медико-педагогічні консультації або інклюзивно-ресурсні центри) для проведення корекційно-розвиткових занять.
- * План затверджує керівник закладу освіти.

		Назва освітньої галузі	Предмет	Кількість годин на тиждень (занять на тиждень)
Інваріантний складник				
		Мовно-літературна	«Навчання грамоти»	7
		Іншомовна	Англійська мова	2
		Математична	Математика	4
		Природнична	«Я досліджую світ»	4
		Громадянська та історична		
		Соціальна і здоров'язберезувальна		
		Технологічна		
		Мистецька	Образотворче мистецтво	1
			Музичне мистецтво	1
		Фізкультурна	Фізична культура	3
		Усього		19+3
Варіативний складник				
Додаткові години для вивчення предметів освітніх галузей(мовно-літературної)				1
Усього				20+3
Корекційно-розвиткові заняття:				
Корекційно-розвиткові заняття з <u>практичним психологом</u>				2 заняття
Розвиток мовлення (з логопедом)				1 заняття
Гранично допустиме навчальне навантаження на учня (без корекційно-розвиткових занять)				20

Індивідуальна навчальна програма

- * Індивідуальна навчальна програма – це документ, що визначає зміст навчання (компетенції, знання, навички та вміння, яких повинен набути учень в навчальному процесі), а також навчальні досягнення учнів, педагогічні технології навчання та, в разі потреби необхідні адаптації або модифікації.

Індивідуальна навчальна програма учня 3 класу

Навчальний предмет: українська мова

Довгострокова мета:

- відповідати повним реченням на запитання за змістом прослуханого та прочитаного (хто? що? де? коли? та ін.)
- висловлювати емоційне ставлення до описаних подій (за допомогою вчителя)
- з допомогою вчителя розпізнавати та відтворювати розповідну, питальну, окличну та спонукальну інтонації.

	питання та визначати прикметник у реченні; визначати пряме та переносне значення прикметників.	
Квітень	Доречно використовувати у мовленні прикметники, синоніми та антоніми; змінювати прикметники за родами та числами; визначати слова дії у тексті; усвідомлювати їхню роль у реченні, ставити питання; добирати дієслова синоніми, дієсловаантоніми.	Спостереження. Зразки робіт
Травень	Утворювати словосполучення дієслова з іменником; розпізнавати часові форми діє слів за допомогою запитань; писати окремо не з дієсловами; дотримуватися гігієнічних правил письма;	Контрольні аркуші Спостереження

Умовні позначення :

О – учень оволодів умінням, досяг визначеної мети

СП – спостерігається суттєвий прогрес

НП – спостерігається незначний прогрес

ПН – прогресу в досягненні конкретної мети немає

Методи оцінювання:

Зразки робіт

Спостереження

Контрольні аркуші

Тестові завдання

Стандартні тести

	Короткострокові завдання	Методи оцінювання. Дата і прогрес
Січень	Добирати слова, що відповідають на питання хто? що? який? яка? яке? які? що робить? що роблять?; усвідомлювати їх значення та роль в реченні; виконувати тестові завдання; писати під диктовку речення.	Спостереження. Зразки робіт
Лютий	Ставити запитання до іменників, усвідомлювати їх роль в реченні; визначати іменники – назви істот, неістот; усвідомлювати значення власних та загальних іменників, правильно їх записувати; відповідати повними реченнями на запитання.	Спостереження Тестові завдання
Березень	Визначати рід іменників; змінювати за числами та родами; добирати синоніми та антоніми; читати те, що написано; ставити питання та визначати прикметник у реченні;	Спостереження Стандартні тести

Словник

Адаптація - це така модифікація, яка не передбачає суттєвих змін змісту й концептуальної складності предмету. Адаптацію застосовують, коли учень, наприклад, може розв'язати меншу кількість задач.

Діти з відмінними здібностями - діти, чий спосіб і успішність у виконанні завдань суттєво відрізняються від показників, які демонструє більшість їхніх однолітків.

Діти з особливими освітніми потребами - поняття, яке широко охоплює всіх учнів, чиї освітні потреби виходять за межі загальноприйнятої норми. Воно стосується дітей з порушеннями психофізичного розвитку, в т. ч. дітей-інвалідів, обдарованих дітей, дітей із соціально вразливих груп (наприклад, вихованців дитячих будинків та ін.).

Діти з особливостями (порушеннями) психофізичного розвитку - діти, які мають відхилення від нормального фізичного чи психічного розвитку, зумовлені вродженими чи набутими розладами.

Особливі потреби - «...стосуються всіх дітей і молодих людей, чиї потреби залежать від різної фізичної чи розумової недостатності або труднощів, пов'язаних з навчанням. Багато дітей мають труднощі в навчанні і, таким чином, мають спеціальні освітні потреби на певних етапах свого навчання у школі» (Саламанкська Декларація, 1994 р.).

Особливі освітні потреби - «...мають особи, навчання яких потребує додаткових ресурсів. Додатковими ресурсами можуть бути: персонал (для надання допомоги у процесі навчання); матеріали (різноманітні засоби навчання, в тому числі допоміжні та корекційні); фінансові (бюджетні асигнування для одержання додаткових спеціальних послуг)» (Міжнародна класифікація стандартів освіти).

Психолого-педагогічний супровід - розглядається як цілісна діяльність, командна взаємодія (вчителів, асистентів вчителя, батьків, практичного

психолога, соціального педагога, логопеда, медпрацівників та інших фахівців), що поєднує такі взаємопов'язані компоненти:

систематичне дослідження психолого-педагогічного статусу дитини (відповідність тих вимог, які ставить перед дитиною школа, особливостям розвитку школяра), динаміки її психічного розвитку у процесі шкільного навчання; створення соціально-психологічних умов для розвитку особистості учнів та їхнього успішного навчання; створення спеціальних соціально-психологічних умов для надання допомоги дітям, які мають проблеми в розвитку та навчанні.

Інклюзія - об'єднана освітня система із наданням належної освіти всім учням.

Інклюзія - повне залучення дітей з відмінними здібностями в усі аспекти шкільної освіти, які є доступними для інших дітей.

Інклюзивне навчання (інклюзія (англ.) - залучення) - передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку.

Інклюзивна освіта - освітня система, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу.

І. н. – гнучка, індивідуалізована система навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах масової загальноосвітньої школи за місцем проживання. Навчання відбувається за індивідуальним навчальним планом, забезпечується медико-соціальним та психолого-педагогічним супроводом.

Інклюзивна школа - заклад освіти, який забезпечує інклюзивну освіту як систему освітніх послуг, зокрема: адаптує навчальні програми та плани, фізичне середовище, методи та форми навчання, використовує існуючі в громаді ресурси, залучає батьків, співпрацює з фахівцями для надання спеціальних послуг відповідно до різних освітніх потреб дітей, створює позитивний клімат у шкільному середовищі.

Інтеграція освіти - передбачає надання можливості учням з порушенням психофізичного розвитку навчатися у звичайних класах загальноосвітньої школи, при цьому ці діти мають опанувати програму масової або спеціальної школи, їм надаються усталені освітні послуги. Як колективна форма освітньої інтеграції можуть функціонувати спеціальні класи (групи), в яких діти з особливостями психофізичного розвитку здобувають освітній рівень спеціальної школи-інтернату відповідно типу або загальноосвітнього закладу.

Курикулум - навчально-методичне забезпечення інклюзивної освіти.

Модифікація - внесення змін до змісту й концептуальної складності предмету, наприклад, аналіз сюжету літературного твору замінити визначенням основних персонажів й місця дії.

Навчальне видання

**САВІНОВА Н. В.
БЕРЕГОВА М. І.
БОРУЛЬКО Д. М.**

**ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО
ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ
З ПСИХОФІЗИЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ
Частина III
(Для змішаної форми навчання)**

Навчально-методичний посібник

Формат 60×84¹/₁₆. Ум. друк. арк. 10,7. Тираж 100 пр. Зам. № 729-065.

ВИДАВЕЦЬ І ВИГОТОВЛЮВАЧ
Поліграфічне підприємство СПД Румянцева Г. В.
54038, м. Миколаїв, вул. Бузника, 5/1.
Свідоцтво МК № 11 від 26.01.2007 р.